

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

МЕЛЬНИК АННА РОМАНІВНА

УДК 349.444

ДИСЕРТАЦІЯ

**ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ТА ЧЛЕНІВ ЇХ СІМЕЙ
ЖИЛИМИ ПРИМІЩЕННЯМИ ЗА ЖИТЛОВИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ
УКРАЇНИ**

08 – «Право»

081 – «Право»

Подається на здобуття ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ **А.Р. Мельник**

(підпис)

Науковий керівник: **Бурлака Ольга Станіславівна**, доктор юридичних наук, професор

Київ – 2021

АНОТАЦІЯ

Мельник А. Р. Забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей жилими приміщеннями за житловим законодавством України. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – Право. – Національна академія внутрішніх справ, Київ, 2021.

Дисертація є комплексним науковим дослідженням забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей жилими приміщеннями за житловим законодавством України.

Визначено теоретико-правові та методологічні засади дослідження забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей жилими приміщеннями за житловим законодавством України. У відповідному контекст встановлено стан наукової розробки проблеми забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей жилими приміщеннями за житловим законодавством України, окреслено методологію проведення дослідження, простежено еволюцію правового регулювання інституту забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей жилими приміщеннями нормами житлового законодавства України.

Обґрунтовано, що етапами еволюції правового регулювання інституту забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей жилими приміщеннями нормами житлового законодавства України є: а) зародження правового регулювання забезпечення військовослужбовців жилими приміщеннями, що характеризувалося появою перших правових норм, які закріплювали квартирну повинність населення (XII–XIII ст. ст.); б) правове регулювання інституту забезпечення військовослужбовців жилими приміщеннями в дореволюційний період, особливістю якого була правова регламентація виплати квартирних грошей, розмір яких залежав від військового звання, посади та сімейного стану (XIX ст. – початок XX ст.); в) формування системи

житлового законодавства, що характеризувалося появою спеціальних нормативно-правових актів, які закріплювали особливе пільгове становище військовослужбовців порівняно з іншими категоріями осіб (20-60-ті роки ХХ ст.); г) остаточне формування засад житлового забезпечення військовослужбовців, характерною особливістю якого стала поява механізму надання жилих приміщень військовослужбовцям та членам їх сімей (70-ті роки 20 століття – початок 1990-х років); г) розвиток інституту правового регулювання забезпечення військовослужбовців жилими приміщеннями за часи незалежної України (початок 1990-х років – до сьогодні).

Досліджено загальні положення забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей жилими приміщеннями за житловим законодавством України.

Встановлено, що жила приміщення в контексті житлового забезпечення військовослужбовців – це приміщення, призначене для постійного або тимчасового проживання військовослужбовців, осіб, звільнених з військової служби, членів їх сімей, а також інших осіб.

Визначено, що члени сім'ї військовослужбовця в контексті житлового забезпечення – це подружжя, батьки та діти військовослужбовця, а також інші особи, які проживають спільно з військовослужбовцем, пов'язані з ним спільним побутом, мають взаємні права та обов'язки та визнані такими уповноваженим органом.

Обґрунтовано, що більшість держав (США, Німеччина, Болгарія, Франція) забезпечують своїх військовослужбовців службовим житлом на час проходження військової служби. При цьому, деякі держави (Таджикистан, Молдова), так само, як і Україна, практикують надання військовослужбовцям житла в постійне користування. Низка інших держав (Саудівська Аравія, Туреччина) надає військовослужбовцям кредити на будівництво чи придбання житла, або виплачують їм таке грошове забезпечення, що дозволяє за час служби придбати житло у власність.

Аргументовано, що військовослужбовці та члени їх сімей визнаються особами, які потребують поліпшення житлових умов, з підстав, визначених

Житловим кодексом УРСР, Правилами обліку громадян та іншими актами законодавства. Крім того, відповідно до пункту 23 Порядку забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей житловими приміщеннями, до рапорту військовослужбовця про зарахування його на облік додаються документи, підтверджують право на першочергове та позачергове одержання житла, інші пільги.

Доведено, що при визначенні рівня забезпеченості жилою площею військовослужбовця при постановці його на облік осіб, які потребують поліпшення житлових умов, необхідно враховувати всю живу площу, що належить військовослужбовцю та всім членам його сім'ї на праві приватної власності в цьому населеному пункті, без урахування площі орендованого чи наданого службового житла.

Обґрунтовано, що норма житлової площі для визнання особи такою, що потребує поліпшення житлових умов, має диференціюватися залежно від регіону України, водночас, органи місцевого самоврядування один раз на п'ять років мають переглядати відповідний розмір житлової площі.

Встановлено, що житло державного та комунального житлового фонду, що надається військовослужбовцям та членам їх сімей, має відповідати за рівнем комфорту, санітарно-гігієнічними нормами та соціальною спрямованістю житлу II категорії (соціальному житлу).

Досліджено форми забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей жилими приміщеннями, як-от: забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей жилими приміщеннями для постійного проживання; забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей жилими приміщеннями у розташуванні військової частини або у гуртожитках; інші форми забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей жилими приміщеннями.

Встановлено, що забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей житлом для постійного проживання провадиться шляхом надання один раз протягом усього часу проходження військової служби житла новозбудованого, виключеного з числа службового, вивільненого або

придбаного у фізичних чи юридичних осіб, надання кредиту для спорудження (купівлі) житла.

Аргументовано, що такий вид житлового забезпечення військовослужбовців, як проживання у казармах (на кораблях), носить тимчасовий характер та застосовується лише щодо військовослужбовців строкової військової служби та військовослужбовців, призваних на військову службу під час мобілізації, на особливий період.

Визначено, що службовим житлом в контексті житлового забезпечення військовослужбовців є жила приміщення (окрема квартира), яке відповідає санітарним і технічним вимогам, включене в установленому законодавством порядку до числа службових, має особливий режим надання, використання та виселення з нього наймача і членів його сім'ї, призначене для заселення громадянами, які у зв'язку з характером їх трудових відносин повинні проживати за місцем роботи або поблизу від нього, а також не мають житла для постійного проживання в населених пунктах за місцем проходження військової служби та (або) в безпосередній близькості від місця проходження військової служби.

Встановлено, що здійснення державою забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей тимчасовим житлом (службовим житлом, орендованим житлом, виплатою компенсації за піднайом (найом) житлових приміщень) на час перебування в черзі на постійне житло є провідним напрямком підвищення мотивації військовослужбовців до тривалої служби.

Практичне значення отриманих результатів полягає у використанні та можливості використання розроблених пропозицій та висновків: у науково-дослідній роботі – під час подальших досліджень у галузі житлового права; у законотворчій діяльності – в процесі вдосконалення законодавства в сфері житлового забезпечення військовослужбовців; у правозастосовній діяльності – під час здійснення забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей жилими приміщеннями, під час розгляду житлових спорів, а також у процесі

підготовки науково-практичних коментарів до Житлового кодексу УРСР; у навчально-методичній роботі – при викладанні навчальної дисципліни «Житлове право», а також відповідних спецкурсів; при підготовці навчально-методичних і дидактичних матеріалів з дисципліни «Житлове право».

Ключові слова: військовослужбовець; член сім'ї військовослужбовця; забезпечення жилими приміщеннями; службове житло; розміщення в казармах; надання житла для постійного проживання; найм (оренда) житла; облік осіб, які потребують поліпшення житлових умов; компенсація; виселення.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Мельник А. Методологія дослідження інституту забезпечення військовослужбовців та членів їхніх сімей житловими приміщеннями. Підприємництво, господарство і право. 2018. № 5. С. 52–56.
2. Мельник А. Забезпечення військовослужбовців та членів їхніх сімей житлом: історико-правовий аналіз. Підприємництво, господарство і право. 2018. № 4. С. 92–96.
3. Мельник А. Право військовослужбовців та членів їх сімей на забезпечення жилими приміщеннями. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія “Право”. 2018. Випуск 50. Т. 4. С. 84–89.
4. Мельник А. Стан наукової розробки проблеми забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей жилими приміщеннями за житловим законодавством. Право і суспільство. 2019. № 5. С. 149–155.
5. Мельник А. Р. Забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей жилими приміщеннями для постійного проживання. Visegrad journal on human rights. 2019. № 6/2. Р. 239–245. (Словацька Республіка)

6. Мельник А. Деякі питання забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей жилими приміщеннями у гуртожитках. Підприємництво, господарство і право. 2020. № 5. С. 23–29.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

7. Мельник А. Р. Основні методи дослідження інституту забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей жилими приміщеннями. Реформування національного та міжнародного права: перспективи та пріоритети: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, Україна, 19–20 січня 2018 р.). Одеса: ГО «Причорноморська фундація права». 2018. С. 53–56.

8. Мельник А. Р. Право військовослужбовців та членів їх сімей на забезпечення жилими приміщеннями. Актуальні питання юридичної теорії та практики: наукові дискусії: Міжнародна науково-практична конференція, м. Харків, 30 листопада – 1 грудня 2018 р. У 2-х частинах. Х. Східноукраїнська наукова юридична організація. 2018. Ч. II. С. 55–58.

9. Мельник А. Р. Члени сім'ї військовослужбовця в контексті житлового забезпечення. Сучасні проблеми правової системи та державотворення в Україні: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Запоріжжя, 22–23 лютого 2019 року. Запоріжжя. Запорізька міська громадська організація «Істина». 2019. С. 72–75.

10. Мельник А. Р. Зарубіжний досвід житлового забезпечення військовослужбовців. Міжнародні та національні правові виміри забезпечення стабільності: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Львів, 19-20 квітня 2019 р. Львів. Західноукраїнська організація «Центр правничих ініціатив». 2019. С. 76–79.

11. Мельник А. Р. Надання кредитів на індивідуальне житлове будівництво або придбання приватного жилого будинку (квартири) як форма житлового забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей. Die wichtigsten Vektoren für die Entwicklung der Wissenschaft im Jahr 2020 : der

Sammlung wissenschaftlicher Arbeiten «ΛΟΓΟΣ» zu den Materialien der internationalen wissenschaftlich - praktischen Konferenz (B. 2), 24 Januar, 2020. Luxembourg, Grand Duchy of Luxembourg: Europäische Wissenschaftsplattform. С. 70–72

12. Мельник А. Р. Забезпечення військовослужбовців житловими приміщеннями для постійного проживання шляхом надання житла, виключеного з числа службового. Формування сучасної наукової думки : матеріали міжнародної наукової конференції, 31 січня, 2020 рік. Кропивницький, Україна. МЦНД. С. 174–176.

SUMMARY

Melnyk A. R. Provision of servicemen and their families with living quarters in accordance with the housing legislation of Ukraine. – Qualified scientific work on the rights of the manuscript.

Dissertation for the degree of Candidate of Law (Doctor of Philosophy) in specialty 12.00.03 “Civil Law and Civil Procedure; family law; private international law ”(081 – Law). – National Academy of Internal Affairs, Kyiv, 2020.

The dissertation is a complex scientific study of providing servicemen and their families with living quarters in accordance with the housing legislation of Ukraine.

The theoretical and legal and methodological foundations of the study of providing military personnel and their families with living quarters according to the housing legislation of Ukraine have been determined. In the relevant context, the state of scientific development of the problem of providing servicemen and their families with living quarters in accordance with the housing legislation of Ukraine is established, the methodology of the research is outlined, the evolution of legal regulation of the institute of providing servicemen and their families with living quarters by the norms of the housing legislation of Ukraine is traced.

It is substantiated that the stages of evolution of the legal regulation of the institute of providing servicemen and their families with living quarters are the norms of the housing legislation of Ukraine: Art.); b) the legal regulation of the institute for providing military personnel with living quarters in the pre-revolutionary period, the peculiarity of which was the legal regulation of the payment of housing money, the amount of which depended on military rank, position and marital status (19th century – beginning of the 20th century); c) formation of a system of housing legislation, which was characterized by the emergence of special normative-legal acts, which enshrined the special preferential status of military personnel in comparison with other categories of persons (20-60-

ies of the twentieth century.); d) definitive formation of the basis of housing for servicemen, a feature of which was the emergence of a mechanism for providing accommodation to servicemen and their families (70-ies of the 20th century - early 1990-ies); e) development of the institution of legal regulation of providing military personnel with living quarters during the time of independent Ukraine (beginning of 1990s - till today).

The general provisions for providing servicemen and their families with living quarters according to the housing legislation of Ukraine are investigated.

It is established that a dwelling in the context of housing for servicemen is a room intended for permanent or temporary residence of servicemen, persons dismissed from military service, their families, and other persons.

It is determined that the members of the military serviceman's family in the context of housing are spouses, parents and children, as well as other persons living together with the serviceman, who are associated with him or her in common life and are recognized by such an authorized body.

It is justified that most states (USA, Germany, Bulgaria, France) provide their servicemen with shelter for the duration of their military service. At the same time, some states (Tajikistan, Moldova), as well as Ukraine, practice the provision of permanent housing to military personnel. A number of other states (Saudi Arabia, Turkey) provide loans to servicemen for construction or purchase of housing, or provide them with financial support that allows them to purchase property during their service.

It is argued that servicemen and their families are recognized by persons in need of improvement of living conditions on the grounds specified by the Housing Code of the USSR, the Rules of Accounting for Citizens and other acts of legislation. In addition, in accordance with paragraph 23 of the Procedure for providing servicemen and their families with living quarters, documents are added to the report of a serviceman on his / her registration, confirming the right to priority and emergency housing, other privileges.

It is proved that in determining the level of provision of living space of a serviceman when placing him on the account of persons in need of better living conditions, it is necessary to take into account all living space belonging to a serviceman and all members of his family on the right of private property in this settlement. rented or rented office space.

It is justified that the standard of living space for the recognition of a person in need of better living conditions should be differentiated depending on the region of Ukraine, at the same time, local self-government bodies should review the corresponding size of living space every five years.

It is established that the housing of state and communal housing stock provided to servicemen and their families should be responsible for the level of comfort, sanitary and hygiene standards and social orientation of housing of the second category (social housing).

Forms of providing servicemen and their families with accommodation are investigated, such as: providing servicemen and their families with accommodation for permanent residence; providing military personnel and their families with accommodation in a military unit or in hostels; other forms of accommodation for servicemen and their families.

It is established that the provision of housing for military personnel and their families for permanent residence is provided by providing, once and during all military service, the housing of newly constructed, excluded from service, released or purchased from natural or legal persons, granting a loan for construction (purchase).

It is argued that this type of housing for military personnel, such as living in barracks (on ships), is temporary and applies only to conscripts and conscripts who are called up for military service during mobilization for a special period.

It is determined that service housing in the context of housing for servicemen is a living room (separate apartment) that meets the sanitary and technical requirements, is included in the statutory procedure among the official, has a special regime for the provision, use and eviction of the employer and his

family members' e, intended for resettlement by citizens who, due to the nature of their employment relationship, must reside at or near their place of work, and who do not have housing for permanent residence in the settlement s the place of military service and (or) in the immediate vicinity of military service.

It is established that the state provides servicemen and members of their families with temporary housing (service housing, rented housing, payment of compensation for rent (rent) of housing) during the queue for permanent housing is the leading direction of increasing the motivation of servicemen for long service.

The practical significance of the results obtained is the use and feasibility of using the developed proposals and conclusions: in research work - during further studies in the field of housing law; in lawmaking - in the process of improving the legislation on housing for servicemen; in law enforcement activities - during the provision of accommodation for servicemen and their families, during the consideration of housing disputes, as well as in the preparation of scientific and practical comments to the Housing Code of the USSR; in educational-methodical work – in teaching the discipline "Housing Law", as well as relevant special courses; in the preparation of educational-methodical and didactic materials in the discipline "Housing Law".

Keywords: serviceman; a family member of a serviceman; provision of living quarters; office accommodation; accommodation in barracks; providing housing for permanent residence; renting (renting) housing; keeping records of people in need of better living conditions; compensation; eviction.

LIST OF PUBLICATIONS OF THE APPLICANT ASSOCIATED WITH THE TOPIC OF THE THESIS

Research papers where main research results of the Thesis have been published:

1. Мельник А. Методологія дослідження інституту забезпечення військовослужбовців та членів їхніх сімей житловими приміщеннями. Підприємництво, господарство і право. 2018. № 5. С. 52–56.
2. Мельник А. Забезпечення військовослужбовців та членів їхніх сімей житлом: історико-правовий аналіз. Підприємництво, господарство і право. 2018. № 4. С. 92–96.
3. Мельник А. Право військовослужбовців та членів їх сімей на забезпечення жилими приміщеннями. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія “Право”. 2018. Випуск 50. Т. 4. С. 84–89.
4. Мельник А. Стан наукової розробки проблеми забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей жилими приміщеннями за житловим законодавством. Право і суспільство. 2019. № 5. С. 149–155.
5. Мельник А. Р. Забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей жилими приміщеннями для постійного проживання. Visegrad journal on human rights. 2019. № 6/2. Р. 239–245. (Словацька Республіка)
6. Мельник А. Деякі питання забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей жилими приміщеннями у гуртожитках. Підприємництво, господарство і право. 2020. № 5. С. 23–29.

Research papers certifying the approbation of the results of the Thesis:

1. Мельник А. Р. Основні методи дослідження інституту забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей жилими приміщеннями. Реформування національного та міжнародного права: перспективи та пріоритети: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м.

Одеса, Україна, 19–20 січня 2018 р.). Одеса: ГО «Причорноморська фундація права». 2018. С. 53–56.

2. Мельник А. Р. Право військовослужбовців та членів їх сімей на забезпечення жилими приміщеннями. Актуальні питання юридичної теорії та практики: наукові дискусії: Міжнародна науково-практична конференція, м. Харків, 30 листопада – 1 грудня 2018 р. У 2-х частинах. Х. Східноукраїнська наукова юридична організація. 2018. Ч. II. С. 55–58.

3. Мельник А. Р. Члени сім'ї військовослужбовця в контексті житлового забезпечення. Сучасні проблеми правової системи та державотворення в Україні: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Запоріжжя, 22-23 лютого 2019 року. Запоріжжя. Запорізька міська громадська організація «Істина». 2019. С. 72–75.

4. Мельник А. Р. Зарубіжний досвід житлового забезпечення військовослужбовців. Міжнародні та національні правові виміри забезпечення стабільності: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Львів, 19-20 квітня 2019 р. Львів. Західноукраїнська організація «Центр правничих ініціатив». 2019. С. 76–79.

5. Мельник А. Р. Надання кредитів на індивідуальне житлове будівництво або придбання приватного жилого будинку (квартири) як форма житлового забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей. Die wichtigsten Vektoren für die Entwicklung der Wissenschaft im Jahr 2020 : der Sammlung wissenschaftlicher Arbeiten «ΛΟΓΟΣ» zu den Materialien der internationalen wissenschaftlich - praktischen Konferenz (B. 2), 24 Januar, 2020. Luxembourg, Grand Duchy of Luxembourg: Europäische Wissenschaftsplattform. С. 70–72

6. Мельник А. Р. Забезпечення військовослужбовців житловими приміщеннями для постійного проживання шляхом надання житла, виключеного з числа службового. Формування сучасної наукової думки : матеріали міжнародної наукової конференції, 31 січня, 2020 рік. Кропивницький, Україна. МЦНД. С. 174–176.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ.....	17
ВСТУП.....	20
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ТА ЧЛЕНІВ ЇХ СІМЕЙ ЖИЛИМИ ПРИМІЩЕННЯМИ ЗА ЖИТЛОВИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ	
1.1. Стан наукової розробки проблеми забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей жилими приміщеннями за житловим законодавством України.....	30
1.2. Методологія дослідження інституту забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей жилими приміщеннями.....	37
1.3. Еволюція правового регулювання інституту забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей жилими приміщеннями нормами житлового законодавства України.....	46
Висновки до Розділу 1.....	56
РОЗДІЛ 2. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ТА ЧЛЕНІВ ЇХ СІМЕЙ ЖИЛИМИ ПРИМІЩЕННЯМИ ЗА ЖИТЛОВИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ	
2.1. Право військовослужбовців та членів їх сімей на забезпечення жилими приміщеннями.....	59
2.2. Підстави забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей жилими приміщеннями.....	77
2.3. Порядок забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей жилими приміщеннями.....	95
Висновки до Розділу 2.....	108

РОЗДІЛ 3. ФОРМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ТА ЧЛЕНІВ ЇХ СІМЕЙ ЖИЛИМИ ПРИМІЩЕННЯМИ

3.1. Забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей жилими приміщеннями для постійного проживання.....111

3.2. Забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей жилими приміщеннями у розташуванні військової частини або у гуртожитках.....129

3.3. Інші форми забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей жилими приміщеннями.....145

Висновки до Розділу 3.....162

ВИСНОВКИ.....166

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....174

ДОДАТКИ.....197

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

Житловий кодекс УРСР Житловий кодекс Української РСР

Правила обліку Правила обліку громадян, які потребують поліпшення житлових умов, і надання їм жилих приміщень в Українській РСР, затверджені Постановою Ради Міністрів УРСР і Укрпрофради від 11.12.1984 № 470

Порядок забезпечення Порядок забезпечення військовослужбовців та військовослужбовців та членів їх сімей житловими приміщеннями, членів їх сімей затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 03.08.2006 № 1081
житловими
приміщеннями

Інструкція Збройних Інструкція з організації забезпечення Сил України № 380 військовослужбовців Збройних Сил України та членів їх сімей жилими приміщеннями, затверджена наказом Міністерства оборони України від 31 липня 2018 року № 380 та зареєстрована в Міністерстві юстиції України 06 вересня 2018 року за № 1020/32472

Комплексна програма Комплексна програма забезпечення житлом забезпечення житлом військовослужбовців, осіб рядового і начальницького складу, посадових осіб митної служби, Міністерства внутрішніх справ та членів їх сімей, затверджена Постановою Кабінету Міністрів України від 29 листопада 1999 р. № 2166 (у редакції Постанови Кабінету Міністрів України від 15 грудня 2010 р. № 1191)

Інструкція про порядок проведення технічної інвентаризації	Інструкція про порядок проведення технічної інвентаризації об'єктів нерухомого майна, затверджена наказом Державного комітету будівництва, архітектури та житлової політики України від 24 травня 2001 року № 127, зареєстрована в Міністерстві юстиції України 10 липня 2001 року за № 582/5773
Тимчасове положення про порядок передачі громадянами житла	Тимчасове положенням про порядок передачі громадянами житла, що перебуває у їх приватній власності, орану, який здійснює поліпшення житлових умов, затверджене наказом Державного комітету України по житлово-комунальному господарству від 01 червня 1995 року № 24, зареєстроване в Міністерстві юстиції України 8 червня 1995 року за № 171/707
Порядок визначення розміру і надання військовослужбовцям грошової компенсації за належне їм для отримання жиле приміщення	Порядок визначення розміру і надання військовослужбовцям та членам їх сімей грошової компенсації за належне їм для отримання жиле приміщення, затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 2 вересня 2015 року № 728
Положення про порядок надання службових жилих приміщень	Положення про порядок надання службових жилих приміщень і користування ними в Українській РСР, затверджене Постановою Ради Міністрів УРСР від 4 лютого 1988 року № 37
Порядок кредитування	Порядок кредитування будівництва та придбання житла для військовослужбовців Збройних Сил та

інших військових формувань, затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 28 січня 2004 року № 88

Примірне положення про користування гуртожитками

Примірне положення про користування гуртожитками, затверджене Постановою Кабінету Міністрів України від 20 червня 2018 року № 498

Порядок виплати грошової компенсації за піднайом (найом) житлових приміщень

Порядок виплати грошової компенсації військовослужбовцям Збройних Сил, Національної гвардії, Служби безпеки, Служби зовнішньої розвідки, Державної прикордонної служби, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації, Державної спеціальної служби транспорту, Управління державної охорони та військовослужбовцям, відрядженим до Міністерства освіти і науки, Державного космічного агентства, за піднайом (найом) ними житлових приміщень, затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 26 червня 2013 року № 450

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Визначаючи людину, її життя і здоров'я, честь, гідність і безпеку найвищою соціальною цінністю, держава, згідно ст. 3 Конституції України, спрямовує свою діяльність, перш за все за все, на утвердження і забезпечення прав і обов'язків людини. Закон України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» (далі – Закон) як один із перших, прийнятих після набуття Україною незалежності (1991 р.), встановлює обов'язок держави забезпечити військовослужбовців жилими приміщеннями у різних формах відповідно до вимог, встановлених Житловим кодексом УРСР та іншими нормативно-правовими актами. Забезпечення державою житлом військовослужбовців отримало також і конституційну охорону з 1996 р., адже реалізація конституційного права на житло (ст. 47 Конституції України) та соціальний захист громадян України, що перебувають на службі у Збройних Силах України та членів їх сімей (ч. 5 ст. 17 Основного Закону України), сьогодні виступають особливими формами турботи держави про осіб, які здійснюють захист суверенітету і територіальної цілісності нашої держави.

Водночас системне оновлення й осучаснення житлового законодавства, отриманого Україною у спадщину, розроблення житлових програм для оптимізації порядку отримання військовослужбовцями та членами їх сімей житла до сьогодні не проводилось. Це призвело до загальної невідповідності чинної нормативної бази у житловій сфері сучасним реаліям та невиконанню зобов'язань держави щодо забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей жилими приміщеннями, оскільки сьогодні існує багатотисячна черга військовослужбовців, які чекають на гарантоване державою житло протягом 20–40 років.

Актуалізація проблеми забезпечення жилими приміщеннями військовослужбовців додатково посилилася під час проведення Антитерористичної операції та Операції об'єднаних сил на території

України, оскільки перелік осіб, які наразі мають право на позачергове та першочергове забезпечення житлом істотно розширився.

Окремі питання житлового забезпечення громадян, в тому числі військовослужбовців, розглядались такими науковцями, як М. С. Бідюкова, В. Я. Бондар, М. К. Галянтич, К. В. Жежерун, Л. В. Зіняк, Н. О. Купянська, В. Є. Львов, А. В. Мінаєв, Л. О. Мойсей, О. В. Орел, С. П. Пасіка, В. В. Породько, Ю. О. Прудов, Ю. С. Савченко, Є. А. Соколовський, Т. М. Тилик, Т. Р. Федосєєва, Д. О. Харечко, С. М. Чімишенко, І. Ю. Чубар, М. О. Шишлюк та ін.

Водночас, відсутність комплексного монографічного дослідження, присвяченого забезпеченню військовослужбовців та членів їх сімей жилими приміщеннями, а також недосконалість законодавчого врегулювання досліджуваного питання, зумовлена наявністю колізій у правовій регламентації матеріально-правових підстав та процедурно-процесуального механізму житлового забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей, свідчать про назрілу потребу у перегляді наукових підходів правового регулювання підстав і порядку забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей жилими приміщеннями, відштовхуючись також від міжнародного досвіду держав, які успішно й ефективно впровадили механізми забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей житлом.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Дисертаційне дослідження виконано відповідно до Переліку пріоритетних напрямів наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на період 2015–2019 рр. (затверджений наказом МВС України від 16 березня 2015 р. № 275), а також відповідає Основним напрямам наукових досліджень Національної академії внутрішніх справ на 2012–2017 рр. та Плану науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт НАВС на 2017 рік.

Мета і завдання дослідження відповідно до предмета та об'єкта дослідження. Метою дисертаційного дослідження є розроблення

теоретичних основ забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей жилими приміщеннями за житловим законодавством України.

Для досягнення зазначеної мети поставлено такі *завдання*:

- здійснити комплексний аналіз стану наукової розробки проблеми забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей жилими приміщеннями;
- визначити методологію дослідження інституту забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей жилими приміщеннями;
- простежити еволюцію правового регулювання інституту забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей жилими приміщеннями нормами житлового законодавства України;
- розкрити право військовослужбовців та членів їх сімей на забезпечення жилими приміщеннями;
- встановити правові підстави забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей жилими приміщеннями;
- визначити порядок забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей жилими приміщеннями;
- виокремити особливості забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей жилими приміщеннями для постійного проживання;
- визначити особливості забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей жилими приміщеннями у розташуванні військової частини або у гуртожитках;
- виокремити інші форми забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей жилими приміщеннями.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у сфері забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей жилими приміщеннями за житловим законодавством України.

Предметом дослідження є забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей жилими приміщеннями за житловим законодавством України.

Методи дослідження. Відповідно до поставлених мети і завдань основою методології дослідження стали загальнонаукові та спеціальні

методи пізнання правових явищ. Зокрема, метод аналізу і синтезу застосовувався для вироблення загальних теоретичних засад забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей жилими приміщеннями (підрозділи 2.1, 3.1, 3.2, 3.3). Історико-правовий метод дозволив простежити еволюцію правового регулювання, а також дослідити розвиток наукових поглядів на забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей жилими приміщеннями (підрозділи 1.1, 1.3). За допомогою порівняльно-правового методу виокремлено загальне і особливе у правовому регулюванні інституту забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей жилими приміщеннями у вітчизняному та зарубіжному житловому законодавстві, а також у наукових поглядах з окресленої проблематики (підрозділи 1.1, 1.3. 2.1). Використання діалектичного методу дозволило визначити стан наукових досліджень даної проблематики (підрозділ 1.1), а формально-логічного – окреслити коло обставин, які сприяли формуванню інституту забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей жилими приміщеннями за житловим законодавством України (підрозділи 1.1, 1.3, 2.1). Методи індукції та дедукції застосовувались для виокремлення особливостей різних форм забезпечення військовослужбовців жилими приміщеннями (підрозділи 2.3, 3.1, 3.2, 3.3). Встановлення зв'язків між підставами, умовами та формами житлового забезпечення цієї категорії осіб здійснювалося шляхом застосування методу системного аналізу (підрозділи 2.1, 2.2, 3.1, 3.2, 3.3). Метод юридичного моделювання застосовувався для розроблення пропозицій щодо оптимізації чинного житлового законодавства України у контексті правового регулювання забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей жилими приміщеннями (підрозділи 2.1, 2.2, 2.3, 3.1, 3.2, 3.3).

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що дисертація є першим у науці житлового права дослідженням інституту забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей жилими приміщеннями. В результаті проведеного дослідження сформульовано та обґрунтовано, а

також додатково аргументовано низку наукових положень і висновків, які виносяться на захист, зокрема:

вперше:

1) доведено, що соціальна функція держави обмежується наданням військовослужбовцю виключно соціального житла (житла II категорії), яке характеризується нормативною фіксацією верхньої і нижньої межі розміру загальної площі, оскільки вивчення порядку забезпечення житлом військовослужбовців та дослідження судової практики з цього питання свідчить про непоодинокі випадки прихованого забезпечення окремих військовослужбовців комерційним житлом (житлом I категорії), в якому наявна істотна диспропорція між загальною та житловою площею без лімітованих верхніх обсягів загальної площі такого житла;

2) обґрунтована необхідність запровадження пріоритетної форми забезпечення військовослужбовця житлом – розроблення дієвого механізму надання кредитів на індивідуальне житлове будівництво або придбання приватного жилого будинку (квартири) військовим з погашенням загальної суми та відсоткових ставок за рахунок коштів державного бюджету у розвиток п. 7 ст. 12 Закону, у зв'язку із суттєвим збільшенням кількості осіб, які користуються правом першочергового та позачергового забезпечення житлом (у зв'язку із проведенням в Україні Антитерористичної операції та Операції об'єднаних сил), що, своєю чергою, створює певну соціальну напругу серед тих військовослужбовців, хто досить давно перебуває на обліку осіб, які потребують поліпшення житлових умов;

3) встановлено, що здійснення державою забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей тимчасовим житлом (службовим житлом, орендованим житлом, виплатою компенсації за піднайом (найом) житлових приміщень) є провідним напрямком підвищення мотивації військовослужбовців до тривалої служби, проявом соціальної турботи держави до військовослужбовця і не призводить до втрати права

військовослужбовця на постійне житло та не впливає на черговість його одержання;

4) зроблено висновок про неможливість виселення військовослужбовців з вислугою понад 10 років та членів їх сімей із гуртожитків без надання іншого житла з формальних причин, а саме відсутністю належно оформлених документів на вселення (спеціального ордеру), виходячи із судової практики у цих категорії справ, що ґрунтується на загальній законодавчій гарантії, встановленій ст. 125 ЖК Української РСР;

5) аргументовано, що зміна (в тому числі збільшення) складу сім'ї військовослужбовця, або повторне виникнення інших підстав для поліпшення житлових умов не є підставою для повторного житлового забезпечення, натомість констатована можливість поліпшення житлових умов шляхом отримання більшої за розміром квартири за умови попередньої передачі громадянами житла, що перебуває у їх приватній власності, органу, який здійснює поліпшення житлових умов;

удосконалено:

6) наукові положення про те, що при визначенні рівня забезпеченості жилою площею військовослужбовця при постановці його на облік осіб, які потребують поліпшення житлових умов, необхідно враховувати всю жилу площу (в тому числі частини житла), що належить військовослужбовцю та всім членам його сім'ї на праві приватної власності в цьому населеному пункті, без урахування площі орендованого чи наданого службового житла;

7) положення про те, що членами сім'ї військовослужбовця в контексті житлового забезпечення слід вважати подружжя, батьків та дітей військовослужбовця, а також інших осіб, які проживають спільно з військовослужбовцем, пов'язані з ним спільним побутом, мають взаємні права та обов'язки. При цьому, питання визнання інших осіб членами сім'ї військовослужбовця вирішуються при постановці на облік осіб, які потребують поліпшення житлових умов, відповідними органами і

організаціями (житловими комісіями), які з'ясовують характер відносин з військовослужбовцем при розгляді кожної конкретної справи;

8) науковий підхід до періодизації еволюції правового регулювання інституту забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей жилими приміщеннями нормами житлового законодавства України, з огляду на особливу значимість цієї категорії громадян для держави, у межах якого доцільно виокремити такі етапи: а) зародження правового регулювання забезпечення військовослужбовців жилими приміщеннями, що характеризувалося появою перших правових норм, які закріплювали квартирну повинність населення (XVII–XVIII ст. ст.); б) правове регулювання інституту забезпечення військовослужбовців жилими приміщеннями в дореволюційний період, особливістю якого була правова регламентація виплати квартирних грошей, розмір яких залежав від військового звання, посади та сімейного стану (XIX ст. – початок XX ст.); в) формування системи житлового законодавства, що характеризувалося появою спеціальних нормативно-правових актів, які закріплювали особливе пільгове становище військовослужбовців порівняно з іншими категоріями осіб (20-60-ті роки XX ст.); г) остаточне формування засад житлового забезпечення військовослужбовців, характерною особливістю якого стала поява механізму надання жилих приміщень військовослужбовцям та членам їх сімей (70-ті роки 20 століття – початок 1990-х років); ґ) розвиток інституту правового регулювання забезпечення військовослужбовців жилими приміщеннями за часи незалежної України (початок 1990-х років – до сьогодні);

дістали подальшого розвитку:

9) наукові положення про те, що норма житлової площі для визнання особи такою, яка потребує поліпшення житлових умов, має диференціюватися залежно від регіону України, а органи місцевого самоврядування періодично мають переглядати відповідний розмір житлової площі. Зроблено висновок про відсутність динаміки перегляду цих розмірів у

бік збільшення, а також акцентовано на тому, що деякі органи місцевого самоврядування жодного разу за період незалежності України не здійснювали перегляду відповідного розміру житлової площі (м. Київ, Київська область, Хмельницька область та ін.);

10) положення про те, що такий вид житлового забезпечення військовослужбовців, як проживання у казармах (на кораблях), носить тимчасовий характер та застосовується лише щодо військовослужбовців строкової військової служби та військовослужбовців, призваних на військову службу під час мобілізації, на особливий період;

11) наукові погляди щодо розуміння поняття службового житла як жилого приміщення (окремої квартири), яке відповідає санітарним і технічним вимогам, включене в установленому законодавством порядку до числа службових, має особливий режим надання, використання та виселення з нього наймача і членів його сім'ї, призначене для заселення громадянами, які у зв'язку з характером їх трудових відносин повинні проживати за місцем роботи або поблизу від нього, а також не мають житла для постійного проживання в населених пунктах за місцем проходження військової служби та (або) в безпосередній близькості від місця проходження військової служби.

На підставі наведених положень розроблено низку пропозицій щодо оптимізації житлового законодавства України в сфері забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей жилими приміщеннями, зокрема пропонується викласти в новій редакції абзац перший пункту 11 статті 12, доповнити пункти 1, 11 статті 12 Закону України «Про соціальний та правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей», викласти в новій редакції абзац перший пункту 11 Порядку забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей житловими приміщеннями, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 3 серпня 2006 року № 1081, доповнити пункт 5 Порядку виплати грошової компенсації за піднайом (найом) житлових

приміщень, затвердженого Постановою Кабінету міністрів України від 26 червня 2013 року № 450.

Практичне значення отриманих результатів полягає у використанні та можливості використання розроблених пропозицій та висновків:

у науково-дослідній роботі – під час подальших досліджень у галузі житлового права;

у законотворчій діяльності – в процесі вдосконалення законодавства в сфері житлового забезпечення військовослужбовців;

у правозастосовній діяльності – під час здійснення забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей жилими приміщеннями, під час розгляду житлових спорів, а також у процесі підготовки науково-практичних коментарів до Житлового кодексу УРСР;

у навчально-методичній роботі – при викладанні навчальної дисципліни «Житлове право», а також відповідних спецкурсів; при підготовці навчально-методичних і дидактичних матеріалів з дисципліни «Житлове право» (акт впровадження Національної академії внутрішніх справ).

Апробація матеріалів дисертації. Результати дисертаційного дослідження опубліковано на 6 наукових конференціях: міжнародній науково-практичній конференції «Реформування національного та міжнародного права: перспективи та пріоритети» (м. Одеса, Україна, 19–20 січня 2018 р.); міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні питання юридичної теорії та практики: наукові дискусії» (м. Харків, 30 листопада – 1 грудня 2018 р.); міжнародній науково-практичній конференції «Сучасні проблеми правової системи та державотворення в Україні» (м. Запоріжжя, 22–23 лютого 2019 р.); міжнародній науково-практичній конференції «Міжнародні та національні правові виміри забезпечення стабільності» (м. Львів, 19-20 квітня 2019 р.); міжнародній науково-практичній конференції «Основні вектори розвитку науки в 2020 році» (м. Люксембург, 24 січня 2020 року).

Публікації. Основні положення та висновки дисертаційного дослідження відображено в 12 публікаціях, серед яких п'ять статей – у наукових фахових виданнях України, одна – у міжнародному науковому періодичному виданні, а також шести тезах виступів на науково-практичних і науково-теоретичних конференціях.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, що містять дев'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел (214 найменувань на 23 сторінках) та додатків (на 7 сторінках). Загальний обсяг дисертації становить 203 сторінки, із них основного тексту – 173 сторінки.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ТА ЧЛЕНІВ ЇХ СІМЕЙ ЖИЛИМИ ПРИМІЩЕННЯМИ ЗА ЖИТЛОВИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

1.1 Стан наукової розробки проблеми забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей жилими приміщеннями за житловим законодавством України

Комплексного дослідження забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей жилими приміщеннями за житловим законодавством України досі здійснено не було, проте окремі питання в цій сфері привертали увагу вітчизняних та зарубіжних науковців.

Історичні аспекти виникнення та розвитку правового регулювання інституту забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей досліджували О. Є. Аврамова, Н. В. Артамонов, З. Х. Акчурин, Л. М. Пчелинцева.

Важливе теоретико-правове дослідження питань житлового забезпечення військовослужбовців здійснив російський науковець З.Х. Акчурин в монографії «Актуальні аспекти правового регулювання забезпечення житловими приміщеннями військовослужбовців, що проходять військову службу за контрактом» (2004) [1]. У монографії комплексно досліджуються теоретико-правові питання правового регулювання забезпечення житловими приміщеннями військовослужбовців, що проходять військову службу за контрактом у Збройних Силах Російської Федерації, його сучасного стану, надано визначення права військовослужбовців на забезпечення житловими приміщеннями військовослужбовців, розглянуто ряд найбільш важливих і проблемних аспектів у зазначеній сфері правовідносин. Особливу увагу автор приділив розвитку російського законодавства в сфері житлового забезпечення військовослужбовців. Це

дослідження є актуальним і для України, оскільки з огляду на історичні особливості територіального та адміністративного устрою України, сучасне житлове законодавство в значній мірі має за основу радянське законодавство, що в свою чергу походить від актів Російської Імперії.

Л. М. Пчелинцева в дисертації «Право на житло військовослужбовців: теоретичні аспекти та проблеми реалізації» (2004) [2] здійснила вивчення сучасних проблем, визначення тенденцій та перспектив розвитку законодавства про право військовослужбовців на одержання житла з житлового фонду з урахуванням історичного досвіду, зокрема дореволюційного періоду.

Окремі питання історії формування житлового права України досліджувала О. Є. Аврамова (2002) [3], яка пов'язує виникнення суб'єктивного житлового права з постановкою житлової проблеми у 19 столітті, а перше врегулювання суб'єктивних житлових прав – з 1900–1917 роками.

Житлове забезпечення військовослужбовців в СРСР досліджено Н. В. Артамоновим в дисертації «Правовий статус військовослужбовців та його забезпечення» (1986) [4].

Також дослідження історичного аспекту житлового забезпечення військовослужбовців в контексті соціального захисту проведено С. С. Корольовим в дисертації «Соціальний захист військовослужбовців Збройних Сил України (1991–2005 рр.): історичний аспект» (2006) [5]. Зокрема, в роботі досліджено процес формування та розвитку житлового забезпечення військовослужбовців з урахуванням історичних умов формування держави та основних етапів становлення, розвитку й реформування Збройних Сил України, виявлено та теоретично обґрунтовано те, що недостатній рівень соціального, а тому числі житлового, забезпечення породжує тенденцію погіршення матеріального стану військовослужбовців.

О. О. Кармаза дослідила основні аспекти становлення житлового законодавства в історії розвитку держави і права України та дійшла

висновку, що «держава, починаючи з ХХ ст. і до сьогодні здійснює ряд заходів, спрямованих на законодавче визнання та охорону всіх компонентів конституційного права громадян на житло; докладає зусиль для забезпечення кожному громадянину доступу до житлових ресурсів, необхідних для створення належних умов для життя; надає відповідно до закону соціально незахищеній категорії громадян житло безкоштовно чи за доступну плату; забезпечує реалізацію громадянами права на житло однаково за різних обставин та на всій території України» [6, с. 27].

Наявність у військовослужбовців спеціального права на житлове забезпечення, пов'язано, на думку А. В. Кудашкіна та К. В. Фатєєва [7], з тим, що, по-перше, військовослужбовці є громадянами держави та володіють загальними правами, а по-друге виконують специфічні функції в сфері оборони та безпеки держави.

Наявність окремого права на житлове забезпечення військовослужбовців пов'язують з особливостями проходження служби, з напруженістю в роботі та небезпечними умовами проходження служби і І. Ю. Чубар та В. В. Подрушняк [8, с. 120].

Важливе місце в галузі житлового законодавства посідають дослідження М. К. Галянтича, який вважає за необхідне «проведення науково-теоретичного дослідження, спрямованого на глибоке вивчення системи і механізму забезпечення житлових прав фізичної особи» [9]. Так, ним вперше сформульовано положення про періодизацію становлення житлового права в Україні з 1917 по 2006 роки у п'ять основних етапів, визначено, що диференціація між приватно та публічно правовими житловими нормами має полягати у тому, що у відносинах користування житлом соціального призначення мають бути встановлені обмеження здійснення житлових прав тощо [9, с. 7].

Також автор вважає, що основна частина актів житлового законодавства «прийняті в період функціонування адміністративно-

командної системи, відбивають інший спосіб господарювання і, звичайно, не адекватні сучасним реаліям» [10, с. 37]

Л. О. Мойсей в дисертації «Адміністративно-правові аспекти реалізації конституційного права військовослужбовців на житло» (2016) [11] розглядає житлове забезпечення військовослужбовців з точки зору норм адміністративного права та, зокрема, пропонує вирішувати житлову проблему шляхом адміністративного впливу на органи, до компетенції яких належить житлове забезпечення військовослужбовців та закріплення службових квартир за штатними посадами.

В. Бирюкин вважає житлове забезпечення військовослужбовців фактором, що визначає морально-психологічного стан особового складу, і як наслідок - впливає на боєготовність армії [12].

С. М. Чімишенко досліджував питання житлового забезпечення військовослужбовців в контексті ефективного використання бюджетних коштів. Автор вважає, що «в Україні діє застаріла та непрозора система забезпечення військовослужбовців житлом, що ґрунтується на розподілі благ в натуральному вигляді» [13, с. 52]. Також автор притримується думки, що «існуючий механізм забезпечення військовослужбовців житлом є причиною надмірної соціальної напруги у військовому середовищі ... унаслідок недостатнього фінансування і вкрай неефективного його використання не можуть отримати житло протягом усього періоду військової служби» [13, с. 45]. Одним з шляхів забезпечення військовослужбовців житлом автор вважає впровадження іпотечно-накопичувальної системи, сутність якої полягає в регулярному зарахуванні грошових коштів на спеціальний рахунок військовослужбовця з подальшим спрямуванням накопичених коштів на придбання (будівництво) житла або на частковий внесок для придбання житла в кредит.

Питання монетизації житлового забезпечення військовослужбовців вивчав С. П. Пасіка. Автор вважає, що «монетизація пільг військовослужбовців можлива лише при стабільній економічній ситуації в

державі і не завжди відповідає потребам військовослужбовців та можливостям держави» [14, с. 13], а варіант вирішення житлового питання вбачає у «введенні персоніфікованого рахунка з можливістю додатково його збільшувати та переводити його за військовослужбовцем при зміні місця служби; обов'язковому виділенні земельної ділянки для військовослужбовців для будівництва» [14, с. 14].

М. О. Шишлюк вбачає проблему житлового забезпечення військовослужбовців у «у нестачі необхідного фонду державних та службових квартир, у невідповідних реальним потребам темпах будівництва та придбання житла, у відсутності практичних механізмів реалізації встановлених законодавством України інших форм житлового забезпечення військовослужбовців» [15, с. 240].

На думку Ю. О. Прудова найефективнішою моделлю житлового забезпечення військовослужбовців є проживання в службовому житлі у період проходження служби, та надання грошових коштів на придбання квартири чи будівництва будинку при звільненні з військової служби [16].

А. В. Мінаєв вважає, що для вирішення проблеми житлового забезпечення військовослужбовців необхідно «не лише впровадження певних змін до окремих нормативно-правових актів, але й утворення узгодженого, економічно обґрунтованого, соціально-правового механізму реалізації норм чинного законодавства, відповідне бюджетне фінансування та залучення іноземних інвесторів» [17].

На погляд Л. П. Ведмідь, що для того, щоб забезпечити в повному обсязі реалізацію соціальних прав і свобод військовослужбовців, в тому числі і право на житло, «необхідні нормативні акти, які б відповідали реальному стану суспільних відносин та економічним можливостям держави, повинні бути створені дієві механізми реалізації зазначених прав і свобод та відповідне бюджетне фінансування» [18, с. 112].

В наукових дослідженнях, зокрема В. Бирюкіна, Н. О. Купянської, Ю. І. Мігачева, Л. О. Мойсея, Т. Р. Федосєєвої вивчається також зарубіжний досвід правового регулювання забезпечення військовослужбовців житлом.

На думку Л. О. Мойсея, «одним із найбільш позитивних наслідків щодо забезпечення житлом військовослужбовців є тісна співпраця українських та іноземних фахівців в системі наближення України до світових стандартів вирішення житлових проблем» [19, с. 55].

Т. Р. Федосєєва вважає, що досвід Росії в сфері вирішення житлових проблем «...становить інтерес для України у зв'язку з тим, що законодавство наших країн розвивалось паралельно і має багато спільних ознак, а також через схожість соціально-економічних умов» [20, с. 15]. Зокрема, науковець вважає, що державні житлові сертифікати, які діють в Росії, «...є перспективною формою вирішення житлової проблеми за умови існування стабільного ринку цінних паперів, вирішується житлова проблема військовослужбовців» [20, с. 15].

Проте, досвід зарубіжних країн слід оцінювати з огляду також і на зовнішні фактори. Так, на думку Ю. І. Мігачева, Великобританія та США вирішували житлові питання без негативного впливу ззовні, оскільки в цих країнах житловий фонд не був пошкоджений внаслідок нищівних воєнних дій під час Першої та Другої світових війн. При цьому досвід Німеччини в вирішенні проблеми житлового забезпечення може бути застосований в Україні, оскільки вона також зазнала значних руйнувань під час війни [21, с. 287].

Н. О. Купянська, проаналізувавши законодавство європейських країн, виділила основні заходи житлового забезпечення військовослужбовців: надання службового житла, забезпечення місцем у казармі або гуртожитку, виплата коштів для оренди житла, надання кредиту на придбання житла, часткова компенсація вартості житла, що купується. Для осіб, звільнених з військової служби, передбачаються щомісячні компенсації частини коштів по

за рахунок погашення кредиту та пільгове проживання в раніше орендованому приміщенні [22].

Значний інтерес у науковців викликає питання забезпечення військовослужбовців службовим житлом. Питання правового регулювання інституту службового житла у своїх працях досліджували Л. О. Мойсей, М. В. Іванчук, В. Я. Бондар, А. В. Мінаєв, А. Ю. Олійник, С. О. Сліпченко, В. В. Породько, М. О. Шишлюк, А. Москаленко та інші.

Зокрема, А. Москаленко сформулював ознаки службового житла та навів визначення його поняття, а саме: «окреме житлове приміщення (квартира), що відповідає санітарним і технічним вимогам, включене до переліку службових приміщень рішенням виконавчого органу районної, міської, районної в місті ради, призначене для заселення особами, які у зв'язку з характером їхніх трудових чи службових відносин повинні проживати за місцем роботи, служби або поблизу від нього, та таке, що має особливий режим надання, використання та виселення з нього наймача і членів його сім'ї» [23, с. 31–32].

В. В. Породько визначає службове житло як «окреме житлове приміщення або кімнату в комунальній квартирі, що відповідає санітарним і технічним вимогам, належить до державного чи громадського житлового фонду або фонду житлово-будівельних кооперативів, включене до переліку службових приміщень рішенням виконавчого органу районної, міської, районної в місті ради, призначене для заселення особами, які у зв'язку з характером їх трудових чи службових відносин повинні проживати за місцем роботи, служби або поблизу від нього, та таке, що має особливий режим надання, використання та виселення з нього наймача і членів його сім'ї» [24, с. 36].

Л. О. Мойсей називає службове житло «тимчасовим засобом поліпшення житлових умов на час виконання військовослужбовцем обов'язків військової служби» [25, с. 237] та вважає, що особливої уваги потребує процес його розподілу, особливо у нестандартних ситуаціях, коли

житлові комісії військових частин не володіють необхідними знаннями для їх вирішення.

Особливе ставлення до службового житла має В. Я. Бондар, який пропонує «відмовитися від надання житла у соціальному житловому фонді особам в зв'язку з службовими або трудовими відносинами, наприклад військовослужбовцям» [26, с. 12].

Питання забезпечення житлом окремих категорій громадян досліджували М. І. Андуський, О. М. Бандурко, Н. Б. Болотіна, В. С. Венедіктов, М. К. Галянич, М. В. Джига, М. І. Іншина, О. В. Лавриненко, О. Я. Лапка, К. Ю. Мельник, В. М. Плішкін, О. В. Романов, Ю. О. Сердюк, Д. Литвин [27, с. 149].

Д. Литвин при дослідженні питання житлового забезпечення працівників органів внутрішніх справ в межах законодавства України також дійшов висновку, що реальний стан справ в сфері житлового забезпечення цієї категорії громадян «створює соціальну напругу у трудових колективах органів внутрішніх справ, а головне знижує престиж служби в органах внутрішніх справ, що, в свою чергу, є основною причиною відтоку висококваліфікованих кадрів» [28, с. 126].

Отже, навіть такий побіжний аналіз стану наукової розробки проблеми забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей жилими приміщеннями за житловим законодавством України свідчить про те, що зазначена проблематика є новою і теоретично не розробленою для науки житлового права і потребує подальшого наукового дослідження, необхідність проведення якого обумовлюється відсутністю комплексних монографічних праць щодо даного предмету.

1.2 Методологія дослідження інституту забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей жилими приміщеннями

Розглянувши в попередньому підрозділі нашого дисертаційного

дослідження стан наукової розробки проблеми забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей жилими приміщеннями за житловим законодавством України, доцільно зупинитись на методології дослідження інституту забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей жилими приміщеннями.

Методологія – концептуальний виклад мети, змісту, методів дослідження, які забезпечують отримання максимально об'єктивної, точної, систематизованої інформації про процеси та явища [29, с. 56].

В. М. Шейко розглядає методологію як «учення про науковий метод пізнання або як систему наукових принципів, на основі яких базується дослідження і здійснюється вибір сукупності пізнавальних засобів, методів, прийомів дослідження» [29, с. 56].

Під методологією наукового дослідження, на думку В. Є. Юринця, слід розуміти «сукупність принципів, засобів, методів і форм організації та проведення наукового пізнання поставленої проблеми» [30, с. 13].

У наукознавстві методологія розуміється як теоретична основа та способи організації пізнавального процесу, що характеризують пізнання з погляду його загальних форм, можливостей пізнавальних засобів та механізмів, які зумовлюють логічну послідовність наукового дослідження [31, с. 25].

Таким чином, методологія в вузькому значенні являє собою науку про методи, в широкому – специфічну систему концептуальних підходів, принципів побудови, структури, методів і способів реалізації діяльності.

В сучасній науці розрізняють методологію юридичної науки, яку визначають як систему принципів і способів організації, побудови і здійснення теоретико-пізнавальної юридичної діяльності в області дослідження державно-правової дійсності, а також вчення про цю систему [32, с. 68].

Структурно методологія правознавства має кілька рівнів: світоглядний, що має головні напрями і загальні принципи пізнання в цілому;

загальнонауковий (міждисциплінарний), що використовується при пізнанні особливої групи однотипних об'єктів; конкретно-науковий, що застосовується у процесі пізнання специфіки окремого об'єкта групою наук; спеціально-науковий — притаманний вивченню окремих властивостей об'єкта в межах конкретної науки; рівень процедур і методик — притаманний конкретному науковому дослідженню тієї або іншої властивості об'єкта [32, с. 182].

До складу методології юридичної діяльності П. М. Рабінович включає філософсько-світоглядні підходи, загальнонаукові, групові та спеціальні методи. Усі ці групи методів «необхідні для проведення повноцінного, всебічного, завершеного державно-правового дослідження; кожна з них може знадобитись на якомусь його етапі» [33, с. 182].

Характерною ознакою сучасної науки є зростання ролі методології при вирішенні проблем росту і розвитку спеціалізованого знання. Можна вказати на ряд істотних причин, які породили цю особливість науки: складність структури емпіричного і теоретичного знання, способи його обґрунтування та перевірки; тісне переплетення опису властивостей матеріальних об'єктів з абстракціями, що штучно вводяться, ідеальними моделями тощо [34, с. 23].

З'ясовуючи значення методології в науці, Д. А. Керімов дійшов висновку, що «визначаючи шлях мислення до істини і забезпечуючи цей рух відповідними засобами, методологія разом з тим сама є результатом наукового пошуку, не менш важливим і цінним, ніж вже отримані з її допомогою інші онтологічні знання» [35, с. 22].

В. Настрадін та С. Хархун наводять таке визначення: «метод — сукупність заходів, прийомів чи операцій практичного або теоретичного опанування дійсності, підпорядкованих вирішенню конкретної задачі. Метод — це спосіб дослідження, інструмент для вирішення головного завдання науки — відкриття об'єктивних законів дійсності. Фактично різниця між методом та теорією має функціональний характер: формуючись як теоретичний результат попереднього дослідження, метод виступає як

вихідний пункт та умова майбутніх досліджень» [36, с. 20].

Розглядаючи будь-яке правове явище, необхідно звернути увагу на те, що загальноприйнятим є застосування цивілізаційного та формаційного підходів до питання.

На теперішній час в юриспруденції актуалізується застосування цивілізаційного підходу, що надає можливість використати досягнення різноманітних правових систем сучасності, знайти їх спільні та відмінні риси, забезпечити можливості використання позитивних рис одних систем для найбільш оптимального функціонування інших систем [37, с. 17].

Формаційний підхід дає змогу встановити соціальну сутність, деякі принципові особливості правових систем минулого. Використання формаційного підходу як одного з елементів наукового аналізу може давати достовірні результати, але він схематизує і збіднює дійсність, а іноді призводить до помилкових висновків, відкидаючи гуманістичне значення конституційного досвіду людства до створення соціалістичної держави «диктатури пролетаріату» [38, с. 40].

Цивілізаційний аналіз впливає з існування різних цивілізацій, кожній із яких притаманний власний шлях історичного розвитку. На відміну від формаційного підходу, цивілізаційний відкидає обов'язковість проходження кожним суспільством однакових етапів історичного розвитку. Таким чином він надає можливість вивчення багатоваріантності шляхів суспільно-історичної еволюції різних регіонів планети, країн і народів, тоді як у формаційному підході універсальність цієї еволюції досягається ціною позбавлення народів їх історичної індивідуальності [39, с. 41].

Система методів теорії держави та права включає такі складові: загальні методи мислення, філософські методи, загальнонаукові методи, конкретно-наукові (неюридичні та юридичні) методи [40, с. 21].

Методи дослідження залежать передусім від філософських підходів, з яких ведеться пошук, що зумовлює вибір найдоцільніших в контексті обраного загального підходу конкретних способів, засобів та прийомів

досягнення адекватного наукового результату [31, с. 27].

Зберігає за нинішніх умов свою цінність діалектична методологія дослідження державно-правових явищ. Її основою виступають принципи і закони діалектичної логіки – закон переходу кількісних змін в якісні, закон єдності і боротьби протилежностей, закон заперечення заперечення. Діалектичний підхід передбачає необхідність всебічного вивчення держави і права як явищ, що знаходяться в динаміці та постійному оновленні, пов'язаних з іншими соціальними чинниками – економікою, політикою, духовною сферами [31, с. 28].

Актуальним є застосування метафізичного методу, який потенційно може розкрити з більшою повнотою «внутрішні» риси прав і свобод людини та громадянина, а також процесів, пов'язаних з їхнім забезпеченням. Передусім необхідно встановити й урахувати специфічні ознаки та властивості державно-правових, а також соціальних явищ і процесів, які мають вагоме практичне значення [41, с. 5]. Так, в нашому дослідженні необхідно врахувати також об'єктивні процеси історичного характеру, що стали визначальними при формуванні інституту забезпечення військовослужбовців жилими приміщеннями.

Загальні методи мислення – це способи дослідження, що притаманні як науковому (теоретичному) пізнанню, так і практичній та буденній діяльності (практичному пізнанню) [40, с. 21].

В ході дослідження інституту забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей жилими приміщеннями за житловим законодавством України нами було використано логічні методи аналізу та синтезу.

Аналіз – це метод пізнання, який дає змогу поділити предмет на частини. Синтез, навпаки, є наслідком з'єднання окремих частин чи рис предмета в єдине ціле. Аналіз та синтез взаємопов'язані, вони являють собою єдність протилежностей [29, с. 81].

Застосування цих методів дозволило виробити цілісне уявлення про інститут забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей жилими

приміщеннями, та, водночас, чітко виокремити його складові частини.

Метод сходження від абстрактного до конкретного – загальнонауковий метод пізнання, згідно з яким процес наукового пізнання поділяється на два відносно самостійних етапи. На першому етапі здійснюється перехід від конкретного до його абстрактних визначень, аж до найпростішої абстракції, за допомогою багатьох понять і суджень; на другому — перехід у пізнанні від простих абстракцій до найскладніших і до того ж конкретного. При цьому досягається істинне знання сутності, змісту, закономірностей розвитку конкретного [42, с. 414].

У нашому дослідженні метод сходження від абстрактного до конкретного використано з метою виокремлення етапів еволюції правового регулювання інституту забезпечення військовослужбовців жилими приміщеннями за житловим законодавством.

Як зазначається в юридичній літературі, дедукція – це метод дослідження і спосіб міркування, за допомогою якого із загальних посилай із необхідністю впливає висновок конкретного характеру. Водночас, індукція – це метод дослідження і спосіб міркування, у якому загальний висновок формується на основі конкретних посилай [43, с. 81].

Застосування методів індукції та дедукції під час дослідження житлового забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей дозволить нам виокремити особливості різних форм забезпечення військовослужбовців житлом.

Метод абстрагування полягає у виділенні властивостей і відношень досліджуваного явища, до яких суб'єкт виявляє інтерес, а також одночасне відсторонення від інших властивостей і відношень, у результаті чого утворюються різноманітні абстракції – поняття, категорії, теоретичні конструкції і їх системи [43, с. 81].

За допомогою цього методу досліджено поняття та склад членів сім'ї військовослужбовця, підстави визнання осіб такими, які потребують поліпшення житлових умов, а також окремі форми житлового забезпечення

військовослужбовців.

Загальнонаукові методи використовуються більшістю соціально-гуманітарними науками. В нашому дослідженні використано історичний, системний та функціональний загальнонаукові методи.

Сутність історичного методу полягає у тому, що процес розвитку державно-правових явищ відтворюється в усій багатогранності, в усій повноті – із усіма випадковостями, зигзагами, частковостями, що перекручують об'єктивну логіку розвитку; із усім позитивним, що накопичено історичним досвідом [44, с. 14]. Тому перед вивченням сучасного стану житлового забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей, необхідно дослідити генезис та розвиток правового регулювання інституту забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей жилими приміщеннями нормами житлового законодавства України.

Використання системного методу передбачає розгляд державних і правових явищ як цілісних сукупностей різноманітних елементів, що взаємодіють між собою і навколишнім середовищем. При використанні системного методу досліджують статичні, структурні, динамічні компоненти та властивості, їх внутрішні та зовнішні прояви, генетичні та функціональні зв'язки, взаємодії з середовищем тощо [43, с. 86].

Застосування зазначеного методу у межах наукового дослідження забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей жилими приміщеннями за житловим законодавством України є необхідним для визначення зв'язків між підставами, умовами та формами житлового забезпечення цієї категорії осіб.

Функціональний метод дозволяє проаналізувати соціальне призначення держави і права, зміст їхніх функцій, сприяє глибшому опануванню сутності, пошуку шляхів удосконалення і підвищення їх ефективності, допомагає зрозуміти їх місце в суспільстві [45, с. 15].

Сутність функціонального методу відображається у виокремленні форм взаємодії різноманітних суб'єктів або елементів і з'ясування їх місця та

значення (функції) [40, с. 23].

За допомогою цього методу можна простежити не стільки дію всієї системи житлового забезпечення військовослужбовців, скільки функціонування її окремих елементів у їх зв'язку та залежності, визначити ефективні та недосконалі ланки в механізмі житлового забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей за житловим законодавством України. Необхідність використання цього методу пов'язана з функціональним характером житлового забезпечення військовослужбовців, його елементів, впливом на суспільні відносини з метою їх упорядкування, стабілізації [45, с. 42].

За допомогою статистичного методу досліджено стан житлового забезпечення військовослужбовців різних військових формувань, кількість військовослужбовців та членів їх сімей, які потребують поліпшення житлових умов, а також обсяги бюджетних коштів, що виділяються для забезпечення житлом цієї категорії громадян.

Під час підготовки дисертаційного дослідження нами було використано ряд спеціально-наукових (конкретно-наукових) методів, зокрема порівняльно-правовий метод.

Порівняльно-правовий (компаративістський) метод використовується для виявлення схожості та відмінностей джерел права в межах однієї або декількох правових систем шляхом їх порівняння чи розрізнення за будь-якою ознакою або властивістю [46, с. 14]. Водночас, метод порівняння має науковий характер лише тоді, коли порівнюють не випадковості, а закономірні й типові факти державно-правової дійсності, що мають достатній рівень достовірності [40, с. 25].

Отже, порівняльно-правовий метод дозволяє шляхом зіставлення правових явищ виявити їх схожі та відмінні речі. Цей метод може бути застосовано для вивчення загального та особливого у правовому регулюванні інституту забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей жилими приміщеннями у вітчизняному та зарубіжному житловому законодавстві, а

також у наукових поглядах з окресленої проблематики [47, с. 54].

Важливу роль у дослідженні інституту забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей жилими приміщеннями за житловим законодавством України має метод юридичного моделювання, адже одним з завдань дослідження є розробка пропозицій щодо оптимізації чинного житлового законодавства та інших нормативно-правових актів України.

Сутність спеціально-юридичного методу наукового пізнання полягає в описі явищ державно-правової дійсності за допомогою юридичної термінології, висвітлення дійсності соціальний суб'єктів з погляду юридичних моделей поведінки, з позиції законного або протиправного, обов'язкового або можливого [40, с. 25]. За допомогою цього методу нами досліджено спірні питання, що виникають в процесі житлового забезпечення військовослужбовців, а також порушення в порядку надання військовослужбовцям та членам їх сімей житлових приміщень.

Для дослідження та пояснення самого права в різних його проявах використовується формально-логічний (догматичний) метод. При цьому розглядаються і зовнішня, і внутрішня форми права (або ж сама його «догма»). Формальна логіка при застосуванні в контексті права набуває рис одного зі спеціальних методів вивчення державно-правової дійсності. Праву властиві такі риси, як формальна визначеність, логічна послідовність викладу приписів і норм [41, с. 6]. Тому використання формально-логічного (догматичного) методу дозволить окреслити коло обставин, які сприяли формуванню інституту забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей жилими приміщеннями, а також визначення підстав такого забезпечення.

Доцільно також зауважити, що у процесі дослідження інституту забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей жилими приміщеннями залежно від завдань та мети такого дослідження можуть використовуватися й інші методи наукового пізнання.

1.3 Еволюція правового регулювання інституту забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей жилими приміщеннями нормами житлового законодавства України

Питання правового регулювання інституту забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей жилими приміщеннями нормами житлового законодавства України мають свою історію. Оскільки правова історія держави в певній мірі відображає існуючі політичні, економічні відносини, аналіз різних періодів розвитку вітчизняного житлового законодавства дає можливість визначити ті фактори та причини, які вплинули на сучасне житлове законодавство.

Слід зазначити, що вирішальний вплив на розвиток житлового законодавства України в XII–XIII століттях мав факт того, що більша частина території України була в підпорядкуванні Росії. Тому, незважаючи на постійні намагання вивільнитись від впливу Росії, на більшості українських земель діяло російське законодавство.

В XII–XIII століттях начальницький склад армії мав яскраво виражений становий характер. До створення регулярної армії забезпечення житлом зазначеної категорії осіб здійснювалось відповідно до Соборного укладення 1649 року царя Олексія Михайловича.

Ухвалення Соборного укладення 1649 року знаменувало посилення ролі дворянства і верхівки посадського населення в управлінні країною, а також готувало ґрунт для переходу від станово-представницької монархії, з домінуванням боярської аристократії та впливовими позиціями боярської думи, до абсолютистської форми самодержавства, із превалюванням владних позицій дворянства та чиновництва. Поширення дії Соборного укладення 1649 року на українські землі розпочалося вже з другої половини XII століття [48].

Відповідно до Соборного укладення 1649 року в мирний час «служиві люди» розміщалися в подарованих їм маєтках, а у воєнний час вони

висилалися на службу міськими воєводами і повинні були знаходитися при полках до кінця походу [1, с. 40]. При цьому, в залежності від вчинених ними правопорушень, до них могли застосовуватися санкції, які зводилися до зменшення наданих їм маєтків, або позбавлення таких взагалі [49].

Практично все життя «служиві люди» проводили в своєму маєтку і несли службу тільки під час походів, які в середньому становили два місяці на рік [50]. Зазначена система забезпечення військ називалася поміщевою і негативно позначалася на боєготовності армії [51].

За часів Петра I, при формуванні регулярної армії, питанню забезпечення житлом з боку держави приділялася особлива увага. Саме в цей час в армії став формуватися особливий клас офіцерів, який складався вже не тільки з числа дворян. Фактично внаслідок зміни принципу комплектування армії, а також зміни адміністративно-територіального поділу країни (на вісім губерній) з'явилася необхідність вжиття заходів щодо матеріального забезпечення осіб, які проходять службу [1, с. 41].

Враховуючи те, що армії не відводилося окремого житлового фонду, була встановлена квартирна повинність, суть якої полягала в тому, що військові частини розміщувалися в приміщеннях, що безкоштовно відводились в містах і селах населенням. Населення зобов'язане було надавати квартири як при тимчасовому розміщенні військових частин, так і при постійному розміщенні. Вказаний порядок існував з незначними змінами в період правління Катерини II і діяв досить тривалий час.

Перші дослідження житлової проблеми починаються у дев'ятнадцятому столітті, перші закони в цій сфері приймаються на початку двадцятого століття. З цього часу починається потужний шлях розвитку житлового законодавства, яке поступово проходить розвиток від системи норм до інституту галузі цивільного права, з часом до комплексного правового утворення [3].

Першим дослідником житлової сфери в Російській Імперії був професор імператорського Московського Технічного училища

Ф. М. Дмитрієв. У середині 70-х років XIX століття він першим заявив про необхідність розв'язання житлового питання, та в 1876 року видав книгу «Об устройстве жилых помещений для рабочих на фабриках и заводах». Спираючись на вчення німецького економіста Брентано, Ф. М. Дмитрієв стверджував, що праця робітників – це найважливіший елемент виробництва, тому їм необхідно забезпечувати належні санітарно-технічні умови, зокрема забезпечувати житлом [3].

У дореволюційний період порядок забезпечення житлом військовослужбовців детально регламентувався Статутом про земські повинності 1857 року, Зведенням військових постанов 1869 року, Положенням про військову квартиру повинність 1874 року і деякими іншими правовими актами [52].

Законодавство того часу передбачало дві основні форми забезпечення житлом: розміщення в казармах та у місцевих жителів. Як зазначають окремі автори, «казармовим визнавалося таке розташування, при якому в кожній будівлі розміщувалося не менше роти, ескадрона або батареї, а при недостатності таких будівель – не менше взводу піхоти або артилерії, або половини взводу в кавалерії. Війська розташовувалися казармовим порядком в спеціально облаштованих для цього приміщеннях або в найманих будівлях» [53, с. 21–22]. Розташування в квартирах місцевих жителів розглядалося в законодавстві в двох формах: як постійне та тимчасове розташування.

В цілому, виходячи з аналізу положень законодавства того часу, офіцери, як правило, під час проходження служби забезпечувалися житлом за рахунок наявних казенних будівель або шляхом виділення квартир від земств за місцем розташування військових частин (тобто квартира повинність, що є переважною формою забезпечення житлом в зазначений період часу). Крім того, існував порядок забезпечення житлом в формі отримання квартирних грошей в розмірі, що залежить від військового звання, посади і місця служби офіцера. Починаючи з 1816 року виплата квартирних грошей

військовослужбовцям поступово заміняла квартирну повинність, причому спочатку за рахунок коштів земств і лише з 1872 року повністю за рахунок державної скарбниці [54, с. 117].

Умови, від яких залежав розмір квартирних грошей поступово удосконалювалися і, якщо спочатку він залежав від військового звання офіцера, то згодом враховувалися такі критерії як посада, сімейний стан, місце проходження військової служби тощо. Аналіз історичних та наукових джерел дозволяє вести мову про те, що розмір квартирних грошей, який до початку XX століття сягав 30-40 відсотків від загального грошового забезпечення, дозволяв вирішувати житлове питання військовослужбовців [51, с. 13].

В цілому, історичний аналіз свідчить про те, що в дореволюційні часи питання житлового забезпечення військовослужбовців не було проблемним, оскільки вирішувались, як правило, вчасно та без суттєвих складнощів.

Після Жовтневої революції 1917 року, у зв'язку зі зміною принципів управління державою і виникненням іншого, в порівнянні з уже існуючим, соціально-економічного становища в країні, виникла об'єктивна необхідність формування нормативно-правової бази, що відповідала б інтересам побудови соціалістичного держави [1].

Після революції 1917 року починається новий етап розвитку житлового законодавства. З 1920 року по 1930 рік формується система житлового законодавства як Союзу РСР так і окремих республіках Союзу РСР. Особливістю цього періоду було прийняття першого в УРСР Житлового закону № 225 від 20 грудня 1921 р. [55]. Цей нормативний акт поділявся на три розділи та складався з тридцяти семи статей. Метою Житлового закону було систематизація врегулювання житлових відносин, зокрема договору найму, правил виселення, порядок утримання житла та інше. В цей період починають формуватися житлові фонди [3].

Протягом змін в економічній політиці, що проводились новим урядом, істотно стали змінюватися норми і порядок житлового забезпечення

військовослужбовців. Зокрема, до раніше діючих нормативних актів, що регулювали питання житлового забезпечення військ, додалися також декрети Радянського уряду і накази Народного комісаріату з військових справ, а пізніше накази Революційної Військової Ради Республіки. У той час діяла низка спеціальних постанов, які регламентували найрізноманітніші питання, пов'язані з правом військовослужбовців на забезпечення житлом. На підставі Постанови Ради Праці і Оборони від 18 грудня 1918 року були утворені Квартирні комісії з надання приміщень для Червоної армії, які займалися питаннями розквартирування [1].

Після завершення громадянської війни Українська РСР, як і інші радянські республіки, які виникли після розпаду Російської імперії, була юридично незалежною державою. Вона мала свою власну конституцію, органи державної влади і управління, видавала закони. Однак, державний суверенітет Української РСР був достатньо обмеженим [56].

Важливе значення в умовах проведення на початку 20-х років ХХ століття заходів з ущільнення громадян в місцях проживання мало прийняття Постанови Ради Народних Комісаріатів від 17 листопада 1921 року № 629 «Про надання командному складу Червоної Армії і Флоту, їх сім'ям, сім'ям червоноармійців та відповідальним особам адміністративних установ права невиселення з робочих Будинків-комун» [57], згідно з яким військовослужбовцям надано право не виселятись з займаних ними приміщень.

В розвиток вищезазначеної Постанови Ради Народних Комісаріатів від 17 листопада 1921 року № 629 був виданий циркуляр Головного управління комунального господарства НКВС від 24 грудня 1921 року № 552 «Про покращення житлових умов військовослужбовців», пунктом 2 якого закріплена норма, згідно з якою житловий відділ зобов'язаний задовольняти потреби військовослужбовців в житлових приміщеннях в першу чергу. Ці акти можна назвати першими нормативно-правовими актами, що визначили пільговий статус військовослужбовців та членів їх сімей в житловому праві.

Характерним для такого підходу є висловлювання фахівця в галузі житлового права І. К. Кобленца, який (з урахуванням існуючої в той час економічної та політичної ситуації) вважав можливим при визначенні правових основ житлової політики держави виходити з того, що соціальна корисність громадянина визначає його переважне право на одержання житла в разі недостатньої його кількості [58].

З метою поліпшення житлових умов командного, політичного і адміністративного складу військ і флоту шляхом розміщення в гуртожитках циркуляром НКВС від 9 червня 1924 року № 250 «Про відведення приміщень під гуртожитки для військовослужбовців» [59] комунальним відділам на місцях було доручено здавати військовому і морському відомствам в оренду вільні житлові приміщення без стягнення орендної плати та укладання договорів страхування приміщень. У свою чергу ці відомства були зобов'язані утримувати виділені житлові приміщення «в справному стані» з прийняттям на себе відповідних витрат.

У період з 1924 по 1937 роки були відпрацьовані основні положення порядку надання житлової площі в армії, що виразилося в формуванні нового законодавства і, зокрема, твердження Постановою ЦВК від 9 жовтня 1924 року Кодексу законів про пільги і переваги для військовослужбовців Робітничо-селянської Червоної Армії і Робітничо-селянського червоного Флоту Союзу РСР і їхнім сім'ям [59], що регулює питання матеріального забезпечення військовослужбовців, в тому числі підстави та умови надання житла [53, с. 40]. Згодом Постановою ЦВК і РНК від 23 квітня 1930 року було затверджено новий Кодекс про пільги для військовослужбовців і військовозобов'язаних Робітничо-селянської Червоної Армії і їх сімей [60]. У зазначених кодифікованих актах знайшли відображення основні питання житлового забезпечення військовослужбовців.

При цьому, особливе значення надавалося заходам по збереженню житлового фонду військового відомства, що має важливе значення при аналізі правового регулювання чинного порядку забезпечення житлом

військовослужбовців. Так, зазначені заходи, в цілому, зводилися до закріплення житла, в якому проживали військовослужбовці, за начальниками гарнізонів, з метою подальшого заселення його військовослужбовцями [61], а також виселенню в адміністративному порядку з житлових приміщень, закріплених за військовим відомством, осіб, які втратили зв'язок з військовою службою [62].

За результатами історико-правового аналізу матеріалів, що стосуються становлення законодавства Союзу РСР про право на житло військовослужбовців, можливо зробити певні висновки. Так, у початковий період існування Союзу РСР правова база забезпечення житловими приміщеннями військовослужбовців, які перебувають на дійсній військовій службі (осіб командного та керівного складу) розвивалася досить активно і відрізнялася найбільшою різноманітністю прийнятих видів законодавчих і нормативних актів. Саме тоді були сформовані принципові підходи до вирішення житлової проблеми військовослужбовців, які послужили основою для подальшого розвитку законодавства Союзу РСР в цій сфері [1] (особливий порядок формування житлового фонду військового відомства за рахунок різних джерел і заселення його військовослужбовцями; пільги з оплати в зниженому розмірі займаного військовослужбовцями житла; право окремих категорій військовослужбовців командного складу на додаткову житлову площу; виселення в адміністративному порядку з житлових приміщень, закріплення житла за військовим відомством, виселення осіб, які втратили зв'язок з військовою службою тощо).

У правовому регулюванні житлових відносин в Союзі РСР простежувалася стійка тенденція, згідно з якою військовослужбовці мали перевагу в забезпеченні житлом перед іншими категоріями громадян.

Однак в період становлення радянської держави завдання забезпечення житловою площею військовослужбовців вирішувалася найбільш важко, робилися різні спроби формування механізму забезпечення житлом військовослужбовців [63, с. 94].

В період Великої Вітчизняної війни основні тенденції, пов'язані із житловим забезпеченням, в основному не змінювалися, оскільки це було обумовлено досить складним періодом часу. За всіма особами, які перебували в лавах армії і флоту на час війни зберігалася їх житлова площа, а з незаселених квартир квартирна плата не стягувалася. Починаючи з 1943 року стали прийматися документи, спрямовані на надання фінансової підтримки військовослужбовцям та членам їх сімей в забезпеченні їх житлом і відновленні будинків.

В цілому в період з 1917 по 1945 роки військовослужбовці вже не мали широкого вибору реалізації свого права на житло, оскільки єдиним шляхом отримання житлового приміщення для військовослужбовця і членів його сім'ї був шлях, пов'язаний з державними адміністративними органами, які надавали житлове приміщення, але тільки в разі наявності вільних площ. Квартирне забезпечення цього періоду характеризується тим, що воно регулювалося в основному військово-адміністративними нормами.

Можна погодитися з думкою окремих авторів, що фактично післявоєнним законодавством було встановлено «новий порядок забезпечення житлом, що характеризується наявністю спеціальних гарантій державного характеру з використання житлового фонду всіх міністерств і відомств СРСР» [51, с. 48]. Важливим є і вжиття заходів щодо вирішення житлових питань військовослужбовців шляхом закріплення в законодавстві механізму надання позик (довгострокових кредитів) на будівництво житла, що в підсумку призвело до встановлення права громадян Союзу РСР, в тому числі і військовослужбовців, придбати або побудувати для себе житловий будинок на праві особистої власності [64].

У 40-60-х роках ХХ століття в Союзі РСР було прийнято значну кількість правових актів з питань забезпечення житлом військовослужбовців (окремі положення яких знайшли своє відображення і були враховані при розробці чинного законодавства України) і сформувалися важливі шляхи реалізації права військовослужбовців і членів їх сімей на житло, основним з

яких було надання житла з спеціально формованого відомчого житлового фонду (квартир і кімнат в житлових будинках; службових квартир, гуртожитків тощо) [53].

Слід зазначити, що, в порівнянні зі станом житлового питання на сьогодні, не дивлячись на значне скорочення чисельності Збройних Сил Союзу РСР в першій половині 60-х років, в 60-70 роках XX століття досить ефективно вирішувалася проблема забезпечення житлом осіб, звільнених з військової служби, що, безумовно, позитивно впливало на надання житлової площі діючим військовослужбовцям, та скорочення випадків порушення чинного законодавства [1].

У 1970 –1980 роках були остаточно сформовані принципи житлового забезпечення, а також вироблений налагоджений механізм надання житлових приміщень військовослужбовцям. Багато важливих положень мають місце і в чинному законодавстві. Важливим було закріплення права на житло в статті 44 Конституції (Основного закону) Союзу РСР. На виконання Постанови ЦК КПРС, Президії Верховної Ради Союзу РСР і Ради Міністрів Союзу РСР від 23 березня 1978 року № 229 «Питання Зводу законів Союзу РСР» і з метою усунення множинності нормативних актів про пільги для військовослужбовців, військовозобов'язаних, осіб, звільнених з військової служби у відставку, і їх сімей Постановою Ради Міністрів Союзу РСР від 17 лютого 1981 року № 193 було затверджено Положення про пільги для військовослужбовців, військовозобов'язаних, осіб, звільнених з військової служби у відставку, та їх сімей [65], що стало підставою для проведення ряду наукових досліджень в галузі військового права.

Глава III Положення про пільги для військовослужбовців, військовозобов'язаних, осіб, звільнених з військової служби у відставку, та їх сімей присвячена питанням надання житлових пільг. За загальним правилом, прапорщики, мічмани та особи офіцерського складу, які перебувають на дійсній військовій службі, мали право отримати для себе і членів сім'ї житлову площу з житлового фонду місцевих Рад народних депутатів нарівні

з іншими громадянами. При цьому, в пункті 18 зазначеного правового акта встановлювалося, що за прапорщиками, мічманами та військовослужбовцями надстрокової служби, протягом перших п'яти років перебування на дійсній військовій службі в якості прапорщиків, мічманів і військовослужбовців надстрокової служби зберігається право на житлову площу, яку вони займали до вступу на військову службу.

Досить суттєвим зрушенням в законодавчому закріпленні правового статусу військовослужбовця, його детальної регламентації був початок 1990-х років, а саме період переходу до нового ладу, розпаду Союзу РСР і створення Співдружності Незалежних Держав. Саме кардинальна зміна існуючого порядку державного устрою зумовило необхідність прийняття нового пакета законів, формування правових основ організації та діяльності різних органів, в тому числі військової організації держави [1].

Першим серйозним кроком в сфері житлового забезпечення громадян стало прийняття Конституції України [66].

Конституція України закріплює загальні засади житлової політики держави. В статті 47 закріплюється, що держава створює умови, за яких кожний громадянин матиме змогу побудувати житло, придбати його у власність або взяти в оренду. Громадянам, які потребують соціального захисту, житло надається державою та органами місцевого самоврядування безоплатно або за доступну для них плату відповідно до закону.

З прийняттям Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» [67] держава взяла на себе зобов'язання забезпечити військовослужбовців жилими приміщеннями або за їх бажанням грошовою компенсацією за належне їм для отримання жиле приміщення на підставах, у порядку і відповідно до вимог, встановлених Житловим кодексом Української РСР та іншими нормативно-правовими актами.

Таким чином, аналіз еволюції правового регулювання інституту забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей жилими приміщеннями

дозволив нам дійти висновку про те, що правове регулювання інституту забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей жилими приміщеннями нормами житлового законодавства України пройшло декілька етапів, серед яких доцільно виокремити:

а) зародження правового регулювання забезпечення військовослужбовців жилими приміщеннями, що характеризувалося появою перших правових норм, які закріплювали квартирну повинність населення (XII–XIII ст. ст.);

б) правове регулювання інституту забезпечення військовослужбовців жилими приміщеннями в дореволюційний період, особливістю якого була правова регламентація виплати квартирних грошей, розмір яких залежав від військового звання, посади та сімейного стану (XIX ст. – початок XX ст.);

в) формування системи житлового законодавства, що характеризувалося появою спеціальних нормативно-правових актів, які закріплювали особливе пільгове становище військовослужбовців порівняно з іншими категоріями осіб (20-60-ті роки XX ст.);

г) остаточне формування засад житлового забезпечення військовослужбовців, характерною особливістю якого стала поява механізму надання жилих приміщень військовослужбовцям та членам їх сімей (70-ті роки 20 століття – початок 1990-х років);

г) розвиток інституту правового регулювання забезпечення військовослужбовців жилими приміщеннями за часи незалежної України (початок 1990-х років – до сьогодні).

Висновки до розділу 1

Проведений аналіз теоретико-правових та методологічних засад дослідження забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей жилими приміщеннями за житловим законодавством України дозволив нам дійти таких висновків:

1. Аналіз стану наукової розробки проблеми забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей жилими приміщеннями за житловим законодавством України свідчить про те, що зазначена проблематика є новою і теоретично не розробленою для науки житлового права і потребує подальшого наукового дослідження, необхідність проведення якого обумовлюється відсутністю комплексних монографічних праць щодо даного предмету.

2. Основою методології дослідження житлового забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей стали загальні та загальнонаукові (аналізу та синтезу, сходження від абстрактного до конкретного, індукції та дедукції, абстрагування, історичний, системний, функціональний, статистичний) та спеціальні методи пізнання правових явищ (порівняльно-правовий, формально-логічний (догматичний), юридичного модулювання, спеціально-юридичний методи), що обумовлено юридичною природою житлового забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей, а також з особливостями суспільних відносин, що виникають при забезпеченні цієї категорії осіб жилими приміщеннями.

3. Правове регулювання інституту забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей жилими приміщеннями нормами житлового законодавства України пройшло декілька етапів, серед яких доцільно виокремити:

а) зародження правового регулювання забезпечення військовослужбовців жилими приміщеннями, що характеризувалося появою перших правових норм, які закріплювали квартирну повинність населення (XII–XIII ст. ст.);

б) правове регулювання інституту забезпечення військовослужбовців жилими приміщеннями в дореволюційний період, особливістю якого була правова регламентація виплати квартирних грошей, розмір яких залежав від військового звання, посади та сімейного стану (XIX ст. – початок XX ст.);

в) формування системи житлового законодавства, що характеризувалося появою спеціальних нормативно-правових актів, які закріплювали особливе пільгове становище військовослужбовців порівняно з іншими категоріями осіб (20-60-ті роки XX ст.);

г) остаточне формування засад житлового забезпечення військовослужбовців, характерною особливістю якого стала поява механізму надання жилих приміщень військовослужбовцям та членам їх сімей (70-ті роки 20 століття – початок 1990-х років);

г) розвиток інституту правового регулювання забезпечення військовослужбовців жилими приміщеннями за часи незалежної України (початок 1990-х років – до сьогодні).

РОЗДІЛ 2.

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ТА ЧЛЕНІВ ЇХ СІМЕЙ ЖИЛИМИ ПРИМІЩЕННЯМИ ЗА ЖИТЛОВИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

2.1 Право військовослужбовців та членів їх сімей на забезпечення жилими приміщеннями

Право на житло – одне з основних соціально-економічних прав людини. Відповідно до Загальної декларації прав людини [68] кожен має право на такий життєвий рівень, включаючи житло, який є необхідним для підтримання його здоров'я і добробуту його самого та його сім'ї.

У Міжнародному пакті про економічні, соціальні і культурні права [69], який ратифікований Указом Президії Верховної Ради Української РСР від 19.10.1973 р. [70], також вказується, що держави, які беруть участь у чинному Пакті, визнають право кожного на гідний життєвий рівень для нього самого і його родини, що включає достатнє харчування, одяг та житло, і на неухильне поліпшення умов життя. При цьому Пакт наголошує, що держави-учасниці повинні вжити усіх належних заходів щодо забезпечення здійснення даного права, визнаючи важливе значення в цьому відношенні міжнародного співробітництва, ґрунтованого на вільній згоді.

Право на належне житло одержало загальне визнання з боку міжнародного співтовариства. Всі без винятку країни ухвалили виявлені в будь-яких формах зобов'язання в сфері житла, прикладом чого є створення ними міністерств чи установ з житлового будівництва, спрямування коштів до сектора житлового будівництва, розробка відповідної політики, програм і проектів [71].

Дослідник житлового права М. К. Галянтич вважає, що поняття «право на житло» необхідно розуміти у значенні права на задоволення потреби користування конкретним житлом. Поняття «право на житло» слід

відмежовувати від поняття «реалізація права на житло». Право на житло, яке закріплене Конституцією, може перетворитися на суб'єктивне право тільки за наявності житла як майнового об'єкта, з яким пов'язує виникнення суб'єктивного права. У момент отримання житла в користування потенційне право на житло трансформується в право користування конкретним житлом [72].

Як зазначає С. О. Сліпченко, поняття «житло» в українському законодавстві складне і неоднозначне, воно має свою специфіку у цивільному і житловому, кримінальному та кримінально-процесуальному законодавстві. В юридичній літературі також запропоновані різні визначення житла [73, с. 95].

Є. Мічурін зазначає, що «житло – це квартири багатоквартирних будинків, одноквартирні будинки, кімнати у квартирах чи одноквартирних будинках, а також інші приміщення, призначені для постійного або тимчасового проживання людей, що завершені будівництвом та віднесені у встановленому порядку до житлового фонду» [74, с. 91].

П. Седугін вважає, що термін «житло» означає особливу споруду або приміщення, спеціально призначене для проживання людей: житловий будинок, квартира, кімната разом з відповідною допоміжною площею (кухня, коридор, ванна кімната тощо), а також іншими об'єктами житлового фонду (ліфт та ліфтове господарство, інше інженерне обладнання) [75, с. 132].

М. Скаржинський пропонує поняття житла розглядати у вузькому та широкому значенні. Житло в вузькому розумінні – це призначений для постійного мешкання і визнаний у цивільному праві різновид нерухомого майна як складова частина загально-правового, конституційного інституту житла у вигляді обраного місця, адресно- географічні координати якого визначають приміщення, спеціально призначене для вільного мешкання людини, яке становить поняття «житло» в широкому розумінні [76, с. 8].

Житло має відповідати певним ознакам. Так, О. Аврамова до загальних (обов'язкових) ознак житла відносить такі: об'єкт нерухомого майна,

призначений для постійного проживання громадян, будівництво якого виконувалося відповідно до затвердженого проекту і завершено; розташований на законно відведеній ділянці і пройшов державну реєстрацію; прийнятий в експлуатацію; інвентаризований; відповідає санітарним, технічним нормам і встановленій мінімальній нормі жилої площі; має певну вартість; є товаром з особливим характером [77].

Щодо законодавчого підходу варто зауважити, що, на думку М. К. Галянтича, «нині у зв'язку з розширенням предмета об'єктів житлової нерухомості стає зрозумілим, що необхідною є зміна різноманіття термінів (житло, житловий будинок, будинок, жиле приміщення, квартира багатоквартирних будинків, одноквартирний будинок, кімната у квартирах та одноквартирних будинках, де мешкають двоє і більше наймачів, кімната в гуртожитку, житлові споруди, будівлі, котеджі, дачні, садові будинки) на більш узагальнююче й універсальне поняття, яке є родовим до означених різновидів житла» [78].

Цивільний кодекс України [79] статтею 379 визначає житло фізичної особи як житловий будинок, квартира, інше жиле приміщення, призначені та придатні для постійного або тимчасового проживання в них.

Стаття 6 Житлового кодексу УРСР [80] закріплює, що жилі будинки і жилі приміщення призначаються для постійного проживання громадян, а також для використання у встановленому порядку як службових жилих приміщень і гуртожитків.

Відповідно до Державних Будівельних норм України В.2.2-15-2005, затверджених Наказом Державного комітету України з будівництва та архітектури № 80 від 18.05.2005 р. [81], житлове приміщення – опалюване приміщення, розташоване у надземному поверсі, призначене для цілорічного проживання і яке відповідає санітарно-епідеміологічним вимогам щодо мікроклімату і повітряного середовища, природного освітлення, допустимих рівнів нормованих параметрів відносно шуму, вібрації, ультразвуку та інфразвуку, електричних та електромагнітних полів та іонізуючого

випромінювання.

Окремої уваги заслуговує визначення житлового будинку що міститься в пп. 14.1.129.1 Податкового кодексу України [82]. Відповідно до зазначеного підпункту, житловий будинок – будівля капітального типу, споруджена з дотриманням вимог, встановлених законом, іншими нормативно- правовими актами, і призначена для постійного у ній проживання; квартира - ізольоване помешкання в житловому будинку, призначене та придатне для постійного у ньому проживання.

В науковій літературі зазначається, що під поняттям «житло», в контексті права на недоторканість житла, слід розуміти будь-яке приміщення, що призначене чи прилаштоване для постійного чи тимчасового проживання фізичних осіб. Цим поняттям охоплюються будинки, квартири, службові квартири, садиби, жилі кімнати, кухня, ванна, туалет, коридор, балкон, підвал, горище, прибудови, кімнати у готелях, гуртожитках, санаторіях та будинках відпочинку, палата в лікарні, каюта на пароплаві, купе у вагоні тощо [83, с. 522].

Відповідно до пункту 22 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про злочини проти власності» від 06 листопада 2009 року № 10 під житлом потрібно розуміти приміщення, призначене для постійного або тимчасового проживання людей (будинок, квартира, дача, номер у готелі тощо). До житла прирівнюються також ті його частини, в яких може зберігатися майно (балкон, веранда, комора тощо), за винятком господарських приміщень, не пов'язаних безпосередньо з житлом (гараж, сарай тощо) [84].

Аналіз житлового законодавства України, а також наукової доктрини у розрізі досліджуваної проблеми дозволяє зробити висновок про те, що жиле приміщення в контексті житлового забезпечення військовослужбовців – це приміщення, призначене для постійного або тимчасового проживання військовослужбовців, осіб, звільнених з військової служби, членів їх сімей, а також інших осіб.

Основним Законом України є Конституція України, стаття 47 якої закріплює право кожного на житло. При цьому в частині другій статті 47 зазначено, що громадянам, які потребують соціального захисту, житло надається державою та органами місцевого самоврядування безоплатно або за доступну для них плату відповідно до закону.

Законом, що відповідно до Конституції України визначає основні засади державної політики у сфері соціального захисту військовослужбовців та членів їх сімей, встановлює єдину систему їх соціального та правового захисту, гарантує військовослужбовцям та членам їх сімей в економічній, соціальній, політичній сферах сприятливі умови для реалізації їх конституційного обов'язку щодо захисту Вітчизни та регулює відносини у цій галузі, є Закон України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей».

І. М. Базарко та В. С. Сапіга називають забезпечення житлом військовослужбовців одним з найважливіших аспектів соціального захисту військовослужбовців. Автори зазначають, що «це питання розглядається не лише як гарантована законодавством норма, але й як визначальний критерій благополуччя військовослужбовців та створення всіх необхідних умов для належного виконання ними своїх обов'язків» [85, с. 48].

Згідно з пунктом 1 статті 12 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» держава забезпечує військовослужбовців жилими приміщеннями або за їх бажанням грошовою компенсацією за належне їм для отримання жиле приміщення на підставах, у межах норм і відповідно до вимог, встановлених Житловим кодексом Української РСР, іншими законами, в порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України.

При цьому, Законом України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» передбачено наступні форми забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей жилими приміщеннями:

- 1) розміщення у казармах, у казармах у розташуванні військової

частини, у сімейних гуртожитках (абзац другий п'ятий, сьомий, десятий пункту 1 статті 12);

2) забезпечення службовими жилими приміщеннями (абзац третій пункту 1 статті 12);

3) надання жилих приміщень для постійного проживання або виплата компенсації за належне їм для отримання жиле приміщення (абзац четвертий пункту 1 статті 12);

4) оренда жилих приміщень або виплата грошової компенсації за піднайм (найм) жилого приміщення (абзац п'ятий пункту 1 статті 12);

5) надання земельної ділянки для будівництва та обслуговування жилого будинку.

Детальний аналіз форм забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей жилими приміщеннями буде здійснено в наступному розділі дисертаційного дослідження, проте перш ніж переходити безпосередньо до дослідження права військовослужбовців та членів їх сімей на забезпечення жилими приміщеннями, необхідно визначити категорії осіб, яким таке забезпечення надається.

Так, відповідно до Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» [86] військовослужбовцями є особи, які проходять військову службу. До категорії військовослужбовців прирівнюються іноземці та особи без громадянства, які відповідно до закону проходять військову службу у Збройних Силах України. Військова служба є державною службою особливого характеру, яка полягає у професійній діяльності придатних до неї за станом здоров'я і віком громадян України, іноземців та осіб без громадянства, пов'язаній із обороною України, її незалежності та територіальної цілісності.

І. Ф. Корж визначає військовослужбовців як певну групу, що складається з індивідуальних суб'єктів права (фізичних осіб), які здійснюють певні соціально необхідні функції та виконують завдання, законодавчо визначені відповідним військовим формуванням, служать державі і є

представниками державної влади. Вони є соціальною групою суспільства, яка складається зі спеціально підготовлених осіб (індивідуальних суб'єктів права), що обіймають військові посади у військових органах, мають відповідні цим посадам військові звання та займаються за дорученням держави особливою суспільно корисною діяльністю [87, с. 35].

В. Й. Пашинський пропонує розглядати військовослужбовця як «громадянина України, який проходить військову службу, що є державною службою особливого характеру, в одному із військових формувань України, яке створене відповідно до чинного законодавства України для здійснення оборони держави» [88, с. 62].

Таким чином, можна виділити основні ознаки військовослужбовців:

- 1) військовослужбовцями можуть бути лише фізичні особи;
- 2) військовослужбовцями можуть бути громадяни України, іноземці та особи без громадянства;
- 3) вони мають проходити службу в одному з військових формувань України;
- 4) вони мають проходити військову службу відповідно до законодавства України.

Отже військовослужбовці – це фізичні особи (громадяни України, особи без громадянства та іноземці), які проходять військову службу в одному з військових формувань відповідно до законодавства України.

Законодавство України прямо не містить переліку осіб, які належать до членів сім'ї військовослужбовця. Разом з тим, окремі нормативно-правові акти, зокрема підзаконні, по-різному визначає зміст цієї категорії. Виходячи з наведеного, існує необхідність у вирішенні наукового завдання щодо з'ясування змісту поняття «член сім'ї військовослужбовця» в контексті забезпечення їх жилими приміщеннями.

У тлумачному словнику В. Даля зазначено, що «сімейство, сім'я – це сукупність близьких родичів, які живуть разом; одружений син чи заміжня дочка, які живуть окремо, становлять вже іншу сім'ю» [89].

Загальне поняття «член сім'ї» було предметом багатьох доктринальних досліджень.

Так, В. А. Ватрас в результаті проведених досліджень дійшов висновку, що формування єдиного, комплексного, універсального для всіх галузей права поняття «члени сім'ї» є недоцільним з огляду на ті завдання, які притаманні тій чи іншій галузі права та специфіку суспільних відносин, що ними регулюються та зазначає, що членами сім'ї (в контексті сімейного права) є фізичні особи, які пов'язані з конкретною сім'єю шлюбом, родинністю, усиновленням та деякими формами влаштування дітей, позбавлених батьківського піклування, спільним життям, спільністю інтересів, взаємними сімейними правами та обов'язками, які поряд з іншими особами можуть бути суб'єктами сімейних правовідносин [90, с. 6–7].

В контексті житлового права М. К. Галянтич визначає поняття «член сім'ї» як особу, яка перебуває з наймачем у правовідносинах, природа яких визначається кровними (родинними) зв'язками або шлюбними відносинами; постійним проживанням; веденням з ним спільного господарства [91, с. 84].

М. О. Шишлюк, досліджуючи питання житлового забезпечення військовослужбовців, до кола членів сім'ї військовослужбовця відносить дружину (чоловіка); неповнолітніх дітей; батьків; близьких родичей (рідних братів, сестер, онуків, діда, бабу) за умови постійного проживання і ведення з ним спільного господарства [15].

Дослідженню підлягає також і законодавче визначення поняття членів сім'ї. Сімейний кодекс України [92] називає сім'ю первинним та основним осередком суспільства та визначає, що сім'ю складають особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом, мають взаємні права та обов'язки. Подружжя вважається сім'єю і тоді, коли дружина та чоловік у зв'язку з навчанням, роботою, лікуванням, необхідністю догляду за батьками, дітьми та з інших поважних причин не проживають спільно. Дитина належить до сім'ї своїх батьків і тоді, коли спільно з ними не проживає.

Більш конкретно перелічує осіб, що належать до членів сім'ї особи

Кримінальний процесуальний кодекс України [93], в якому термін вжито в такому значенні: близькі родичі та члени сім'ї – чоловік, дружина, батько, мати, вітчим, мачуха, син, дочка, пасинок, падчерка, рідний брат, рідна сестра, дід, баба, прадід, прабаба, внук, внучка, правнук, правнучка, усиновлювач чи усиновлений, опікун чи піклувальник, особа, яка перебуває під опікою або піклуванням, а також особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом і мають взаємні права та обов'язки, у тому числі особи, які спільно проживають, але не перебувають у шлюбі.

Оскільки житлове забезпечення військовослужбовців здійснюється за бюджетні кошти, варто звернути увагу на перелік осіб, яких визнає членами сім'ї пільговика Бюджетний кодекс України [94]. Так при наданні пільг та здійсненні видатків з бюджету щодо їх виплати до членів сім'ї пільговика належать: дружина (чоловік), їхні неповнолітні діти (до 18 років); неодружені повнолітні діти, визнані особами з інвалідністю з дитинства I та II групи або особами з інвалідністю I групи; особа, яка проживає разом з особою з інвалідністю внаслідок війни I групи та доглядає за ним, за умови що особа з інвалідністю внаслідок війни не перебуває у шлюбі; непрацездатні батьки; особа, яка знаходиться під опікою або піклуванням громадянина, який має право на пільги, та проживає разом з ним.

В Інструкції про грошове забезпечення та компенсаційні виплати військовослужбовцям Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, затвердженої наказом Адміністрації Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України від 13.03.2018 №151 та зареєстрованої в Міністерстві юстиції України 05.04.2018 за № 404/31856 [95], цей термін вживається в такому значенні: члени сім'ї військовослужбовця - дружина (чоловік), їхні неповнолітні діти (до 18 років), неодружені повнолітні діти, які визнані інвалідами з дитинства I або II групи або інвалідами I групи, непрацездатні батьки, особа, яка перебуває під опікою або піклуванням військовослужбовця.

На нашу думку, таке визначення поняття членів сім'ї

військовослужбовця значно звужує коло осіб, які під нього підпадають, оскільки, наприклад, повнолітні діти, їх дружини (чоловіки), їх діти, працездатні батьки тощо, можуть проживати разом з військовослужбовцем та бути пов'язані з ним спільним побутом, але не перебувати при цьому під опікою або піклуванням військовослужбовця [96, с. 86].

Такої ж думки дійшов Вищий адміністративний суд України по справі № К/800/66214/13 від 07.12.2016 [97], згідно з яким повнолітня заміжня донька військовослужбовця не перестає автоматично бути членом його сім'ї, крім того, членом його сім'ї може бути визнаний і його зять, якщо вони постійно проживають з наймачем і ведуть з ним спільне господарство.

Офіційне тлумачення поняття «члени сім'ї військовослужбовця» було предметом пленарного засідання Конституційного Суду України. Так, за результатами аналізу норм законодавства, в Рішенні від 03 червня 1999 року № 5-рп/99 по справі № 1-8/99 [98] Конституційний Суд України дійшов висновку, що:

1) до членів сім'ї взагалі слід віднести чоловіка або дружину військовослужбовця та їх прямих родичів по низхідній і висхідній лініях – дітей і батьків;

2) якщо дорослі діти чи батьки мають чи створюють власні сім'ї, то члени їх сімей набувають право на зазначені пільги нарівні з іншими членами сім'ї військовослужбовця, але лише за умов, коли вони визнані як інші особи, що належать до членів сім'ї військовослужбовця на підставі положень частини другої статті 64 Житлового кодексу Української РСР, тобто як такі, що постійно проживають з наймачем і ведуть з ним спільне господарство; питання про визнання членом сім'ї військовослужбовця інших осіб (крім подружжя, дітей, батьків) вирішуються відповідними органами і організаціями, а у спірних випадках – судами загальної юрисдикції, які з'ясовують характер відносин з військовослужбовцем при розгляді кожної конкретної справи.

Обов'язковою умовою для визнання інших осіб членами сім'ї, крім

власне факту спільного проживання, є ведення спільного господарства, тобто наявність спільних витрат, спільного бюджету, спільного харчування, купівлі майна для спільного користування, участі у витратах на утримання житла, його ремонт, надання взаємної допомоги та інші обставини, які засвідчують реальність сімейних відносин.

Отже, другий з подружжя, батьки та діти є членами сім'ї військовослужбовців без додаткового визнання будь-яким органом. Інші особи (брат, сестра, невістка, зять, теща, онуки тощо) мають визнаватись членами сім'ї відповідним органом після з'ясування характеру їх відносин.

Тому, на нашу думку, членами сім'ї військовослужбовця в контексті житлового забезпечення слід вважати подружжя, батьків та дітей військовослужбовця, а також інших осіб, які проживають спільно з військовослужбовцем, пов'язані з ним спільним побутом, мають взаємні права та обов'язки. При цьому, питання визнання інших осіб членами сім'ї військовослужбовця вирішуються при постановці на облік осіб, які потребують поліпшення житлових умов, відповідними органами і організаціями (житловими комісіями), які з'ясовують характер відносин з військовослужбовцем при розгляді кожної конкретної справи.

Відтак, з метою уніфікації підходів до визначення кола членів сім'ї військовослужбовців в контексті житлового забезпечення, доцільно доповнити статтю 12 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» новим пунктом 11 такого змісту:

«До членів сім'ї військовослужбовців в сфері житлового забезпечення належать: подружжя, батьки та діти військовослужбовця, а також інші особи, які проживають спільно з військовослужбовцем, пов'язані з ним спільним побутом, мають взаємні права та обов'язки та визнані такими уповноваженим органом».

Таким чином, держава Україна взяла на себе зобов'язання щодо житлового забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей відповідно до Конституції України, Закону України «Про соціальний і правовий захист

військовослужбовців та членів їх сімей», підзаконних нормативно-правових актів.

Слід зазначити, що Законами України про Державний бюджет України передбачаються бюджетні програми для житлового забезпечення військовослужбовців.

Згідно з інформацією, що міститься в Звіті про результати аудиту ефективності використання бюджетних коштів, виділених Міністерству оборони України на будівництво (придбання) житла для військовослужбовців Збройних Сил України, затвердженого рішенням Рахункової палати від 12.06.2018 № 14-1 [99], на квартирному обліку перебуває понад 47 тис. військовослужбовців Збройних Сил України.

Згідно зі Звітом про стан виконання Комплексної програми забезпечення житлом військовослужбовців, осіб рядового і начальницького складу, посадових осіб митної служби, МВС та членів їх сімей за 2014-2016 роки, що розміщений на офіційному сайті Мінекономрозвитку України [100], протягом 2010–2016 років кількість осіб, що перебувають на квартирному обліку, зменшилась на 30%, проте потреба в загальній площі житла зросла в 1,7 рази.

Із загальної кількості сімей військовослужбовців, що потребують забезпечення житлом, 18,5 тис. сімей перебуває на квартирному обліку понад 10 років, що становить 41,2% від загальної кількості. Водночас 7,4 тис. осіб (16,4%) перебуває у списках першочергового забезпечення, 11,7 тис. осіб (26,0%) у списках позачергового забезпечення, зокрема 15,6 тис. сімей військовослужбовців, які належать до соціально незахищених груп. Пільгові категорії сімей військовослужбовців, які потребують житла, становлять 42,4% від загальної кількості [101].

За результатами аналізу соціологічних досліджень Ю. А. Калагін з'ясував, що житлова проблема є однією з найгостріших соціальних проблем Збройних Сил України. На сьогодні понад 50 тис. сімей кадрових військовослужбовців перебувають на квартирному обліку, тоді як обсяги

житлового будівництва і придбання житла для сімей військовослужбовців не надають змоги навіть в умовах значного скорочення збройних сил призупинити зростання кількості безквартирних. Для багатьох військовослужбовців і звільнених у запас громадян сучасне становище житлового забезпечення надає лише багаторічне очікування житла в малорухомих чергах [102, с. 44].

Схожого висновку дійшла і Л. П. Медвідь в своєму дослідженні, зокрема щодо того, що «на сьогодні намагання держави вирішити житлову проблему не призвели до бажаних результатів» [103, с. 151].

Щодо інших військових формувань – ситуація аналогічна. За інформацією, наданою Службою зовнішньої розвідки України [104], в 2015 році на обліку потребуючих поліпшення житлових умов перебувало 1045 осіб, в 2017 – 1055, в 2018 – 1098, станом на 01 листопада 2019 року – 1110 осіб. Отже, черга на отримання житла постійно зростає, незважаючи на коши державного бюджету, що виділяються для забезпечення військовослужбовців житлом.

Таким чином, чинний порядок забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей жилими приміщеннями за житловим законодавством України не дозволяють вчасно та в повному об'ємі вирішити житлові проблеми цієї категорії громадян.

Досліджуючи питання права військовослужбовців та членів їх сімей на забезпечення жилими приміщеннями за житловим законодавством України, варто звернутись до досвіду житлового забезпечення військовослужбовців різних країн світу. Схожу з Україною модель житлового забезпечення мають деякі країни-учасниці Співдружності Незалежних Держав, зокрема, Таджикистан.

Основним нормативно-правовим актом, що визначає заходи соціальної політики військовослужбовців Таджикистану є закон Республіки Таджикистан від 01.03.2005 р. № 90 «Про статус військовослужбовців» [105], стаття 14 якого регламентує право військовослужбовців на житло. Так особи,

які добровільно проходять військову службу, та члени їх сімей, забезпечуються службовими жилими приміщеннями, а при досягненні вислуги понад 20 років (в окремих випадках – 10 років) їм надається безоплатно у власність житло в порядку, визначеному законодавством. Також військовослужбовцям може надаватися безвідсотковий кредит на строк до 20 років для придбання або будівництва житла.

Схожа з Україною ситуація в житловому забезпеченні військовослужбовців склалась в Республіці Молдова. До 2009 року законодавство Молдови передбачало забезпечення військовослужбовців житлом з державного житлового фонду в межах бюджетних асигнувань на такі цілі.

Однак керівництво Міністерства оборони Республіки Молдова в умовах відсутності необхідних коштів на потреби національної армії змушене урізати фінансування деяких видів соціального забезпечення, а в ряді випадків і зовсім скорочувати його для своєчасної індексації грошового забезпечення військовослужбовцям та виплати пенсій військовим пенсіонерам. Тому змінами в законодавстві в 2009 році з молдавського військового законодавства було виключено положення про забезпечення житловою площею військовослужбовців і членів їх сімей. Разом з тим, за даними Міністерства оборони Молдавії, в черзі на отримання квартир знаходиться близько 1,1 тисяч осіб, з них до 100 чоловік мають право на пільги [106, с. 46–47].

Житлове забезпечення військовослужбовців Польщі відбувається за одним з двох варіантів. Перший – надання житла згідно з чергою із фонду гарнізону, в якому військовослужбовець проходить службу. Другий варіант – сплата агентством військовослужбовцю суми, еквівалентної вартості 1 кв. м. житла в конкретній місцевості [11, с. 153].

Як вважає О. Непомнящий, «в США зберігається амбівалентне ставлення до забезпечення громадян соціальним житлом. З одного боку, признається необхідність покращення умов проживання громадян з низьким

рівнем прибутків, але з іншого боку, сам низький рівень прибутків вважається не стільки результатом певного стану економічної системи (наприклад, напруги на ринку праці), скільки наслідком дефектів, властивих самим громадянам. Таким чином, проживання в соціальному житлі представляється свого роду негідним активного громадянина, а гідні для надання соціального житла відбираються на основі заслуг перед суспільством» [107].

Питання соціального, зокрема житлового, забезпечення військовослужбовців Сполучених Штатів Америки було предметом дослідження А. Шаляхіна. У своєму дослідженні він зазначає, що в Сполучених Штатах Америки відсутня практика безкоштовного надання військовослужбовцям житла у власність не лише під час проходженні ними військової служби, а й при звільненні в запас. Житлова проблема вирішується за рахунок високого рівня оплати праці і різних банківських пільг, що дозволяє військовослужбовцям купувати власні будинки в середньому після 20 років служби [108].

Спільною рисою житлового забезпечення України і Сполучених штатів Америки є практика надання службового житла під час проходження військової служби або виплата грошової компенсації за оренду житла.

У Франції нерідко чітке розмежування між приватним і державним житлом відсутнє через велику кількість приватних компаній, що під державним контролем постачають житло на ринок. На сьогодні приблизно 17% французьких родин живе в соціальному житлі. Приватні компанії, що його споруджують, одержують право на податкові пільги. Після завершення будівництва вони віддають його в оренду малозабезпеченим громадянам за встановленими державою цінам. Такі приватні компанії розділяють з місцевою владою повноваження по визначенню осіб, яким буде надане право на соціальне житло. У середньому, черга на одержання соціального житла у Франції складає 10 місяців. Відповідний розмір орендної плати є значно меншим, ніж на ринку. Крім того, приблизно половина мешканців

користуються ще й житловими субсидіями [109].

Соціальна допомога в забезпеченні житлом розглядається керівництвом Міністерства оборони Франції в якості одного з головних чинників, які повинні супроводжувати процес переходу до комплектування Збройних Сил на професійній основі. Метою житлово-соціальної політики визнається надання житла військовому і цивільному персоналу відповідно до фінансових можливостей і потреб кожної сім'ї. Особлива увага приділяється гарнізонам, розташованим в населених пунктах з високими цінами і недостатньою пропозицією на ринку нерухомості. Міністерство оборони надає допомогу в отриманні житла за двома напрямками - у вигляді індивідуальних часткових компенсацій за наймання житла і надання в користування житла з фондів військового відомства або фондів з пайовою участю Міністерства оборони [110, с. 10-16].

Для вирішення військовослужбовцями побутових проблем в Міністерстві оборони Болгарії створений спеціальний житловий фонд. Якщо військове відомство не в змозі забезпечити нужденних службової житловою площею, воно зобов'язане компенсувати їм піднайом житла в розмірі не більше 50 євро в місяць. Компенсаційні суми не виплачуються, якщо військовослужбовець в письмовій формі відмовився від запропонованого йому житла з фонду міністерства оборони [111].

При дослідженні шляхів підвищення привабливості військової служби в Федеративної Республіки Німеччина А. Рибін [112, с. 31–34] з'ясував, що житлове забезпечення є вагомим аспектом соціального забезпечення військовослужбовців Німеччини. Так, держава забезпечує військовослужбовців бундесверу службовим житлом, зокрема казарми та гуртожитки (по 2-4 людини в кімнаті) для рядового складу, окремі кімнати для офіцерів, квартири для сімейних військовослужбовців. В разі неможливості забезпечення службовим житлом держава виплачує фіксовану суму для самостійної оренди житла. При цьому розмір виплати самого військовослужбовця за наймання житла не може перевищувати 18% його

грошового забезпечення, а в разі перевищення даного показника різниця компенсується міністерством оборони.

При звільненні в запас після закінчення контракту військовослужбовці зберігають за собою право на подальшу оренду житла, яке вони займали в період служби. Якщо особа прослужила в бундесвері 20 і більше років і вийшла на пенсію за віком, вона має право на пільгову оплату житла і компенсацію витрат, пов'язаних з його орендою, якщо його вартість перевищує 18% грошового утримання [112, с. 34].

Для фінансування соціального житла в країнах ЄС залучають гроші з різних джерел: фінансові кошти центральної, регіональної та місцевої влади; приватні інвестиції та пожертвування. Останні тенденції свідчать, що центральна влада поступово відходить від вирішення проблем соціального житла, надаючи першість у вирішенні цих питань місцевій владі. Для прикладу, у Швеції витрати на соціальне житло (знесення старих будинків, зведення нових, реконструкція, ремонт, обслуговування) розподіляються між центральною владою та муніципалітетом у співвідношенні 50 на 50. У Данії аналогічними питаннями займаються житлові комерційні організації, що одержують за це певні податкові пільги і субсидії. У Голландії в секторі соціального житла працюють житлові асоціації, найчастіше приватні. В Австрії – компанії, власниками яких є місцеві чи центральні влади, профспілки, банки та інші структури. У Великобританії житло для бідних прерогатива муніципальних організацій (більша частина) і житлових асоціацій (менша частина). Англійські житлові асоціації – незалежні некомерційні організації, що пройшли спеціальну реєстрацію та регулярно готують звіти зі своєї діяльності. У Франції, згідно з чинним законодавством, при кожній комплексній забудові як мінімум 20 % житла повинне виділятися малозабезпеченим громадянам [113].

Королівство Саудівська Аравія також розглядає житлове забезпечення військовослужбовців як один з важливих напрямків діяльності по створенню комфортних умов проходження військової служби.

При розгортанні будь-якого військового об'єкта одночасно і в обов'язковому порядку в районі дислокації створюються службовий житловий фонд (місця компактного проживання) та інша необхідна інфраструктура (мечеті, госпіталі, школи, магазини, відділення банків, підприємства побутового обслуговування, спортивні споруди тощо). З огляду на високий рівень грошового забезпечення, значна частина офіцерського складу орендує будинки та квартири в приватному секторі. Витрати, необхідні для найму житла, частково компенсуються по лінії міністерства соціальних справ в формі житлової надбавки [114].

Забезпечення військовослужбовців житлом розглядається командуванням Турецької Республіки в якості одного з пріоритетних напрямків діяльності. При розгортанні будь-якого об'єкта (військова частина, гарнізон або військова база) одночасно і в обов'язковому порядку у військових містечках створюється службовий житловий фонд та інша необхідна інфраструктура. Для придбання особистого житла міністерство оборони Туреччини надає військовослужбовцям безвідсоткові позики з погашенням частини кредиту за рахунок військового бюджету - від 40% (залежно від терміну служби) [115].

Аналізуючи зарубіжний досвід вирішення житлових проблем військовослужбовців, можна зробити висновок про те, що більшість держав забезпечують цю категорію громадян службовим житлом на час проходження військової служби. При цьому, деякі держави, так само, як і Україна, практикують надання військовослужбовцям житла в постійне користування. Низка держав надає військовослужбовцям кредити на будівництво чи придбання житла, або виплачують їм таке грошове забезпечення, що дозволяє за час служби придбати житло у власність.

2.2 Підстави забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей жилими приміщеннями

Абзац перший пункту 1 статті 12 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» носить відсильний характер, оскільки закріплює, що забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей жилими приміщеннями здійснюється відповідно до вимог, встановлених Житловим кодексом Української РСР, іншими законами, в порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України.

Житлові приміщення надаються тільки військовослужбовцям, які перебувають на обліку, крім випадків, передбачених законодавством (пункт 31 Порядку забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей житловими приміщеннями).

Питання обліку громадян, які потребують поліпшення житлових умов, і надання їм у безстрокове користування жилих приміщень у будинках державного і громадського житлового фонду, призначених для постійного проживання, врегульовані Правилами обліку громадян, які потребують поліпшення житлових умов, і надання їм жилих приміщень в Українській РСР, затвердженими Постановою Ради Міністрів УРСР і Укрпрофради від 11.12.1984 № 470 (далі – Правила обліку) [116].

Згідно з частиною другою пункту 8 Правил обліку облік громадян, які працюють на підприємствах, в установах, організаціях, що мають житловий фонд і ведуть житлове будівництво або беруть пайову участь у житловому будівництві, здійснюється за місцем роботи, а за їх бажанням – також і в виконавчому комітеті Ради народних депутатів за місцем проживання.

Відповідно до пункту 22 Порядку забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей житловими приміщеннями, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 03.08.2006 № 1081 [117] (далі – Порядок забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей житловими приміщеннями) облік військовослужбовців, які потребують поліпшення

житлових умов, ведеться у військових частинах та квартирно-експлуатаційних органах.

За загальним правилом, закріпленим абзацом першим пунктом 13 Правил обліку, на квартирний облік беруться громадяни, які потребують поліпшення житлових умов.

Житловий кодекс УРСР містить невичерпний перелік підстав для визнання особи такою, яка потребує поліпшення житлових умов, а саме:

1) забезпечені жилою площею нижче за рівень, що визначається в порядку, встановлюваному Радою Міністрів Української РСР і Українською республіканською радою професійних спілок;

2) які проживають у приміщенні, що не відповідає встановленим санітарним і технічним вимогам;

3) які хворіють на тяжкі форми деяких хронічних захворювань, у зв'язку з чим не можуть проживати в комунальній квартирі або в одній кімнаті з членами своєї сім'ї;

4) які проживають за договором піднайму жилого приміщення в будинках державного або громадського житлового фонду чи за договором найму жилого приміщення в будинках житлово-будівельних кооперативів;

5) які проживають тривалий час за договором найму (оренди) в будинках (квартирах), що належать громадянам на праві приватної власності;

6) які проживають у гуртожитках.

Дещо розширений перелік підстав для визнання особи такою, яка потребує поліпшення житлових умов, зазначено в пункті 13 Правил обліку, а саме особами, які потребують поліпшення житлових умов, визнаються особи:

1) забезпечені жилою площею нижче за рівень, що визначається виконавчими комітетами обласних, Київської і Севастопольської міських Рад народних депутатів разом з радами профспілок;

2) які проживають у приміщенні, що не відповідає встановленим санітарним і технічним вимогам;

3) які хворіють на тяжкі форми деяких хронічних захворювань, у

зв'язку з чим не можуть проживати в комунальній квартирі або в одній кімнаті з членами своєї сім'ї;

4) які проживають за договором піднайму жилого приміщення в будинках державного або громадського житлового фонду чи за договором найму жилого приміщення в будинках житлово-будівельних кооперативів;

5) які проживають не менше 5 років за договором найму (оренди) в будинках (квартирах), що належать громадянам на праві приватної власності;

6) які проживають у гуртожитках;

7) які проживають в одній кімнаті по дві і більше сім'ї, незалежно від родинних відносин, або особи різної статі старші за 9 років, крім подружжя (в тому числі якщо займане ними жила приміщення складається більш як з однієї кімнати);

8) внутрішньо переміщені особи з числа учасників бойових дій відповідно до пунктів 19 і 20 частини першої статті 6 та особи з інвалідністю внаслідок війни, визначені в пунктах 10–14 частини другої статті 7, та члени їх сімей, а також члени сімей загиблих, визначені абзацами четвертим – восьмим, чотирнадцятим, шістнадцятим – двадцять другим пункту 1 статті 10 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту».

Тими, що потребують поліпшення житлових умов, визнаються також громадяни, які проживають у комунальних чи невідповідних стосовно умов даного населеного пункту квартирах: особи, які належать до інвалідів війни; особи, на яких поширюється чинність Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» (стаття 10); Герої Радянського Союзу, Герої Соціалістичної Праці, особи, нагороджені орденами Слави, Трудової Слави, «За службу Батьківщині у Збройних Силах СРСР» усіх трьох ступенів; учасники бойових дій та учасники війни; працівники, які тривалий час сумлінно пропрацювали на одному підприємстві, в установі, організації (пункт 14 Правил обліку).

Для з'ясування підстав забезпечення військовослужбовців та членів їх

сімей жилими приміщеннями вважаємо за доцільне детально проаналізувати підстави для визнання особи такою, яка потребує поліпшення житлових умов, що наведені вище.

Однією з найбільш поширених підстав для взяття на облік осіб, які потребують поліпшення житлових умов, є забезпеченість жилою площею нижче за рівень, що визначається уповноваженими органами.

Рівень забезпеченості жилою площею, що дає право на поліпшення житлових умов, визначені по кожній з областей та деяким містам України спеціальними нормативно-правовими актами та складає в середньому 6 квадратних метрів на одну особу (Волинська [118], Житомирська [119], Івано-Франківська області [120]). Разом з цим, в деяких областях встановлено рішень 5 квадратних метрів (Львівська область, місто Львів [121]), 6,5 квадратних метрів (Вінницька [122], Хмельницька області [123]), 7 квадратних метрів (Черкаська [124], Херсонська області [125]) та 7,5 квадратних метрів на одну особу (м. Київ [126]).

Законом України «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи» [127] передбачено, що крім загальних підстав, передбачених законодавством, такими, що потребують поліпшення житлових умов, визнаються особи, які забезпечені жилою площею нижче рівня середньої забезпеченості громадян у даному населеному пункті (у м. Києві - 9,0 кв. м).

Тобто, в різних територіальних громадах України органами місцевого самоврядування встановлені свої норми житлової площі, на розмір яких впливають дані статистичної звітності – рівень середньої забезпеченості громадян жилою площею в цьому населеному пункті. На думку О. Т. Дейнеко, таке становище позбавляє багатьох громадян можливості реалізувати право на отримання житла від держави, адже існуючі норми житлової площі в одних територіальних общинах можуть дати людині право стати на облік, а в інших територіальних общинах таке право буде в неї відсутнє. Відповідно, в одній частині нашої держави конституційне право на

житло може бути виконано, а в іншому – ні [128, с. 22].

На необхідності встановлення єдиного по всій Україні рівня забезпечення житловою площею, що є підставою для визнання особи такою, яка потребує поліпшення житлових умов, наголошують також і В. Є. Львов та О. О. Коляда. Вони зазначають, що коли йдеться про мінімальний рівень забезпеченості громадян житлом, то він має бути однаковий в усіх регіонах України і закріплений на законодавчому рівні, як із мінімальною зарплатою... У такому випадку незалежно від того, проживає громадянин України у м. Києві чи м. Харкові він може розраховувати на однакові мінімальні стандарти забезпечення житлом [129, с. 140].

Є. О. Конюхова ж вважає, що встановлення єдиної норми жилої площі для визнання особи такою, що потребує поліпшення житлових умов є неможливим і недоцільним з огляду на різну економічну ситуацію в різних областях України та відповідно різні можливості для забезпечення громадян житлом. Однак, вказана норма, безсумнівно, має бути соціально справедливою і при цьому економічно обґрунтованою в межах конкретної області. Для цього органи місцевого самоврядування мають проводити постійний моніторинг надання громадянам житла з метою визначення рівня середньої забезпеченості громадян житловою площею, а також періодично переглядати норму жилої площі для визнання особи такою, що потребує поліпшення житлових умов спираючись на отримані дані [130, с. 67].

У відповідному контексті ми розділяємо останню позицію і вважаємо, що норма житлової площі для визнання особи такою, яка потребує поліпшення житлових умов, має диференціюватися залежно від регіону України, а органи місцевого самоврядування періодично мають переглядати відповідний розмір житлової площі. Також можна стверджувати про відсутність динаміки перегляду цих розмірів у бік збільшення, а також акцентувати на тому, що деякі органи місцевого самоврядування жодного разу не здійснювали перегляду відповідного розміру житлової площі (м. Київ, Київська область, Хмельницька область та ін.).

Також варто зазначити, що житлове законодавство України не містить конкретного визначення поняття «забезпеченості» жилою площею, зокрема, яку саме площу враховувати – житла, що належить особі на праві приватної власності в цьому населеному пункті, житла, що їй належить на праві користування (наприклад, орендованого чи службового житла), та чи враховувати житло у приватній власності членів сім'ї особи.

На думку деяких вчених, «рівень забезпеченості жилою площею визначається шляхом розподілу розміру житлової площі, що займає особа або сім'я на число членів сім'ї (у тому числі колишніх членів сім'ї), що спільно проживають» [131, с. 74]. Проте в цій позиції також залишається незрозумілим поняття «площі, що займає особа», адже особа може мати у власності декілька квартир, а бути зареєстрованою та проживати разом з сім'єю, наприклад, в орендованій однокімнатній квартирі.

На нашу думку, при визначенні рівня забезпеченості жилою площею військовослужбовця при постановці його на облік осіб, які потребують поліпшення житлових умов, необхідно враховувати всю жилу площу (в тому числі частини житла), що належить військовослужбовцю та всім членам його сім'ї на праві приватної власності в цьому населеному пункті, без урахування площі орендованого чи наданого службового житла.

Іншою підставою для зарахування на облік є проживання особи у приміщенні, що не відповідає встановленим санітарним і технічним вимогам.

Перелік випадків та порядок, коли жилі будинки (жилі приміщення) вважаються такими, що не відповідають санітарним і технічним вимогам, визначається Постановою Ради Міністрів Української РСР від 26.04.1984 за №189 «Про порядок обстеження стану жилих будинків з метою встановлення їх відповідності санітарним та технічним вимогам та визнання жилих будинків і жилих приміщень непридатними для проживання» [132].

Згідно з зазначеним Порядком жилі будинки державного і громадського житлового фонду підлягають плановому суцільному обстеженню з метою встановлення їх відповідності санітарним і технічним

вимогам.

Якщо під час обстеження стану жилих будинків буде виявлено невідповідність санітарним і технічним вимогам цих будинків (жилих приміщень), яку можливо і доцільно усунути шляхом проведення капітального ремонту, житлово-експлуатаційна організація вирішує в установленому порядку питання про проведення такого ремонту. В разі неможливості або недоцільності проведення капітального ремонту житлово-експлуатаційна організація вносить до виконкому районної, міської, районної у місті Ради народних депутатів пропозицію про визнання жилого будинку (жилого приміщення) таким, що не відповідає вказаним вимогам і є непридатним для проживання.

Також визнаються тими, хто потребують поліпшення житлових умов, громадяни, які хворіють на тяжкі форми деяких хронічних захворювань, у зв'язку з чим не можуть проживати в комунальній квартирі або в одній кімнаті з членами своєї сім'ї.

Перелік хронічних захворювань, при яких особи, які страждають цими захворюваннями, не можуть проживати в комунальній квартирі або в одній кімнаті з членами своєї сім'ї, затверджено наказом Міністерства охорони здоров'я УРСР наказом від 08 лютого 1985 року № 52 [133] та включає захворювання серцево-судинної системи, захворювання органів дихання, опорно-рухового апарату, нервово-судинні захворювання, психічні та інші захворювання.

Вимоги, яким повинні відповідати житлової умови хворих на хронічні захворювання, встановлюються медичним висновком, який видає лікарсько-консультаційна комісія лікувально-профілактичної установи. Надаючи висновок, лікарська комісія не перевіряє житлових умов хворого, а виходить лише з медичних критеріїв [131, с. 75].

Громадяни визнаються такими, які потребують поліпшення житлових умов, якщо вони проживають за договором піднайму жилого приміщення в будинках державного або громадського житлового фонду чи за договором

найму жилого приміщення в будинках житлово-будівельних кооперативів.

Питання піднайму жилого приміщення врегульоване статтею 91 Житлового кодексу УРСР, згідно з якою наймач жилого приміщення вправі за згодою членів сім'ї, які проживають разом з ним, і за згодою наймодавця здавати в піднайом жиле приміщення. Договір піднайму укладається в письмовій формі з наступною реєстрацією у житлово-експлуатаційній організації.

Договору піднайму житла присвячені стаття 823 Цивільного кодексу України, згідно з якою за договором піднайму житла наймач за згодою наймодавця передає на певний строк частину або все найняте ним помешкання у користування піднаймачеві. Піднаймач не набуває самостійного права користування житлом.

Найм жилого приміщення в будинку житлово-будівельного кооперативу регулюється статтею 144 Житлового кодексу УРСР. Так, член житлово-будівельного кооперативу вправі за згодою членів сім'ї, які проживають разом з ним, і правління кооперативу здавати в найм частину жилого приміщення, а в разі тимчасового виїзду всієї сім'ї – все приміщення. Договір найму укладається в письмовій формі з наступною реєстрацією в правлінні житлово-будівельного кооперативу.

Проживання тривалий час за договором найму (оренди) в будинках (квартирах), що належать громадянам на праві приватної власності визнається Житловим кодексом УРСР самостійною підставою для зарахування на облік. При цьому, Правила обліку громадян деталізують поняття «тривалого часу» та встановлюють його тривалість – 5 років.

Питанням найму (оренді) житла присвячена Глава 59 Цивільного кодексу України. Так, згідно зі статтею 810 Цивільного кодексу України за договором найму (оренди) житла одна сторона – власник житла (наймодавець) передає або зобов'язується передати другій стороні (наймачеві) житло для проживання у ньому на певний строк за плату. Договір найму житла укладається у письмовій формі (стаття 811 Цивільного

кодексу України).

Підставою для взяття на квартирний облік також визнається проживання громадянина у гуртожитку.

Виділення цієї підстави для зарахування на квартирний облік пов'язане з особливим правовим режимом гуртожитків, специфічними умовами проживання в таких приміщеннях.

Згідно з Положенням про гуртожитки, затвердженим наказом Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України від 27 квітня 2015 року № 84, зареєстрованим в Міністерстві юстиції України 03 липня 2015 року за № 778/27223 [134], гуртожиток – це спеціально споруджений або переобладнаний жилий будинок, який використовується для проживання робітників, службовців, студентів, учнів, а також інших громадян у період роботи або навчання.

Жила площа в гуртожитку надається самотнім громадянам і сім'ям, які мають право проживати у гуртожитках, за рішенням адміністрації підприємства, установи, організації або органу місцевого самоврядування, у власності чи управлінні яких перебуває гуртожиток (частина 2 статті 128 Житлового кодексу УРСР).

Житловим кодексом УРСР передбачено невичерпний перелік підстав для визнання особи такою, яка потребує поліпшення житлових умов. Так, Правилами обліку громадян передбачено, що громадяни, які проживають в одній кімнаті по дві і більше сім'ї, незалежно від родинних відносин, або особи різної статі старші за 9 років, крім подружжя (в тому числі якщо займане ними жила приміщення складається більш як з однієї кімнати) також є тими, хто потребують поліпшення житлових умов.

В 2016 році (з подальшими змінами в 2018 та 2019 роках) Правила обліку громадян доповнено нормою, згідно з якою такими, хто потребують поліпшення житлових умов, вважаються також окремі категорії внутрішньо переміщених осіб, зокрема учасників бойових дій, осіб з інвалідністю внаслідок війни, члени їх сімей, а також членів сімей загиблих під час участі

в антитерористичній операції.

При цьому не враховані випадки, коли у внутрішньо переміщеної особи та членів її сім'ї є власне житло в тому населеному пункті, куди вона (вони) перемістилась. Проте, це є лише підставою для зарахування на облік, при наданні житла буде враховуватись житлова площа, що належить їм на праві приватної власності відповідно до житлового законодавства.

Поняття внутрішньо переміщеної особи визначено статтею 1 Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» [135], згідно з якою внутрішньо переміщеною особою є громадянин України, іноземець або особа без громадянства, яка перебуває на території України на законних підставах та має право на постійне проживання в Україні, яку змусили залишити або покинути своє місце проживання у результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру.

Правилами обліку громадян передбачена ще одна підстава для особи такою, яка потребує поліпшення житлових умов – проживання окремої категорії громадян (особи з інвалідністю внаслідок війни, учасники бойових дій, учасники війни та ін.) у комунальних чи невідпорядкованих стосовно умов даного населеного пункту квартирах.

Житловий кодекс УРСР не містить визначення поняття «комунальна квартира», проте цей термін використовується в чинному законодавстві. В Інструкції щодо заповнення форми державного статистичного спостереження № 1-житлофонд (річна) «Житловий фонд», затвердженій наказом Держкомстату України від 7 вересня 2007 року № 338, зареєстрованій в Міністерстві юстиції України 26 вересня 2007 року за № 1110/14377 [136], комунальною вважається квартира, в якій мешкають двоє чи більше квартиронаймачів.

При цьому відповідно до п. 14 Правил, для визнання особи такою, яка потребує поліпшення житлових умов, необхідним є дотримання одночасно

двох умов: належність до відповідної категорії громадян та проживання у комунальних чи невідповідних стосовно умов даного населеного пункту квартирах. Відсутність хоча б однієї з умов є підставою для правомірної відмови в зарахуванні до обліку.

Так, 19 жовтня 2010 року Чугуївський міський суд Харківської області розглядав цивільну справу за позовом особи до Чугуївського міського голови про зобов'язання перегляду рішення виконкому Чугуївської міської ради та постановки її на квартирний облік. Суд прийшов до висновку, що позивач є учасником бойових дій і з цих підстав дійсно має певні гарантії соціального захисту, але він може бути визнаним таким, що потребує поліпшення житлових умов, тільки у випадку проживання у комунальній чи невідповідній стосовно умов м. Чугуєва квартирі. Більш того, згідно рішення житлово-побутової комісії військової частини А0501 від 27.11.2003 року позивачу на склад сім'ї із чотирьох осіб була надана трикімнатна квартира в порядку поліпшення житлових умов, з поверненням займаної його сім'єю двокімнатної квартири та із зняттям з обліку громадян, які потребують поліпшення житлових умов. Отримана ним та його сім'єю трикімнатна квартира відповідає санітарним і технічним нормам, не є комунальною чи невідповідною стосовно житлових умов м. Чугуєва.

Також Чугуївський міський суд Харківської області звернув увагу на те, що відповідність санітарним і технічним вимогам жилих приміщень, в яких проживають громадяни, та перелік випадків, коли жилі будинки (жилі приміщення) вважаються такими, що не відповідають цим вимогам, визначається Міністерством житлово-комунального господарства, Міністерством охорони здоров'я і Держбудом України. За кожним випадком у відповідному порядку складається акт про невідповідність санітарним і технічним вимогам конкретного жилого будинку або жилого приміщення, який затверджується виконкомом міської Ради народних депутатів, і тільки після цього може йти мова про відповідність санітарним і технічним вимогам житла. Будинок та квартира в яких проживає позивач відповідає усім

санітарним і технічним вимогам і за цими показниками він також не має права на поліпшення житлових умов. На підставі викладеного суд приходить до висновку про правомірність та обґрунтованість відмови виконкомом Чугуївської міської ради в постановці на облік для поліпшення житлових умов позивача [137].

Таким чином, військовослужбовці та члени їх сімей визнаються особами, які потребують поліпшення житлових умов з підстав, визначених Житловим кодексом УРСР, Правилами обліку громадян та іншими актами законодавства. Крім того, відповідно до пункту 23 Порядку забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей житловими приміщеннями, до рапорту військовослужбовця про зарахування його на облік додаються документи, підтверджують право на першочергове та позачергове одержання житла, інші пільги.

Статтею 45 Житлового кодексу УРСР передбачено перелік категорій громадян, яким житлові приміщення надаються у першу чергу. Такі особи мають право на одержання житлового приміщення у більш короткий термін, ніж особи, включені до загальної черги.

У першочерговому порядку надання житлових приміщень здійснюється незалежно від того, чи існувало право на одержання житлового приміщення в першу чергу при взятті на квартирний облік чи воно виникло пізніше під час перебування на обліку у загальній черзі. Проте, якщо обставини, що стали підставою для включення особи до списку громадян, що мають право на першочергове одержання житлових приміщень у подальшому зникли право на пільги втрачається. Наприклад, якщо висновком експертної комісії внаслідок видужання особи, вона була переведена з другої групи інвалідності до третьої, така особа втрачає право на першочергове отримання житлового приміщення та зараховується до загальної черги [131, с. 95].

Так, у першу чергу жилі приміщення надаються потребуючим поліпшення житлових умов:

сім'ям воїнів (партизанів), які загинули чи пропали безвісти, і прирівняним до них у встановленому порядку особам;

Героям Радянського Союзу, Героям Соціалістичної Праці, а також особам, нагородженим орденами Слави, Трудової Слави, "За службу Батьківщині у Збройних Силах СРСР" усіх трьох ступенів;

особам, реабілітованим відповідно до Закону України "Про реабілітацію жертв репресій комуністичного тоталітарного режиму 1917-1991 років" [138], із числа тих, яких було піддано репресіям у формі (формах) позбавлення волі (ув'язнення) або обмеження волі чи примусового безпідставного поміщення здорової людини до психіатричного закладу за рішенням позасудового або іншого репресивного органу;

особам, яким надано статус постраждалого учасника Революції Гідності відповідно до Закону України "Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту" [139];

особам, які хворіють на тяжкі форми деяких хронічних захворювань, перелічених у списку захворювань, затверджуваному в установленому законодавством Союзу РСР порядку;

особам, зараженим вірусом імунодефіциту людини внаслідок виконання медичних маніпуляцій;

медичним працівникам, зараженим вірусом імунодефіциту людини внаслідок виконання службових обов'язків;

особам, які перебували в складі діючої армії в період громадянської і Великої Вітчизняної воєн та під час інших бойових операцій по захисту СРСР, партизанам громадянської і Другої світової воєн, а також іншим особам, які брали участь у бойових операціях по захисту СРСР;

особам з інвалідністю внаслідок нещасного випадку на виробництві або професійного захворювання I і II груп та особам з інвалідністю I і II груп з числа військовослужбовців та осіб рядового і начальницького складу Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України;

сім'ям осіб, які загинули при виконанні державних або громадських

обов'язків, виконанні обов'язку громадянина СРСР по рятуванню життя людини, по охороні соціалістичної власності і правопорядку або загинули на виробництві внаслідок нещасного випадку;

робітникам і службовцям, які тривалий час сумлінно пропрацювали у сфері виробництва;

матерям, яким присвоєно звання "Мати-героїня", багатодітним сім'ям, сім'ям, що виховують дітей з інвалідністю, і саодиноким матерям (батькам);

сім'ям при народженні близнят;

вчителям та іншим педагогічним працівникам загальноосвітніх шкіл і професійно-технічних навчальних закладів.

Законодавством право першочергового одержання жилого приміщення може бути надано й іншим категоріям громадян. Так, відповідно до п. 45 Правил квартирного обліку генералам, адміралам, офіцерам і тим, що перебували на військовій службі не менше двадцяти календарних років, військовослужбовцям надстрокової служби, прапорщикам і мічманам Збройних Сил та прирівняним до них особам, звільненим з військової служби за станом здоров'я, віком або скороченням штатів, жилі приміщення також надаються у першу чергу.

Схожу пільгу закріплює Положення про пільги для військовослужбовців, військовозобов'язаних, осіб, звільнених з військової служби у відставку, та їх сімей, затверджене Постановою Ради Міністрів СРСР від 17 лютого 1981 р. № 193 [140], яке передбачає право на першочергове право на житлове забезпечення для офіцерів, звільнених в запас або відставку за станом здоров'я, за віком або по скороченню штатів. Таке забезпечення має здійснюватися виконавчими комітетами місцевих рад.

Пільга у вигляді першочергового забезпечення жилою площею передбачена для учасників бойових дій та прирівняних до них осіб статтею 12 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту».

Також на першочергове житлове забезпечення мають право учасники війни відповідно до пункту 13 статті 14 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту».

Особам, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною, надається пільга щодо першочергового поліпшення житлових умов при наданні житла у будинках державного, у тому числі відомчого, і громадського житлового фонду з наданням при цьому додаткової жилої площі до 20 квадратних метрів (пункт 8 статті 16 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту»).

Статтею 46 Житлового кодексу УРСР передбачено невичерпний перелік випадків позачергового надання жилих приміщень. Так, поза чергою жиле приміщення надається:

особам з інвалідністю внаслідок Другої світової війни і прирівняним до них у встановленому порядку особам;

особам, реабілітованим відповідно до Закону України "Про реабілітацію жертв репресій комуністичного тоталітарного режиму 1917-1991 років", із числа тих, яких було піддано репресіям у формі (формах) позбавлення волі (ув'язнення) або обмеження волі чи примусового безпідставного поміщення здорової людини до психіатричного закладу за рішенням позасудового або іншого репресивного органу та яким встановлено інвалідність;

громадянам, житло яких внаслідок стихійного лиха стало непридатним для проживання;

особам, направленим у порядку розподілу на роботу в іншу місцевість;

дітям-сиротам та дітям, позбавленим батьківського піклування, після завершення терміну перебування у сім'ї опікуна чи піклувальника, прийомній сім'ї, дитячому будинку сімейного типу, закладах для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, а також особам з їх числа у разі відсутності житла або неможливості повернення займаного раніше жилого приміщення в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України;

громадянам, незаконно засудженим і згодом реабілітованим, у разі неможливості повернення займаного раніше жилого приміщення;

дітям з інвалідністю з числа дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, які проживають у сім'ях піклувальників, прийомних сім'ях, дитячих будинках сімейного типу, державних або інших соціальних установах, після досягнення повноліття, у разі якщо за висновком медико-соціальної експертизи вони можуть здійснювати самообслуговування і вести самостійний спосіб життя;

сім'ям, які мають п'ятьох і більше дітей, та у разі народження у однієї жінки одночасно трьох і більше дітей;

особам, обраним на виборну посаду, коли це зв'язано з переїздом в іншу місцевість;

членам сім'ї народного депутата України у разі його смерті в період виконання депутатських обов'язків у Верховній Раді України на постійній основі;

працівникам протитуберкульозних закладів у разі виникнення професійного захворювання на туберкульоз.

Вважаємо за необхідне, у контексті проблематики нашого дослідження, детально розглянути позачергове забезпечення житлом осіб, направленим у порядку розподілу на роботу в іншу місцевість.

Відповідно до пункту 6 Постанови Кабінету Міністрів України № 255 від 2 березня 1998 року «Про гарантії та компенсації при переїзді на роботу в іншу місцевість» [141] працівникам, які переїхали в іншу місцевість у зв'язку з переведенням їх на роботу, і членам їхніх сімей жиле приміщення надається на умовах, передбачених трудовим договором.

Особам, які в порядку розподілу направляються на роботу в іншу місцевість, і членам їхніх сімей підприємства, установи та організації, а у випадках, передбачених законодавством, – місцеві органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування зобов'язані позачергово надати жиле приміщення. Особам, направленим у порядку організованого набору на

роботу в іншу місцевість, і членам їхніх сімей підприємства, установи і організації зобов'язані надати жиле приміщення.

Принагідно зауважити, що питання визнання у військовослужбовця, якого після закінчення військового навчального закладу направили для подальшого проходження військової служби в іншу місцевість, права на позачергове житлове забезпечення, стало предметом розгляду судів першої, апеляційної та касаційної інстанцій.

Так, суд першої інстанції, посилаючись на положення статті 12 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей», пункту 32 Порядку працевлаштування випускників вищих навчальних закладів, підготовка яких здійснювалась за державним замовленням, затвердженим Постановою Кабінету Міністрів України від 22 серпня 1996 року № 992, пункту 6 Постанови Кабінету Міністрів України № 255 від 2 березня 1998 року «Про гарантії та компенсації при переїзді на роботу в іншу місцевість», прийшов до висновку, що позивач як військовослужбовець, направлений після закінчення навчального закладу для проходження служби в іншу місцевість, має право на позачергове отримання житла.

При апеляційному перегляді справи суд скасував рішення суду першої інстанції, ухвалив нове рішення про відмову в задоволенні позову, та виходив з того, що позивач не відноситься до категорії військовослужбовців, які мають право на позачергове отримання житла. Він може бути забезпеченим службовим приміщенням в порядку, передбаченому чинним законодавством. Зазначене рішення визнане законним та обґрунтованим судом касаційної інстанції.

Таке рішення суд апеляційної інстанції мотивував тим, що «системний аналіз наведених норм чинного законодавства свідчить про те, що порядок забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей жилими приміщеннями врегульовано законодавчими та іншими нормативно-правовими актами, які за своєю суттю є спеціальними нормами. При цьому розповсюдження на

військовослужбовців дії положень Постанови Кабінету Міністрів України № 922 від 22 серпня 1996 року та Постанови Кабінету Міністрів України № 255 від 02 березня 1998 року суперечить зазначеним спеціальним нормам, а отже є неприпустимим» [142].

У відповідному контексті ми розділяємо позицію судової влади, адже відповідно до загальних положень теорії права у випадку наявності спеціальних правових норм останнім надається перевага. Там більше, у даному випадку мова йде про конкуренцію нормативно-правових актів різної юридичної сили – закону і підзаконних нормативно-правових актів. Відтак, у контексті правової регламентації суспільних відносин у сфері позачергового надання житла військовослужбовцям, прерогативу має Закон України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей».

Також Законом України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» в абзаці третьому пункту 3 статті 12 передбачена ще одна підстава позачергового житлового забезпечення – у позачерговому порядку в разі потреби поліпшення житлових умов надаються жилі приміщення сім'ям військовослужбовців, які загинули (померли) або пропали безвісти під час проходження військової служби, за місцем їх перебування на обліку громадян, які потребують поліпшення житлових умов.

Згідно з пунктом 18 статті 13 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» особам з інвалідністю внаслідок війни та прирівняним до них особам надається пільга позачергового забезпечення житлом.

Також на позачергове житлове забезпечення мають право особи, на яких поширюється чинність закону (сім'ї визначених категорій громадян) відповідно до пункту 15 статті 15 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту».

На думку деяких вчених, забезпечення житлом позачергово означає надання житлових приміщень громадянам, що мають на це право, без попереднього прийняття їх на квартирний облік і одразу при виникненні

права на таку пільгу. При неможливості надання громадянину житла відразу після виникнення права на його одержання він включається до списку осіб, що мають право позачергового одержання житлових приміщень [131, с. 97].

Фактично ж кожен орган, що веде облік військовослужбовців, які потребують поліпшення житлових умов, має три «черги» або списки:

- 1) осіб, які перебувають на обліку та не мають підстав для пільгового забезпечення житлом,
- 2) «першочерговиків», тобто осіб, які мають право на першочергове забезпечення житловими приміщеннями,
- 3) «позачерговиків» – осіб, які мають право на позачергове житлове забезпечення.

Так, наприклад, в Службі зовнішньої розвідки України станом на листопад 2019 року [104] з 1100 осіб, які перебувають на обліку, 739 знаходяться в загальній черзі, в списку першочергового житлового забезпечення – 189, позачергового – 182.

В Управлінні державної охорони України [143] всього на обліку в 2019 році перебувають 967 осіб, з них в загальній черзі – 696, в списку першочергового забезпечення 259, в списку позачергового – 12 осіб.

В Службі безпеки України [144] в 2019 році на обліку перебувають 6 207 осіб, з них в загальній черзі 2957, в списку першочергового забезпечення – 2812, позачергового – 438 осіб.

2.3 Порядок забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей жилими приміщеннями

Згідно з пунктом 1 статті 12 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» держава забезпечує військовослужбовців жилими приміщеннями або за їх бажанням грошовою компенсацією за належне їм для отримання жиле приміщення на підставах, у межах норм і відповідно до вимог, встановлених Житловим кодексом

Української РСР, іншими законами, в порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України.

Порядок забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей житловими приміщеннями затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 3 серпня 2006 р. № 1081 «Про затвердження Порядку забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей житловими приміщеннями». Цей Порядок визначає механізм забезпечення житловими приміщеннями військовослужбовців – осіб офіцерського (у тому числі осіб, які проходять військову службу за призовом осіб офіцерського складу), старшинського і сержантського, рядового складу (крім військовослужбовців строкової служби) Збройних Сил, інших утворених відповідно до законів України військових формувань, правоохоронних органів спеціального призначення та Держспецтрансслужби, Держспецзв'язку, посади в яких комплектуються військовослужбовцями, у тому числі звільнених в запас або у відставку, що залишилися перебувати на обліку громадян, які потребують поліпшення житлових умов, у військових частинах, закладах, установах та організаціях після звільнення та членів їх сімей.

Пунктом 4 Порядку забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей житловими приміщеннями центральні органи виконавчої влади, які здійснюють керівництво Збройними Силами, іншими утвореними відповідно до законів України військовими формуваннями, правоохоронні органи спеціального призначення, Держспецтрансслужба та Держспецзв'язку, посади в яких комплектуються військовослужбовцями, наділені повноваженням видавати нормативно-правові акти з питань забезпечення військовослужбовців житлом.

На виконання вищезазначеної норми військові формування видали власні нормативно-правові акти з питань забезпечення військовослужбовців житлом, зокрема:

Інструкція з організації забезпечення військовослужбовців Збройних Сил України та членів їх сімей жилими приміщеннями, затверджена Наказом

Міністерства оборони України від 31 липня 2018 року № 380 та зареєстрована в Міністерстві юстиції України 06 вересня 2018 року за № 1020/32472 [145] (далі – Інструкція Збройних Сил України № 380),

Інструкція про порядок забезпечення і надання співробітникам Служби зовнішньої розвідки України та членам їх сімей житлових приміщень, затверджена наказом Служби зовнішньої розвідки України від 20 жовтня 2008 року № 242 та зареєстрована в Міністерстві юстиції України 13 листопада 2008 року за № 1105/15796 [146], Інструкція про організацію забезпечення і надання військовослужбовцям Служби безпеки України та членам їх сімей житлових приміщень, затверджена наказом Служби безпеки України від 06 листопада 2007 року № 792 та зареєстрована в Міністерстві юстиції України 26 листопада 2007 року за № 1308/14575 [147] та інші.

Крім цього, Постановою Кабінету Міністрів України від 29 листопада 1999 р. № 2166 (у редакції Постанови Кабінету Міністрів України від 15 грудня 2010 р. № № 1191) затверджено Комплексну програму забезпечення житлом військовослужбовців, осіб рядового і начальницького складу, посадових осіб митної служби, Міністерства внутрішніх справ та членів їх сімей (далі – Комплексна програма забезпечення житлом) [148].

Метою Комплексної програми забезпечення житлом є забезпечення житлом військовослужбовців та посадових осіб, надання військовослужбовцям та членам їх сімей грошової компенсації за належне їм для отримання жиле приміщення.

Основними завданнями Комплексної програми забезпечення житлом є: реалізація державної політики, спрямованої на забезпечення соціального захисту, зокрема права на житло військовослужбовців та посадових осіб;

надання житла військовослужбовцям та посадовим особам, а також забезпечення поповнення фонду службового житла;

збільшення обсягу будівництва житла для військовослужбовців та посадових осіб за рахунок не заборонених законодавством джерел

фінансування;

забезпечення будівництва (придбання) в 2011-2017 роках житла для зазначених категорій громадян загальною площею 6485,91 тис. кв. метрів (близько 104 тис. квартир).

Очікувані результати виконання Комплексної програми забезпечення житлом:

здійснити будівництво (придбання) житла загальною площею близько 6485,91 тис. кв. метрів;

розв'язати проблему забезпечення житлом військовослужбовців та посадових осіб, які перебували на квартирному обліку станом на 1 січня 2010 р.;

поповнити фонд службового житла;

удосконалити порядок надання військовослужбовцям та посадовим особам житла за рахунок коштів державного бюджету;

завершити будівництво житлових будинків з інженерною інфраструктурою, будівництво яких розпочато у попередніх роках;

зменшити рівень соціальної напруги серед військовослужбовців та посадових осіб;

збільшити частку основного капіталу у валовому внутрішньому продукті, забезпечити стабільну роботу підприємств (організацій) будівельного комплексу, зберегти робочі місця у суміжних галузях промисловості.

У Постанові Верховної Ради України «Про Рекомендації парламентських слухань «Про стан забезпечення житлом та іншими гарантіями соціального захисту військовослужбовців, осіб начальницького і рядового складу органів внутрішніх справ та деяких інших осіб» від 23 лютого 2006 року № 3507 [149] здійснено аналіз стану житлового забезпечення цих категорій осіб.

Так, учасники парламентських слухань зазначають, що законодавча база у питанні забезпечення житлом військовослужбовців, працівників

правоохоронних органів та їхніх сімей є недосконалою. Вона не містить ефективних гарантій проти нецільового використання коштів, отриманих на будівництво чи закупівлю житла, правових механізмів захисту від усталених у цій сфері зловживань, а створена Кабінетом Міністрів України система фінансування Комплексної програми забезпечення житлом військовослужбовців та членів їх сімей виявилася недієздатною. Як наслідок такого правового безладдя - кошти Державного бюджету України в багатьох випадках або використовувалися не за призначенням, або розкрадалися.

Слід погодитися з Д. Харечком, що стан реалізації Комплексної програми забезпечення житлом «потребує значного реформування та внесення відповідних змін, які б відображали соціальні та економічні реалії сьогодення. Малоефективне використання відповідних державно-управлінських механізмів органами державної влади та місцевого самоврядування призводить не до покращення соціальної ситуації шляхом забезпечення житлом даної категорії громадян, а до негативного сприйняття самої сутності існування даної програми. Питання кредитування будівництва житла з економічно адекватними показниками для даних категорій осіб не знаходять свого відображення в нормах чинного законодавства, а подальше невжиття уповноваженими органами заходів щодо пошуку і застосування нормативно-правового механізму вирішення існуючих проблем у сфері будівництва призводить до неможливості реалізації основних завдань програми. Однак, не враховуючи складні економічні обставини реалізації програми, та відсутність належного фінансування, додаткових джерел для її реалізації не було залучено, а всі зміни до згаданої програми стосувалися коригування кількості міністерств і відомств, для працівників яких планувалося побудувати житло за рахунок державного бюджету, а також планових статистичних показників» [150, с. 111–112].

Отже, програми державної підтримки окремих категорій громадян (молодь, військовослужбовці, працівники бюджетної сфери, інваліди тощо) у вирішенні житлової проблеми не досить ефективні, оскільки суттєво

відрізняються одна від одної і містять різні механізми та підходи до реалізації. Зростання кількості програм за відсутності чітких пріоритетів житлової політики не відповідає наявним у держави фінансовим ресурсам. Це призвело до розпорошення бюджетних коштів, недофінансування програмних завдань і, як наслідок, недосягнення поставлених цілей [151, с. 108].

Згідно з пунктом 3 Порядку забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей житловими приміщеннями військовослужбовцям, які мають вислугу на військовій службі 20 років і більше, та членам їх сімей надається житло для постійного проживання.

Детальний аналіз форм забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей жилими приміщеннями буде здійснено в наступному розділі дисертаційного дослідження.

Порядком забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей житловими приміщеннями, затвердженим Постановою Кабінету Міністрів України від 3 серпня 2006 р. № 1081 передбачено, що житлові приміщення надаються військовослужбовцям у межах норм, встановлених законодавством.

Статтею 47 Житлового Кодексу УРСР встановлено норму жилої площі в розмірі 13,65 квадратного метру на одну особу. Також статтею 48 Житлового кодексу УРСР передбачено, що жиле приміщення надається громадянам у межах норми жилої площі, але не менше розміру, який визначається Кабінетом Міністрів України і Федерацією професійних спілок України. Такий розмір визначено Правилами обліку, згідно з пунктом 53 яких, жиле приміщення надається громадянам у межах 13,65 квадратного метра жилої площі на одну особу, але не менше рівня середньої забезпеченості громадян жилою площею в даному населеному пункті. Крім того, жиле приміщення може бути надано з перевищенням норми жилої площі, якщо воно складається з однієї кімнати (однокімнатна квартира) або призначається для осіб різної статі (стаття 48 Житлового кодексу УРСР).

Згідно з пунктом 19 розділу VI Інструкції про порядок проведення технічної інвентаризації об'єктів нерухомого майна, затвердженої Наказом Державного комітету будівництва, архітектури та житлової політики України від 24 травня 2001 року № 127, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 10 липня 2001 року за № 582/5773 (далі – Інструкція про порядок проведення технічної інвентаризації) [152], житлова площа будинків визначається як сума площ житлових кімнат без урахування вбудованих шаф.

Загальна площа квартир визначається як сума площ приміщень, а також площ балконів і лоджій із такими знижувальними коефіцієнтами: 1) для балконів і терас – 0,3; 2) для лоджій – 0,5; 3) для застелених балконів – 0,8; 4) для веранд, застелених лоджій і холодних комор – 1,0 (пункт 25 розділу VI Інструкції про порядок проведення технічної інвентаризації).

Законодавством України визначено межі житлової площі приміщення, що може бути надано військовослужбовцю. Проте, межі загальної площі житла, що передається в постійне користування, законодавством не визначені.

Державними будівельними нормами ДБН В.2.2-15:2019 «Житлові будинки. Основні положення», затвердженими Міністерством регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства № 87 від 26.03.2019 р. [81], встановлено раціональні та економічні вимоги до архітектурно-планувальних рішень та інженерного обладнання житлових будинків з урахуванням необхідних санітарно-гігієнічних вимог, згідно з якими проектуване житло за рівнем комфорту, санітарно-гігієнічними нормами та соціальною спрямованістю поділяють на дві категорії: I та II.

Житло I категорії (комерційне) – житло з нормованими нижніми і ненормованими верхніми межами площ квартир та одноквартирних житлових будинків (чи котеджів), які забезпечують рівень комфорту проживання не нижче за мінімально допустимий.

Житло II категорії (соціальне) – житло з нормованими нижніми і верхніми межами площ квартир та житлових кімнат гуртожитків відповідно

до чинних санітарних норм, які забезпечують мінімально допустимий рівень комфорту проживання. Зазначеними будівельними нормами визначено типи та параметри квартир для житла II категорії (соціальне житло), зокрема для двокімнатної квартири нижня і верхня межа загальної площі визначена в межах 48-58 м² (без урахування літніх приміщень).

Відсутність законодавчого визначення граничних меж надання військовослужбовцям загальної площі житла призводить до наступного.

Згідно з інформацією, що міститься в рішеннях суду від 11 травня 2017 року по справі № 522/16735/13-ц [153], за позовом Управління Служби Безпеки України в Одеській області до співробітника Служби Безпеки України та членів його сім'ї про визнання осіб такими, що втратили право користування службовим жилим приміщенням та виселення із службового приміщення без надання іншого житлового приміщення, зазначеним особам була надана службова двокімнатна квартира в місті Одеса житловою площею 48,0 кв. м, загальною площею 214,6 кв. м. Загальна площа зазначеної квартири перевищує середню площу житла II категорії (соціального житла) в 4 рази.

Проектом Житлового кодексу України, внесеним народними депутатами України В. Рибакіом та О. Поповим, реєстраційний номер 2307 від 17 березня 2009 року [154], повноваження щодо встановлення норми загальної площі надання житла в державному та комунальному житловому фонді загального призначення пропонується покласти на Кабінет Міністрів України.

Зазначений проект не розглядається Верховною Радою України з 2009 року, однак Кабінет Міністрів України Постановою від 10 жовтня 2018 року № 819 затвердив Порядок надання державної підтримки та забезпечення громадян доступним житлом [155], яким закріпив термін «нормативна площа» – максимальна площа житла, з розрахунку якої надається державна підтримка, яка становить 21 кв. метр загальної площі житла на одну особу та додатково 10,5 кв. метра на сім'ю.

Виходячи з цього, вважаємо за доцільне на законодавчому рівні встановити, що житло державного та комунального житлового фонду, що надається військовослужбовцям та членам їх сімей в контексті житлового забезпечення, має відповідати за рівнем комфорту, санітарно-гігієнічними нормами та соціальною спрямованістю житлу II категорії (соціальне).

Також стаття 48 Житлового кодексу УРСР закріплює, що при передачі громадянами житла, яке перебуває у їх приватній власності, органу, який здійснює поліпшення житлових умов, вони мають право на одержання житла у межах встановленої норми жилої площі.

Як зазначається в юридичній літературі, повернення до державної власності житла внаслідок отримання ліпшого носить скоріше компенсаційну функцію та дозволяє уникнути набуття у власність житла громадянами понаднормово» [156, с. 36].

Порядок передачі житла відповідно до частини 2 статті 48 Житлового кодексу УРСР визначено Тимчасовим положенням про порядок передачі громадянами житла, що перебуває у їх приватній власності, органу, який здійснює поліпшення житлових умов, затвердженим наказом Державного комітету України по житлово-комунальному господарству від 01 червня 1995 року № 24, зареєстрованим в Міністерстві юстиції України 8 червня 1995 року за № 171/707 [157] (далі – Тимчасове положення про порядок передачі громадянами житла).

Згідно з Тимчасовим положенням про порядок передачі громадянами житла, громадяни, які виявили бажання одержати житло в межах встановленої норми жилої площі в одному населеному пункті, подають до органу, який здійснює поліпшення житлових умов заяву за встановленою формою та правовстановлюючий документ (свідоцтво про право власності, та ін.) на будинок, квартиру, кімнату в квартирі і витяг з Реєстру прав власності на нерухоме майно.

Для поліпшення житлових умов особі, що передає квартиру, право власності на яку набуто шляхом її приватизації, орган, який здійснює

поліпшення житлових умов, на підставі заяви цієї особи в місячний термін приймає письмове рішення про прийняття житла до комунальної чи державної власності.

Орган приватизації на підставі цього рішення протягом трьох днів скасовує за заявою особи, житлові умови якої поліпшуються, рішення про приватизацію житла та анулює свідоцтво про право власності на приватизовану квартиру.

Орган, який здійснює поліпшення житлових умов, у тижневий термін приймає рішення про надання громадянину (громадянам) ордера на житлове приміщення, яке він отримує в результаті поліпшення житлових умов на підставі поданої громадянином відповідної довідки бюро технічної інвентаризації.

Житлове приміщення має бути звільнене та передане органу, який здійснює поліпшення житлових умов, протягом місяця у належному стані.

Громадяни, які одержали житло у державному фонді на цих умовах, мають право на його приватизацію відповідно до вимог чинного законодавства [131, с. 102]. Відповідно до Закону України «Про приватизацію державного житлового фонду» [158] приватизація державного житлового фонду передбачає відчуження квартир (будинків), «кімнат у квартирах та одноквартирних будинках, де мешкають два і більше наймачів, та належних до них господарських споруд і приміщень (підвалів, сараїв і т. ін.) державного житлового фонду на користь громадян України. Право на приватизацію квартир (будинків) державного житлового фонду з використанням житлових чеків мають громадяни України, які постійно проживають в цих квартирах (будинках) або перебували на обліку потребуючих поліпшення житлових умов до введення в дію Закону «Про приватизацію державного житлового фонду», тобто до червня 1992 р. Кожний громадянин України має право приватизувати займане ним житло безоплатно в межах номінальної вартості житлового чеку або з частковою доплатою один раз [131, с. 103].

Механізм передачі громадянами приватного житла до комунальної чи державної власності не є досконалим, адже такі громадяни спочатку мають фактично відмовитись від житла, що є в їх приватній власності, а вже потім за рішенням відповідного органу отримати житло в порядку поліпшення житлових умов.

Досліджуючи питання порядку забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей жилими приміщеннями важливо звернути окрему увагу на підстави зняття військовослужбовців з обліку осіб, які потребують поліпшення житлових умов.

Частина 2 статті 40 Житлового кодексу УРСР передбачає такі випадки зняття громадян з обліку:

поліпшення житлових умов, внаслідок якого відпали підстави для надання іншого жилого приміщення;

одноразового одержання за їх бажанням від органів державної влади або органів місцевого самоврядування грошової компенсації за належне їм для отримання жиле приміщення у встановленому порядку;

виїзду на постійне місце проживання до іншого населеного пункту;

припинення трудових відносин з підприємством, установою, організацією особи, яка перебуває на обліку за місцем роботи, крім випадків, передбачених законодавством Союзу РСР, цим Кодексом та іншими актами законодавства Української РСР;

засудження до позбавлення волі на строк понад шість місяців, заслання або вислання;

подання відомостей, що не відповідають дійсності, які стали підставою для взяття на облік, або неправомірних дій службових осіб при вирішенні питання про взяття на облік.

У разі смерті громадянина, який перебував на обліку потребуючих поліпшення житлових умов, за членами його сім'ї зберігається право подальшого перебування на обліку.

Деталізація підстав для зняття з обліку військовослужбовців знайшла

своє відображення в пункті 30 Порядку забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей житловими приміщеннями, згідно з яким військовослужбовці знімаються з обліку у разі:

поліпшення житлових умов, внаслідок чого відпала потреба в наданні житла;

засудження військовослужбовця до позбавлення волі на строк понад шість місяців, крім умовного засудження;

звільнення з військової служби за службовою невідповідністю, у зв'язку з систематичним невиконанням умов контракту військовослужбовцем;

подання відомостей, що не відповідають дійсності, але стали підставою для зарахування на облік;

в інших випадках, передбачених законодавством.

Основною підставою для зняття з квартирної обліку військовослужбовців є поліпшення житлових умов, внаслідок чого відпала потреба в наданні житла. При цьому не має значення, яким чином відбулось поліпшення житлових умов – самостійно військовослужбовцем, членами його сім'ї або шляхом отримання житла для постійного проживання за рахунок військового формування.

Слід враховувати, що не підлягає зняттю з квартирної обліку громадянин, у якого після поліпшення житлових умов, розмір житлової площі в розрахунку на кожного члена родини не досяг встановленого рівня. При цьому особи, які хворіють на тяжкі форми хронічних захворювань можуть бути зняті з квартирної обліку тільки в тому випадку, якщо вони отримують ізольовану квартиру [131, с. 85].

Засудження військовослужбовця до позбавлення волі на строк понад шість місяців, крім умовного засудження, є також підставою для знання військовослужбовця з обліку. Такі особи знімаються з обліку після набрання вироком суду законної сили, оскільки згідно з частиною другою статті 2 Кримінального кодексу України [159] особа вважається невинуватою у

вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду. Призначенні особі інших видів покарання (наприклад, виправних робіт, штрафу, конфіскації майна) не є підставою для її зняття з квартирної обліку.

Зняття з квартирної обліку має місце також у випадках подання відомостей, що не відповідають дійсності, але стали підставою для зарахування на облік. При цьому, враховуються саме відомості, які стосувалися істотних обставин і були вирішальними при взятті на облік (про стан здоров'я громадянина, чисельність членів сім'ї, розмір займаної житлої площі тощо). При цьому мають враховуватися неправдиві відомості, про які особа знала чи повинна була знати при їх поданні для постановки на облік [131, с. 86].

Військовослужбовець знімається з обліку громадян, потребуючих поліпшення житлових умов, в разі звільнення з військової служби за службовою невідповідністю, у зв'язку з систематичним невиконанням умов контракту військовослужбовцем.

Окремої уваги, на нашу думку, заслуговують положення пункту 9 статті 12 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей», та пункту 29 Порядку забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей житловими приміщеннями, згідно з якими військовослужбовці, що перебувають на обліку громадян, які потребують поліпшення житлових умов, при звільненні з військової служби в запас або у відставку за віком, станом здоров'я, а також у зв'язку із скороченням штатів або проведенням інших організаційних заходів, у разі неможливості використання на військовій службі залишаються на цьому обліку у військовій частині до одержання житла з державного житлового фонду або за їх бажанням грошової компенсації за належне їм для отримання жиле приміщення, а в разі її розформування – у військових комісаріатах і квартирно-експлуатаційних частинах районів та користуються правом

позачергового одержання житла.

З цього приводу цікавим є висновок суду по справі № 285/2306/18 [160] за позовом військового пенсіонера до квартирно-експлуатаційної частини з вимогами визнати протиправною бездіяльність щодо відмови у постановці на квартирний облік та зобов'язати поставити його на квартирний облік. Згідно з позицією суду, звільнившись з військової служби у запас за станом здоров'я, особа має право (за бажанням) залишитись на обліку військової частини за останнім місцем несення служби, однак правові підстави для зарахування його на квартирний облік за новим місцем у позивача відсутні.

Висновки до розділу 2

Дослідження загальних положень забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей жилими приміщеннями за житловим законодавством України – права на житлове забезпечення, підстав та порядку житлового забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей, дозволило нам дійти таких висновків:

1. Жиле приміщення в контексті житлового забезпечення військовослужбовців – це приміщення, призначене для постійного або тимчасового проживання військовослужбовців, осіб, звільнених з військової служби, членів їх сімей, а також інших осіб.

2. Військовослужбовці – це фізичні особи (громадяни України, особи без громадянства та іноземці), які проходять військову службу в одному з військових формувань відповідно до законодавства України.

3. Основні ознаки військовослужбовців: 1) військовослужбовцями можуть бути лише фізичні особи; 2) військовослужбовцями можуть бути громадяни України, іноземці та особи без громадянства; 3) вони мають проходити службу в одному з військових формувань України; 4) вони мають проходити військову службу відповідно до законодавства України.

4. Члени сім'ї військовослужбовця в контексті житлового забезпечення – це подружжя, батьки та діти військовослужбовця, а також інші особи, які проживають спільно з військовослужбовцем, пов'язані з ним спільним побутом, мають взаємні права та обов'язки та визнані такими уповноваженим органом.

5. Більшість держав (США, Німеччина, Болгарія, Франція) забезпечують своїх військовослужбовців службовим житлом на час проходження військової служби. При цьому, деякі держави (Таджикистан, Молдова), так само, як і Україна, практикують надання військовослужбовцям житла в постійне користування. Низка інших держав (Саудівська Аравія, Туреччина) надає військовослужбовцям кредити на будівництво чи придбання житла, або виплачують їм таке грошове забезпечення, що дозволяє за час служби придбати житло у власність.

6. Військовослужбовці та члени їх сімей визнаються особами, які потребують поліпшення житлових умов, з підстав, визначених Житловим кодексом УРСР, Правилами обліку громадян та іншими актами законодавства. Крім того, відповідно до пункту 23 Порядку забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей житловими приміщеннями, до рапорту військовослужбовця про зарахування його на облік додаються документи, підтверджують право на першочергове та позачергове одержання житла, інші пільги.

7. При визначенні рівня забезпеченості житловою площею військовослужбовця при постановці його на облік осіб, які потребують поліпшення житлових умов, необхідно враховувати всю житлову площу, що належить військовослужбовцю та членам його сім'ї на праві приватної власності в цьому населеному пункті, без урахування площі орендованого чи наданого службового житла.

8. Норма житлової площі для визнання особи такою, яка потребує поліпшення житлових умов, має диференціюватися залежно від регіону України, а органи місцевого самоврядування періодично мають переглядати

відповідний розмір житлової площі. Слід констатувати про відсутність динаміки перегляду цих розмірів у бік збільшення, а також на тому, що деякі органи місцевого самоврядування жодного разу не здійснювали перегляду відповідного розміру житлової площі (м. Київ, Київська область, Хмельницька область та ін.).

9. Правова регламентація суспільних відносин у сфері позачергового надання житла військовослужбовцям має здійснюватися не загальними підзаконними нормативно-правовими актами, а спеціальним нормативно-правовим актом – Законом України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей».

10. Соціальна функція держави обмежується наданням військовослужбовцю соціального житла (житла II категорії), яке характеризується нормативною фіксацією верхньої і нижньої межі розміру загальної площі. Сучасний стан забезпечення житлом військовослужбовців свідчить про непоодинокі випадки прихованого забезпечення окремих військовослужбовців комерційним житлом (житлом I категорії), в якому присутня істотна диспропорція загальної і житлової площі, оскільки таке житло не містить лімітованих її верхніх обсягів. Доведено, що у контексті житлового забезпечення військовослужбовцю має надаватися виключно житло II категорії (соціальне житло).

11. З метою уніфікації підходів до визначення кола членів сім'ї військовослужбовців в контексті житлового забезпечення, доцільно доповнити статтю 12 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» новим пунктом 11 такого змісту: «До членів сім'ї військовослужбовців в сфері житлового забезпечення належать: подружжя, батьки та діти військовослужбовця, а також інші особи, які проживають спільно з військовослужбовцем, пов'язані з ним спільним побутом, мають взаємні права та обов'язки та визнані такими уповноваженим органом».

РОЗДІЛ 3.

ФОРМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ТА ЧЛЕНІВ ЇХ СІМЕЙ ЖИЛИМИ ПРИМІЩЕННЯМИ

3.1 Забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей жилими приміщеннями для постійного проживання

Згідно з абзацом четвертим пункту 1 статті 12 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» військовослужбовцям, які мають вислугу на військовій службі 20 років і більше, та членам їх сімей надаються жилі приміщення для постійного проживання або за їх бажанням грошова компенсація за належне їм для отримання жиле приміщення. Такі жилі приміщення або грошова компенсація надаються їм один раз протягом усього часу проходження військової служби за умови, що ними не було використано право на безоплатну приватизацію житла.

Порядком забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей житловими приміщеннями передбачено, що забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей житлом для постійного проживання провадиться шляхом надання один раз протягом усього часу проходження військової служби житла новозбудованого, виключеного з числа службового, вивільненого або придбаного у фізичних чи юридичних осіб, надання кредиту для спорудження (купівлі) житла.

Згідно зі статтею 48 Житлового кодексу УРСР жиле приміщення надається громадянам у межах норми жилої площі, але не менше розміру, який визначається Кабінетом Міністрів України і Федерацією професійних спілок України. При цьому враховується жила площа у жилому будинку (квартирі), що перебуває у приватній власності громадян, якщо ними не використані житлові чеки. При передачі громадянами житла, яке перебуває у їх приватній власності, органу, який здійснює поліпшення житлових умов,

вони мають право на одержання житла у межах встановленої норми жилої площі.

Аналіз судової практики з порушеного питання дає підстави дійти висновку, що поняття «один раз протягом усього часу проходження служби» трактується по-різному державними органами, які здійснюють житлове забезпечення військовослужбовців, та різними судовими інстанціями.

Так, Вінницький апеляційний адміністративний суд в постанові від 23 липня 2015 року по справі № 802/1100/15-а [161] дійшов до висновку, що та обставина, що за попереднім місцем служби позивач був забезпечений житлом для постійного проживання, не була перешкодою для прийняття його на квартирний облік у м. Вінниці.

На думку суду апеляційної інстанції зазначеною нормою законодавець визначає, що держава забезпечує військовослужбовців та членів їх сімей один раз за час проходження служби, однак іншими нормативними документами передбачено, що військовослужбовці при переміщенні по службі у межах України, пов'язаному з переїздом до іншого населеного пункту, забезпечуються жилими приміщеннями за новим місцем служби нарівні з військовослужбовцями, які не мають житла, якщо вони не сплачували позику банку за рахунок військової частини, або повернули її зазначеним частинам [161]. Це означає що термін «один раз протягом усього часу проходження служби» має більш ширше розумінні і значить те, що особа може повторно отримати квартиру також і в іншому місці проходження служби, однак за умови повернення попередньої квартири до касаційної інстанції це рішення залишено без змін.

За фабулою іншої справи № 817/197/15 [162], військовослужбовцю в 2007 році на сім'ю складом 3 особи надано службову двокімнатну квартир в Тернопільській області, яку в 2008 році виключено з числа службових та надано цьому військовослужбовцю та членам його сім'ї у кількості 4 особи для постійного проживання, з виключенням з обліку потребуючих поліпшення житлових умов. За новим місцем служби (Рівненська область)

військовослужбовець подав рапорт про виділення йому нового службового житла на сім'ю з 5 осіб (за цей час в нього народилася донька). Комісія по контролю за розподілом житла в гарнізонах Збройних Сил України Міністерства оборони України відмовила у забезпеченні цього військовослужбовця службовим житлом, мотивуючи тим, що він «являється військовослужбовцем, який отримав від Міністерства оборони України постійне житло у м. Тернопіль, а тому без здачі цього житла він позбавлений права на отримання житла та поліпшення умов житла за новим місцем проходження служби». Суд ухвалив, факт зміни кількості членів сім'ї позивача не може бути неврахованим відповідачем при вирішенні питання щодо виділення йому службової квартири, оскільки збільшення кількості членів сім'ї є очевидною потребою у поліпшення умов проживання військовослужбовця» [162].

Неоднозначна ситуація складається і стосовно повторного житлового забезпечення військовослужбовців, які зараховані до обліку громадян, які потребують поліпшення житлових умов, до 01 січня 2005 року.

Це пов'язано з тим, що Законом України від 24 червня 2004 року № 1865-IV «Про внесення змін до статті 12 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» статтю 12 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» було викладено в новій редакції, яка передбачала обмеження щодо кількості раз отримання жилих приміщень військовослужбовцями, які мають вислугу на військовій службі 20 років і більше, та членами їх сімей. Підпункт 2 Прикінцевих положень зазначеного Закону України від 24 червня 2004 року № 1865-IV визначив, що військовослужбовці, що перебували на обліку громадян, які потребують поліпшення житлових умов, до набрання чинності цим Законом забезпечуються жилими приміщеннями для постійного проживання відповідно до раніше встановленого законодавством порядку.

Так, зазначена норма стала вирішальною під час судового розгляду справи за позовом прокурора Західного регіону України з нагляду за

додержанням законів у воєнній сфері в інтересах держави в особі Квартирно-експлуатаційного відділу міста Львова, Управління західного оперативного командування, Кабінету Міністрів України до Міністра оборони України, треті особи: Обласне комунальне підприємство «Бюро технічної інвентаризації та експертної оцінки», Виконавчий комітет Брюховицької селищної ради, колишнього військовослужбовця та членів його сім'ї про визнання нечинним рішення-розпорядження Міністра оборони України від 26.03.2010 року «Про виключення із числа службових квартири АДРЕСА_1 (м. Львів)» [163].

За фавбулою справи, під час проходження військової служби військовослужбовцю та членам його сім'ї в 1994 році було надано чотирьокімнатну квартиру, в 2004 році – трикімнатну квартиру, в 2006 – службову квартиру в однокімнатному житловому будинку. Всі вищезазначені квартири були надані в постійне користування (одразу або з подальшим виключенням з числа службових).

В рішенні суд посилається на те, що стаття 12 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» в редакції, що діяла до 01.01.2005 року, не передбачала обмежень щодо кількості раз на отримання жилих приміщень військовослужбовцями, які мають вислугу на військовій службі 20 років і більше, та членами їх сімей. Отже, з часу набрання чинності Законом України від 24.06.2004, № 1865-IV «Про внесення змін до статті 12 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей»» (01.01.2005 року), зазначеному військовослужбовцю та членам його сім'ї надавалось жале приміщення для постійного проживання один раз в 2010 році» [163].

Іншого висновку дійшов Окружний адміністративний суд міста Києва в постанові від 05 грудня 2014 року по справі № 826/12264/14, згідно з яким військовослужбовець з родиною у 1994 році від Збройних Сил України отримав трикімнатну квартиру, яка зареєстрована за ним та членами його родини на праві власності внаслідок приватизації. Таким чином, позивач та

члени його родини за висновком суду реалізували встановлене ст. 12 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» право на одноразове протягом усього часу проходження військової служби отримання житла. З огляду на викладене, твердження позивача про те, що він та члени його сім'ї взяли на себе зобов'язання щодо здачі отриманої у м. Новоград-Волинську квартири у державний фонд у випадку забезпечення останніх житловою площею за останнім місцем проживання не є умовою для повторного отримання житла протягом усього часу проходження військової служби, більш того, за вказаних обставин чинним законодавством України не передбачено повторне отримання житла [164].

Зазначене рішення залишено без змін судом апеляційної інстанції. Вищий адміністративний суд України ухвалою від 28 січня 2016 року (справа № К/800/16988/15) встановив, що «суди попередніх інстанцій дійшли обґрунтованого висновку, що позивач реалізував встановлене статтею 12 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» право на отримання житла, а тому законно був знятий з квартирної обліку» [165].

Таке неоднакове застосування судами норм права підвищує соціальну напругу серед військовослужбовців, які в черзі роками чекають на житлове забезпечення.

На думку М. Шишлюка, необхідно «законодавчо встановити строк, протягом якого надається нове житло за новим місцем служби після здачі житла за попереднім місцем служби. Адже без законодавчого закріплення таких строків військовослужбовці наражають себе на небезпеку залишитись без житла» [15].

Погоджуємось з такою позицією і вважаємо, що питання забезпечення житлом за новим місцем служби має вирішуватись одночасно з питанням здачі житла за попереднім місцем служби.

Для законодавчого врегулювання зазначених питань, з метою уникнення неоднакового застосування судами вказаних норм, вважаємо за

доцільне доповнити пункт 1 статті 12 Закону України «Про соціальний та правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» нормою такого змісту: «Зміна (в тому числі збільшення) складу сім'ї військовослужбовця, повторне виникнення інших підстав для поліпшення житлових умов не є підставою для повторного житлового забезпечення. При переведенні для подальшого проходження служби в іншу місцевість житлове забезпечення за новим місцем служби може бути здійснене одночасно з поверненням житла за попереднім місцем служби».

Необхідно звернути увагу на те, що незважаючи на недостатність бюджетного фінансування, державні органи виконують свої зобов'язання щодо надання військовослужбовцям та членам їх сімей новозбудованого житла для постійного проживання. Так, наприклад, Службою зовнішньої розвідки України [104] в 2015 році надано для постійного проживання 9 квартир, в 2018 році – 34, в 2019 – 14 квартир. Служба безпеки України [144] в 2017 році розподілила житло для постійного проживання військовослужбовців та членів їх сімей в кількості 145 квартир, в 2018 році – 180, в 2019 – 79 квартир.

Як було зазначено вище, забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей житлом для постійного проживання здійснюється також шляхом надання житла, виключеного з числа службового.

Згідно з пунктом 8 статті 12 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» військовослужбовці, які мають вислугу на військовій службі 20 років і більше, у разі звільнення з військової служби за станом здоров'я, віком, у зв'язку із скороченням штатів, а також звільнені з військової служби особи, які стали особами з інвалідністю I чи II групи, члени сімей військовослужбовців, які загинули (померли) або пропали безвісти під час проходження військової служби, мають право на безплатне одержання у приватну власність жилого приміщення, яке вони займають у будинках державного житлового фонду.

Згідно з пунктом 11 Порядку забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей житловими приміщеннями житлове приміщення виключається з числа службового, якщо відпала потреба в його використанні, а також якщо в установленому порядку його виключено з числа житлових приміщень. Виключення житлового приміщення з числа службового проводиться згідно з рішенням виконавчого органу районної, міської, районної у місті ради за клопотанням начальника гарнізону, командира військової частини та квартирно-експлуатаційного органу.

Аналогічну норму містить і Положення про порядок надання службових жилих приміщень і користування ними в Українській РСР, затверджене Постановою Ради Міністрів УРСР від 4 лютого 1988 року № 37 (далі – Положення про порядок надання службових жилих приміщень) [166], згідно з пунктом 6 якого сам по собі факт проживання в службових жилих приміщеннях робітників і службовців, які припинили трудові відносини з підприємством, установою, організацією, не є підставою для виключення цих приміщень з числа службових.

В 2019 році Міністерство оборони України прийняло рішення про виключення 227 квартир з числа службових, в 2018 – 310, в 2017 – 349 квартир [167]. Службою зовнішньої розвідки України в 2019 році виключено з числа службових з метою надання їх для постійного проживання 12 квартир, в 2018 році – 32 квартири, в 2017 – всього 1 квартиру [104], Управлінням державної охорони України - 34 квартири в 2019 році, 39 квартир в 2018 році і 18 квартир в 2017 році [143].

Трапляються випадки, коли військове формування відмовляється виключати житлове приміщення з числа службових, мотивуючи таку відмову тим, що потреба в використанні цієї службової квартири не відпала. З метою захисту своїх житлових прав, військовослужбовці (колишні військовослужбовці) звертаються до суду. Необхідно звернути увагу на те, що рішення судів з таких спорів досить неоднозначні.

Так, Шевченківський районний суд м. Львова в рішенні у справі № 465/7394/18 [168] за позовом колишнього військовослужбовця до квартирно-експлуатаційного відділу міста Львова, третя особа – Міністерство Оборони України, виконавчий комітет Львівської міської ради, – про зобов'язання до вчинення дій (подати клопотання про виключення його службової квартири з числа службових) дійшов висновку, що внаслідок бездіяльності відповідача, позивач фактично позбавлений можливості реалізувати свої права на житло, що є порушенням житлових прав у розумінні ст. 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, якою передбачено, що кожен має право на повагу до свого приватного і сімейного життя, до свого житла і кореспонденції. Органи державної влади не можуть втручатись у здійснення цього права, за винятком випадків, коли втручання здійснюється згідно із законом і є необхідним у демократичному суспільстві в інтересах національної та громадської безпеки чи економічного добробуту країни, для запобігання заворушенням чи злочинам, для захисту здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб» і прийняв рішення зобов'язати Квартирно-експлуатаційний відділ міста Львова подати до виконавчого комітету Львівської міської ради клопотання про виключення з числа службових спірну квартиру.

У рішенні Європейського суду з прав людини від 2 грудня 2010 року у справі «Кривіцька та Кривіцький проти України» [169], яке набуло статусу остаточного 2 березня 2011 року, визнано, що в цій справі мало місце порушення прав заявників, гарантованих ст. 8 Конвенції. Зокрема, Європейський суд з прав людини констатував, що заявників було позбавлено адекватних процесуальних гарантій у процесі прийняття рішення щодо їхнього права на житло. Пунктом 51 вказаного Рішення встановлено, що з огляду на ненадання державними органами належного обґрунтування для відхилення доводів заявників суд вважає, що заявників було позбавлено адекватних процесуальних гарантій у процесі прийняття рішення щодо їхнього права на житло.

Апеляційний суд Харківської області, здійснюючи перегляд справи № 640/11725/17 08 травня 2018 року встановив, що «бездіяльність відповідача щодо неподання відповідного клопотання є позбавленням адекватних процесуальних гарантій у процесі прийняття рішення щодо права на житло. Питання виключення житла з числа службового має вирішуватися виконавчим комітетом Чугуївської міської ради, а не квартирно-експлуатаційним відділом м. Харкова. Не подаючи відповідне клопотання, квартирно-експлуатаційний відділ м. Харкова прямо порушує конституційні права позивача на житло та гарантії, передбачені Законом України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей». Таким чином, внаслідок бездіяльності відповідача, позивач фактично позбавлений можливості реалізувати свої права на житло, що є порушенням житлових прав у розумінні ст. 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, якою передбачено, що кожен має право на повагу до свого приватного і сімейного життя, до свого житла і кореспонденції. Органи державної влади не можуть втручатись у здійснення цього права, за винятком випадків, коли втручання здійснюється згідно із законом і є необхідним у демократичному суспільстві в інтересах національної та громадської безпеки чи економічного добробуту країни, для запобігання заворушенням чи злочинам, для захисту здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб» [170].

Деякі суди приймають протилежні за змістом рішення. Так, Вищий адміністративний суд України в ухвалі від 30 травня 2013 року по справі № К/9991/64825/11 дійшов висновку, що прийняття рішення щодо виключення житлового приміщення з числа службового є правом, а не обов'язком власника, а також свідчить про те, що однією з обов'язкових умов для виключення житла з числа службового є відсутність необхідності у використанні його в якості службових [171].

Аналогічну позицію обійняв і Київський апеляційний адміністративний суд у справі № 826/14419/15 від 26 січня 2016 року, встановивши, що

«оскільки в матеріалах справи відсутні докази того, що відпала необхідність використання квартири позивача як службової, клопотання командира військової частини, погодженого з квартирно-експлуатаційним органом про виключення квартири позивача з числа службових, відсутні підстави для задоволення позову» [172].

Думки науковців з цього приводу різняться. Так, А. Москаленко наполягає на необхідності недопущення виключення житла з числа службових шляхом внесення відповідних змін до законодавства та вважає, що призначенням інституту службового житла для військовослужбовців повинно бути виключно для задоволення потреб військовослужбовців у житлових приміщеннях під час проходження військової служби і аж ніяк не використання цього житла для забезпечення ним осіб, що перебувають на квартирному обліку, шляхом виключення з числа службового та надання статусу постійного [23, с. 30].

Вважаємо, що таке неоднакове застосування судами норм житлового права в сфері виключення жилих приміщень з числа службових створює передумови для порушення житлових прав військовослужбовців та членів їх сімей, що є неприпустимим.

З метою дотримання єдиного підходу до реалізації житлових прав військовослужбовців, вважаємо за доцільне викласти абзац перший пункту 11 Порядку забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей житловими приміщеннями у новій редакції:

«11. Житлове приміщення виключається з числа службового, якщо відпала потреба в його використанні, а також якщо в установленому порядку його виключено з числа житлових приміщень. Також житлове приміщення виключається з числа службового, якщо особи, які в ньому проживають, мають право на безплатне одержання у приватну власність жилого приміщення, яке вони займають у будинках державного житлового фонду відповідно до пункту 8 статті 12 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей».

Також однією з форм житлового забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей жилими приміщеннями для постійного проживання є надання кредиту для спорудження (купівлі) житла, що передбачено пунктом 7 статті 12 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей».

Згідно із зазначеною нормою, військовослужбовці, які мають вислугу на військовій службі 20 років і більше та потребують поліпшення житлових умов, мають право на одержання кредитів на індивідуальне житлове будівництво або придбання приватного жилого будинку (квартири) на строк до 20 років з погашенням загальної суми та відсоткових ставок за кредитами за рахунок коштів, призначених у державному бюджеті на утримання Збройних Сил України, Служби безпеки України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань. Зазначений кредит надається військовослужбовцю тільки один раз протягом усього часу проходження ним військової служби.

Міністерство оборони України [167], Служба безпеки України [144], Управління державної охорони України [143] в відповідях на запити зазначили, що ними не було погоджено жодного випадку надання кредиту на будівництво (придбання) житла для військовослужбовців та членів їх сімей протягом 2008–2019 років. І пов'язано це з наступним.

Порядок та умови надання військовослужбовцям кредитів на індивідуальне житлове будівництво або придбання приватного жилого будинку (квартири) визначаються Кабінетом Міністрів України. Зазначене питання врегульоване Порядком кредитування будівництва та придбання житла для військовослужбовців Збройних Сил та інших військових формувань, затвердженим Постановою Кабінету Міністрів України від 28 січня 2004 року № 88 (далі – Порядок кредитування) [173].

Згідно з Порядком кредитування військовослужбовці, які не мають жилого приміщення для постійного проживання і перебувають на квартирному обліку за місцем проходження служби, мають право на

одержання кредитів для будівництва або придбання житла на строк до 20 років з погашенням за рахунок коштів, передбачених у державному бюджеті військовим формуванням для будівництва або придбання житла, з урахуванням вислуги років: для тих, хто прослужив більше ніж 15 років – 50 відсотків, більше ніж 20 років – 75 відсотків, більше ніж 25 років – 100 відсотків кредиту.

Згідно з Порядком кредитування, замовник (Міністерство оборони, інші центральні органи виконавчої влади, які здійснюють керівництво військовими формуваннями) і уповноважений банк (визначений замовником банк, який відповідно до законодавства надає кредити) укладають договір про організацію роботи з кредитування будівництва або придбання житла для військовослужбовців, де зазначаються об'єкти кредитування, умови відбору військовослужбовців, яким надаються кредити, процедура перерахування на відкриті ними поточні рахунки сум компенсації кредитів та погодження з уповноваженим банком механізму проведення таких операцій, зобов'язання щодо цільового використання коштів, призначених для компенсації кредиту.

Проте, такий порядок відбору військовослужбовців досі не визначено, а тому реалізація військовослужбовцями свого права на отримання кредиту на будівництво (придбання) житла не є можливою.

З метою реалізації своїх прав, в 2015 році особа, звільнена з військової служби, подала позов до Кабінету Міністрів України, Міністерства оборони України та Державного казначейства України про визнання протиправною бездіяльності (неприйняття необхідних актів в сфері кредитування будівництва та придбання житла для військовослужбовців) та зобов'язати вчинити певні дії (прийняти такі акти) [174].

Після неодноразового перегляду судових рішень, Київським апеляційним адміністративним судом встановлено, що відповідно до Порядку кредитування Міністерство оборони України є замовником уповноваженого банку, який надає кредити військовослужбовцям, та порядок відбору військовослужбовців, яким надаються кредити, визначається саме

Міноборони за погодженням з іншими центральними органами виконавчої влади, які здійснюють керівництво військовими формуваннями. Посилання Міністерства оборони України на невизначеність терміну реалізації даного Порядку, в який мало б бути прийняті відповідні рішення, є необґрунтованими, оскільки визначення порядку відбору військовослужбовців, яким надаються кредити у відповідності з положеннями Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» і Порядку № 88 для гарантування реалізації військовослужбовцями свого права на кредитування будівництва або придбання житла, не зважаючи на невизначеність законодавства Кабінетом Міністрів України мало бути дотримано розумний строк – найкоротший строк, достатній для вжиття відповідних заходів з урахуванням характеристики впливу часу на становище осіб – учасників правовідносин.

Крім того, в своїй апеляційній скарзі Міністерство оборони України, зазначає, що відповідні роботи щодо реалізації положень Порядку кредитування велися, однак на стадії погодження виникли певні проблеми і ця робота була тимчасово зупинена» [174].

Отже, суд в рішенні погодився з визнанням незаконною бездіяльність державних органів щодо неприйняття актів стосовно кредитування військовослужбовців. Вимога щодо зобов'язання державних органів прийняти нормативно-правові акти, якими визначити порядок надання безвідсоткового кредиту на індивідуальне житлове будівництво чи придбання житла з урахуванням встановленої норми жилої площі на сім'ю і погашення його в повному розмірі за рахунок Міністерства оборони України, порядок відбору військовослужбовців та осіб, звільнених з військової служби, яким надаються кредити, була відхилена з мотивів недопущення втручання у дискреційні повноваження вищого органу в системі органів виконавчої влади.

Таким чином, прийняття актів для реалізації положень пункту 7 статті 12 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців

та членів їх сімей» та Порядку кредитування є обов'язковою умовою для реалізації військовослужбовцями свого права на одну з форм житлового забезпечення.

В країнах-членах Європейського Союзу іпотечні кредити на купівлю житла видаються строком на 15–30 років під 4–10% річних, то в Україні вартість й терміновість житлових кредитів навряд є прийнятними для всіх верств населення, оскільки процентна ставка коливається від 18 до 21% строком на 10–20 років. Наприклад, переплата за іпотечним кредитом в ПАТ КБ «Приватбанк» в національній валюті з першим внеском 30% терміном кредитування – 20 років буде становити 270,4% [175].

В юридичній літературі думки вчених з приводу іпотечного кредитування військовослужбовців розділилися.

Так, в ході дослідження відповідної проблематики Є. А. Соколовський дійшов висновку, що для покращення соціального розвитку держави в сфері поліпшення житлових умов необхідно використання державних програм підтримки іпотечного ринку. Також він вважає, що існує постійне недофінансування заявлених програм. До основних недоліків програм варто віднести: складність змісту програм для сприйняття населенням, неефективні процеси узгодження та взаємодії державних органів і комерційних банків, що не дозволяє досягти взаємної вигоди в процесі реалізації програм підтримки забезпечення населення житлом» [176, с. 13].

На думку Л. О. Мойсея, спосіб придбання житла для військовослужбовців через довгострокові кредити проблематичний, оскільки надання цільових довгострокових кредитів на придбання житла є швидше надзвичайним винятком, аніж правилом в кредитній діяльності комерційних банків. Отже, виглядає більш раціональним і доцільним розв'язання житлової проблеми військовослужбовців шляхом цільового фінансування з державного бюджету [177, с. 250–251].

С. М. Чімишенко вважає, що в Україні «діє застаріла та надто непрозора система забезпечення військовослужбовців житлом, що

ґрунтується на розподілі благ в натуральному вигляді. Фінансування витрат на житлове забезпечення є дуже неефективним. Щороку кількість придбаних квартир для військовослужбовців зростає набагато повільніше, ніж зростання витрат на житлове забезпечення» [13, с. 52].

В своєму дисертаційному дослідженні Ю. О. Прудов дійшов висновку, що законодавство і відповідна практика вирішення житлових питань військовослужбовців значною мірою суперечать реальним ринковим відносинам, що є передумовою для корумпованості в розподілі житла, неефективного використання виділених державою коштів. Необхідно ліквідувати передбачені в законах та нормативно-правових актах можливості ігнорування ринкових принципів, узгодити механізм надання житла та забезпечення інших потреб військовослужбовців завдяки ефективній дії чинних фінансових механізмів і бюджетних принципів [16, с. 9].

Низка інших науковців вирішення проблеми житлового забезпечення військовослужбовців вбачає в запровадженні іпотечно-накопичувальної системи, основною ідеєю якої є зарахування коштів державного бюджету на спеціальні накопичувальні рахунки військовослужбовців протягом проходження ними військової служби. Військовослужбовець вже сам вирішує, оформляти кредит на придбання житла з використанням цих коштів під час проходження служби, або ж дочекатись і купити житло вже після звільнення з військової служби.

Так, на думку С. М. Чімишенка запровадження іпотечно-накопичувальної системи забезпечення військовослужбовців житлом буде мати й певний позитивний ефект від пожвавлення підприємницької діяльності в місцях проживання військовослужбовців, зокрема в сфері житлового будівництва та іпотечного кредитування [13, с. 53].

Л. В. Зіняк дійшла висновку, що враховуючи позитивний міжнародний досвід з метою покращення стану житлового забезпечення військовослужбовців необхідно встановити для військовослужбовців, як соціально уразливої верстви населення, привабливу банківську ставку та

комфортну розстрочку за іпотечним кредитуванням, а також у майбутньому відійти від практики будівництва житла за рахунок коштів державного бюджету, віддавши перевагу в застосуванні як альтернативного способу отримання житла одноразової грошової допомоги (компенсації) в розмірі від 40 до 75% ринкової вартості житла залежно від вислуги на військовій службі [178, с. 54].

Вважаємо, що надання кредиту для спорудження (купівлі) житла є перспективною формою житлового забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей, реалізація якої дозволить скоротити витрати державного бюджету на житлове забезпечення цієї категорії громадян, а також буде стимулом збільшення тривалості служби молодих військовослужбовців [179, с. 241].

І, нарешті, як вже відмічалось, в 2009 році в законодавстві України з питань житлового забезпечення з'явилась альтернатива забезпеченню постійним житлом військовослужбовців – виплата певним категоріям громадян грошової компенсації за належне їм для отримання жиле приміщення. Це стало можливе завдяки прийняттю Закону України від 11 червня 2009 року № 1510 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України з питань забезпечення житлом громадян» [180].

Згідно зі статтею 48-1 Житлового кодексу УРСР порядок та розмір надання громадянам грошової компенсації за належні їм для отримання жилі приміщення визначаються Кабінетом Міністрів України.

Механізм визначення розміру і надання військовослужбовцям та членам їх сімей, що перебувають разом з ними на обліку громадян, які потребують поліпшення житлових умов, за їх бажанням грошової компенсації за належне їм для отримання жиле приміщення встановлений Порядком визначення розміру і надання військовослужбовцям та членам їх сімей грошової компенсації за належне їм для отримання жиле приміщення, затвердженим Постановою Кабінету Міністрів України від 2 вересня 2015 року № 728 (далі – Порядок визначення розміру і надання

військовослужбовцям грошової компенсації за належне їм для отримання жиле приміщення) [181].

Відповідно до Порядку визначення розміру і надання військовослужбовцям грошової компенсації за належне їм для отримання жиле приміщення, його дія поширюється на:

- 1) військовослужбовців, які мають вислугу на військовій службі 20 і більше років, та членів їх сімей;
- 2) осіб, звільнених з військової служби в запас або у відставку за віком, станом здоров'я та у зв'язку із скороченням штатів або проведенням інших організаційних заходів у разі неможливості використання на військовій службі, та членів їх сімей;
- 3) сім'ї військовослужбовців, які загинули (померли) або пропали безвісти під час проходження військової служби;
- 4) сім'ї померлих осіб, звільнених з військової служби в запас або у відставку за віком, станом здоров'я та у зв'язку із скороченням штатів або проведенням інших організаційних заходів.

Військовослужбовці та члени їх сімей, які відповідно до законодавства потребують поліпшення житлових умов, мають право отримати компенсацію один раз протягом усього часу проходження військовослужбовцями військової служби за умови, що ними не було використано право на безоплатну приватизацію житла [181].

У разі використання військовослужбовцем та (або) членами його сім'ї права на приватизацію раніше наданого жилого приміщення у неповному обсязі загальна площа жилого приміщення, яка підлягає компенсації, зменшується на площу, яка була безоплатно передана з державного житлового фонду у приватну власність військовослужбовця та/або членів його сім'ї [181].

У разі отримання військовослужбовцем з державного житлового фонду жилого приміщення для постійного проживання, яке не приватизовано ним та (або) членами його сім'ї, і його подальшого перебування на обліку

громадян, які потребують поліпшення житлових умов та (або) включені до списків осіб, що мають право на першочергове чи позачергове отримання жилих приміщень, загальна площа житла, яка підлягає компенсації, зменшується на загальну площу житла, що перебуває у користуванні військовослужбовця та членів його сім'ї [181].

Підставою для відмови у наданні військовослужбовцю та членам його сім'ї компенсації є їх зняття з обліку громадян, які потребують поліпшення житлових умов, або виключення із списків громадян, що мають право на першочергове чи позачергове отримання жилих приміщень [181].

В 2019 році Міністерство оборони України виплатило 105 особам грошову компенсацію за належне для отримання жиле приміщення, в 2018 році – 432, в 2017 – 62, в 2016 – 403 особам [167].

Служба зовнішньої розвідки України [104] почала активно виплачувати грошову компенсацію за належне для отримання військовослужбовцями жиле приміщення лише з 2019 року (станом на 01.11.2019 така компенсація виплачена 9 особам). З іншими військовими формуваннями ситуація дещо відрізняється. Так, Служба безпеки України [44], Управління державної охорони України [143], Адміністрація Державної прикордонної служби України [182] за наданою ними інформацією, протягом 2015 – 2019 років грошову компенсацію не виплачували взагалі.

На нашу думку, виплата військовослужбовцям грошової компенсації за належне їм для отримання житлове приміщення є ефективним механізмом житлового забезпечення військовослужбовців, оскільки завдяки йому досягається баланс інтересів держави і конкретного військовослужбовця. Так, виплативши особі, у власності якої вже є житло невеликої площі, компенсацію за належні їй додаткові метри, держава в особі військових формувань виконує свій обов'язок щодо житлового забезпечення і може зняти таку сім'ю з квартирного обліку, а військовослужбовець, в свою чергу, більше не має чекати на поліпшення житлових умов і отримує змогу самостійно обрати і придбати собі житло.

3.2 Забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей жилими приміщеннями у розташуванні військової частини або у гуртожитках

Згідно з абзацом другим пункту 1 статті 12 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» військовослужбовці строкової військової служби та військовослужбовці, призвані на військову службу під час мобілізації, на особливий період, розміщуються в казармах (на кораблях) згідно із Статутом внутрішньої служби Збройних Сил України.

Цей вид житлового забезпечення – розміщення в казармах (на кораблях) – застосовується лише щодо військовослужбовців строкової військової служби та військовослужбовців, призваних на військову службу під час мобілізації, на особливий період.

В попередньому розділі дисертаційного дослідження нами визначено, що військовослужбовці – це фізичні особи (громадяни України, особи без громадянства та іноземці) які проходять військову службу в одному з військових формувань України відповідно до законодавства.

Строкова військова служба є одним з видів військової служби, передбаченої ч. 6 ст. 2 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу». Строкову військову службу громадяни України проходять відповідно до законів України у Збройних Силах України та інших військових формуваннях з метою здобуття військово-облікової спеціальності, набуття практичних навичок і умінь для збройного захисту Вітчизни (ч. 7 ст. 2 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу»).

Військова служба за призовом під час мобілізації, на особливий період є одним з видів військової служби, передбаченої частиною 6 статті 2 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу».

Згідно з Законом України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» [183] мобілізація – комплекс заходів, здійснюваних з метою планомірного переведення національної економіки, діяльності органів

державної влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій на функціонування в умовах особливого періоду, а Збройних Сил України, інших військових формувань, Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту – на організацію і штати воєнного часу.

Особливий період – період функціонування національної економіки, органів державної влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, Збройних Сил України, інших військових формувань, сил цивільного захисту, підприємств, установ і організацій, а також виконання громадянами України свого конституційного обов'язку щодо захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України, який настає з моменту оголошення рішення про мобілізацію (крім цільової) або доведення його до виконавців стосовно прихованої мобілізації чи з моменту введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях та охоплює час мобілізації, воєнний час і частково відбудовний період після закінчення воєнних дій [183].

Призов громадян на військову службу (крім тих, що проходять службу у військовому резерві) під час мобілізації або залучення їх до виконання обов'язків за посадами, передбаченими штатами воєнного часу, здійснюють місцеві органи виконавчої влади через військові комісаріати (військовозобов'язаних Служби безпеки України – Центральне управління або регіональні органи Служби безпеки України, військовозобов'язаних Служби зовнішньої розвідки України – Служба зовнішньої розвідки України, військовозобов'язаних Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту – відповідні органи управління центрального органу виконавчої влади, який забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері цивільного захисту) [183].

Згідно зі ст. 131 розділу 4 Статуту внутрішньої служби Збройних Сил України, затвердженого Законом України від 24 березня 1999 року [184], військовослужбовці, які проходять строкову військову службу та

військовослужбовці, призвані на військову службу під час мобілізації, на особливий період, курсанти військових навчальних закладів, крім матросів і старшин, які перебувають на кораблях, розміщуються в казармах, а ті, що проходять військову службу за контрактом, – у службових жилих приміщеннях.

Для розміщення особового складу в спальних приміщеннях відводиться площа з розрахунку 2,5–4 кв. м на кожного військовослужбовця. При цьому об'єм повітря має бути 9-12 куб. м на одну особу (ст. 135 Статуту внутрішньої служби Збройних Сил України).

Ліжка у спальних приміщеннях розставляються так, щоб біля кожного з них чи біля двох зсунутих разом лишалося місце для тумбочок, а між рядами ліжок було вільне місце, необхідне для шикування особового складу. Ліжка повинні бути однаковими (стандартними) і розставляються не ближче 50 см від зовнішніх стін із додержанням суворого рівняння. Ліжка у спальних приміщеннях можуть бути розміщені в один або два яруси (ст. 136 Статуту внутрішньої служби Збройних Сил України).

На думку О. В. Орла, гуртожиток (казарми) – особливий вид житлового приміщення, призначеного для короткочасного проживання здебільшого одинаків, що поселяються у зв'язку зі службою чи навчанням у навчальному закладі, яким це житлове приміщення належить [199, с. 90]. Також О. В. Орел зазначає, що вивчивши міжнародний досвід проектування й оформлення службових приміщень військової частини, можна зауважити, що у багатьох країнах військовослужбовці сержантського і рядового складу розміщуються в казармах під час служби або навчання [185, с. 93].

Пунктом 5 розділу 4 Інструкції Збройних Сил України № 380 передбачено, що під спеціально пристосовані казарми виділяються будівлі, які розташовані на території військової частини, для тимчасового проживання військовослужбовців та не зареєстровані в виконавчих органах місцевого самоврядування як об'єкт житлового фонду. На спеціально пристосовані казарми КЕУ, КЕВ (КЕЧ) району оформлює документи, що

підтверджують їх технічний стан, у яких зазначається кількість місць для проживання. Житлово-побутові умови в таких казармах мають відповідати вимогам, які висуваються до гуртожитків, призначених для проживання одиноких громадян.

Інформації щодо кількості осіб, до кого застосовується такий вид житлового забезпечення, як розміщення в казармах або у розташуванні військової частини, немає. Міністерство оборони України у відповідь на запит зазначило, що керівними документами не передбачено ведення такого обліку [167].

Отже, такий вид житлового забезпечення військовослужбовців, як проживання у казармах (на кораблях), носить тимчасовий характер та застосовується лише щодо військовослужбовців строкової військової служби та військовослужбовців, призваних на військову службу під час мобілізації, на особливий період.

Згідно з абзацом п'ятим п. 1 ст. 12 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» у разі відсутності службового жилого приміщення військовослужбовці рядового, сержантського і старшинського складу, які проходять військову службу за контрактом і не перебувають у шлюбі, розміщуються безплатно в спеціально пристосованих казармах у розташуванні військової частини, а сімейні – у сімейних гуртожитках.

Згідно зі статтею 127 Житлового кодексу УРСР для проживання робітників, службовців, студентів, учнів, а також інших громадян у період роботи або навчання можуть використовуватись гуртожитки.

При цьому, для військовослужбовців-жінок обладнуються окремі гуртожитки (спальні приміщення), а під час розбивки табору – окремі намети, з розрахунку один намет на три особи [186, с. 178].

За інформацією, наданою Міністерством оборони України [167], в 2019 році житловими приміщеннями у гуртожитках забезпечені 6,5 тисяч сімей військовослужбовців, в 2018 – 7,1 тисяч сімей, в 2015 – 7,3 тисяч сімей. В

Службі безпеки України [144] в 2019 році 592 особи забезпечені житловим приміщенням у гуртожитку, в 2018 – 413 осіб, в 2016 – 486 осіб.

Згідно зі ст. 131 Житлового кодексу УРСР Примірне положення про користування гуртожитками затверджується Кабінетом Міністрів України після консультацій з громадськістю, що проводяться відповідно до законодавства.

Примірне положення про користування гуртожитками затверджене Постановою Кабінету Міністрів України від 20 червня 2018 року № 498 [187] (далі – Примірне положення про користування гуртожитками), дія якого поширюється на всі гуртожитки незалежно від форми власності.

Пунктом 3 Примірного положення про користування гуртожитками визначено, що жила площа в гуртожитках надається:

1) у вигляді окремого жилого приміщення для відособленого користування однієї особи чи сім'ї;

1) у вигляді ліжка-місця для проживання одиноких осіб, які не перебувають між собою в сімейних відносинах.

Розмір жилої площі, що надається в гуртожитку, не може бути менше ніж 6 кв. метрів на одну особу.

Для одержання в користування жилої площі в гуртожитку особа подає заяву на ім'я керівника підприємства, установи, організації, органу місцевого самоврядування. Повнолітні члени сім'ї особи, які бажають вселитися в жиле приміщення разом з нею, дають письмову згоду на проживання в зазначеному приміщенні.

Адміністрація підприємства, установи, організації, орган місцевого самоврядування приймає рішення про надання особі жилої площі в гуртожитку. У рішенні зазначаються прізвище, ім'я, по батькові особи, якій надається жила площа в гуртожитку, склад сім'ї та адреса гуртожитку, в якому надається жила площа [187].

На підставі рішення про надання жилої площі в гуртожитку адміністрація підприємства, установи, організації, орган місцевого

самоврядування видає особі ордер за формою згідно з додатком, який є єдиним документом, що підтверджує право вселення на надану жилу площу в гуртожитку. Під час одержання ордера пред'являються документи, що посвідчують особу наймача та всіх членів сім'ї (для осіб, які не досягли 14 років, – свідоцтва про народження), включених до ордера. Ордер зберігається у особи, яка вселяється на жилу площу в гуртожитку, протягом усього строку її проживання у гуртожитку [187].

Аналогічну норму містить і стаття 129 Житлового кодексу УРСР, згідно з якою на підставі рішення про надання жилої площі в гуртожитку адміністрація підприємства, установи, організації, орган місцевого самоврядування видає громадянину спеціальний ордер, який є єдиною підставою для вселення на надану жилу площу в гуртожитку.

Так, в судовій справі № 554/18935/14-ц відсутність ордеру встановленого зразка стало підставою для виселення з гуртожитку. Позивач по справі – квартирно-експлуатаційний відділ у м. Полтаві Міністерства оборони України, відповідачі – колишній військовослужбовець та члени його сім'ї, третя особа – служба у справах дітей виконавчого комітету Октябрської районної у м. Полтаві ради, предмет – виселення з гуртожитку без надання іншого жилого приміщення.

За результатами апеляційного перегляду справи суд встановив, що відповідачам у справі ордер на спірне житлове приміщення не видавався, а також «враховуючи ту обставину, що житло зайняте відповідачами без належних правових підстав (без ордеру) місцевий суд прийшов до вірних висновків про задоволення позов. Доводи апеляційної скарги в частині того, що порушуються права неповнолітніх дітей також не спростовують висновків місцевого суду, оскільки як зазначено вище, позивач не зобов'язаний забезпечувати житлом сім'ю відповідачів. Крім того, як зазначено вище, вселення в спірне житло проведено без належних правових підстав [188].

Також важливою обставиною, що входить до предмета доказування у

відповідних справах, є не тільки відсутність ордеру на заселення, але і факт забезпечення військовослужбовців постійним житлом. Так, предметом апеляційного перегляду стала справа № 2/2218/1874/12 [189] за позовом Квартирно-експлуатаційного відділу міста Хмельницького до дружини колишнього військовослужбовця про виселення з гуртожитку. Ухвалюючи рішення про виселення відповідачки та її неповнолітньої доньки, суд виходив з того, що зазначена кімната в гуртожитку призначена виключно для проживання військовослужбовців Збройних сил України або осіб, які перебувають в трудових відносинах зі Збройними силами України. Суд встановив, що відповідачка та її малолітня донька не мають самостійного права на зазначене житло в гуртожитку, так як відповідачка не є військовослужбовцем, не перебувала і не перебуває в трудових відносинах як працівник з жодною військовою частиною. Їхнє житлове право являється похідним від права чоловіка та батька-військовослужбовця у відставці, який був забезпечений постійним житлом за рахунок Міністерства оборони України, двічі погіршував свої житлові права шляхом відчуження половини приватизованої квартири та подарованої цілої квартири, на квартирному обліку не перебуває, виписаний з гуртожитку [189].

Проте, не завжди відсутність спеціального ордеру на вселення у гуртожиток ставала підставою для виселення громадян з гуртожитків без надання іншого житла. Так, згідно з Аналізом судової практики застосування Закону України «Про забезпечення реалізації житлових прав мешканців гуртожитків» суди враховували, що житлове приміщення в гуртожитку надавалося за спільним рішенням адміністрації підприємства і профкому, відповідачі перебували у трудових відносинах із підприємством та (або) припиняли роботу з підстав, визначених частиною третьою статті 132 ЖК УРСР, зареєстровані відповідно до закону та не мають іншого житла. Таку позицію можна вважати правильною оскільки спеціальний ордер на вселення у житлове приміщення в гуртожитку видається адміністрацією підприємства, установи, організації, які не завжди добросовісно виконували покладені на

них обов'язки. Тобто вселення у гуртожиток і користування житловою площею у гуртожитку відбулося на законних підставах – на підставі спільного рішення адміністрації та профспілкового комітету, а отримання спеціального ордера є формалізованим підтвердженням наявності такого рішення [190].

Згідно зі статтею 130 Житлового кодексу УРСР порядок користування жилою площею в гуртожитках визначається договором, що укладається перед вселенням на надану жилу площу в гуртожитку на підставі спеціального ордера відповідно до Примірного положення про користування жилою площею в гуртожитках, що затверджується Кабінетом Міністрів України.

Пунктом 7 Примірного положення про користування гуртожитками визначено, що користування жилою площею здійснюється:

у гуртожитках державної та комунальної форми власності – виключно за договором найму жилого приміщення, укладеним на підставі ордера;

у гуртожитках, що були включені до статутних капіталів господарських товариств, створених у процесі приватизації та корпоратизації, – за договором найму жилого приміщення, укладеним на підставі ордера, або на підставі договору оренди житла.

Для укладення договору найму (оренди) з адміністрацією підприємства, установи, організації, органом місцевого самоврядування особа та всі члени її сім'ї, що вселяються на надану жилу площу в гуртожитку, пред'являють документи, що посвідчують особу (для осіб, які не досягли 14 років, – свідоцтва про народження).

Наймачі жилої площі в гуртожитку та члени їх сімей, які проживають разом з ними, мають право:

1) на своєчасне отримання житлово-комунальних послуг належної якості згідно із законодавством;

2) на відшкодування збитків, завданих їх майну та/або приміщенням, шкоди, заподіяної їх життю чи здоров'ю внаслідок

незадовільного утримання гуртожитку або ненадання чи надання не в повному обсязі послуг, відповідно до законодавства;

3) на переобладнання і перепланування жилих приміщень у гуртожитку відповідно до статей 100 і 152 Житлового кодексу УРСР;

4) на користування на рівних умовах допоміжними приміщеннями, обладнанням та інвентарем гуртожитку;

5) на своєчасну заміну обладнання, що стало непридатним для використання, усунення недоліків у забезпеченні належного утримання майна гуртожитку, якщо інше не передбачено умовами договору найму (оренди);

6) у разі проживання в окремих приміщеннях на вселення без згоди організації, що здійснює управління гуртожитком, своїх малолітніх чи неповнолітніх дітей, а за згодою такої організації та письмовою згодою всіх членів сім'ї, які проживають разом з ним, – своїх дружини або чоловіка, дітей, які досягли 18 років, батьків, а також інших осіб.

Наймачі ліжко-місць мають також рівні права на користування підсобними приміщеннями і обладнанням у ньому, встановлюють за узгодженням із співмешканцями порядок використання підсобних приміщень, а також черговість їх прибирання.

Наймачі, які користуються жилою площею в гуртожитку, зобов'язані:

1) своєчасно сплачувати за проживання в гуртожитку у строки, встановлені договором або законом;

2) підтримувати чистоту і порядок у жилих та допоміжних приміщеннях;

3) дотримуватися вимог пожежної і газової безпеки, санітарних норм і правил;

4) використовувати жилу площу в гуртожитку за призначенням, забезпечувати збереження технічного обладнання в гуртожитку;

5) забезпечувати за власний рахунок проведення ремонту жилого приміщення у гуртожитку (наймач - згідно з договором найму (оренди);

6) не перешкоджати іншим особам у правомірному користуванні допоміжними приміщеннями в гуртожитку;

7) не допускати виконання робіт та інших дій, що викликають псування приміщень, приладів та обладнання гуртожитку, порушують умови проживання інших осіб;

8) у разі виселення з гуртожитку та/або набуття у власність жилого приміщення передати організації, яка здійснює управління гуртожитком, усе майно, що було надано їм у користування згідно з договором найму (оренди).

Питанню виселення з гуртожитків присвячена стаття 132 Житлового кодексу УРСР, згідно з якою сезонні, тимчасові працівники і особи, що працювали за строковим трудовим договором, які припинили роботу, а також особи, що вчилися у навчальних закладах і вибули з них, підлягають виселенню без надання іншого жилого приміщення з гуртожитку, який їм було надано у зв'язку з роботою чи навчанням.

Інших працівників підприємств, установ, організацій, які поселилися в гуртожитку в зв'язку з роботою, може бути виселено без надання іншого жилого приміщення в разі звільнення за власним бажанням без поважних причин, за порушення трудової дисципліни або вчинення злочину.

Осіб, які припинили роботу з інших підстав, ніж ті, що зазначені в ч. 2 ст. 132, а також осіб, перелічених у ст. 125 ЖК УРСР, може бути виселено лише з наданням їм іншого жилого приміщення.

Осіб, які проживають у гуртожитках, виселяють також у разі знесення будинку або переобладнання будинку (жилого приміщення) в нежилый, а також якщо будинок (жале приміщення) загрожує обвалом. При цьому виселеним надається інша жила площа в гуртожитку або інше жале приміщення.

Принагідно зауважити, що особливості виселення з гуртожитків Міністерства оборони України визначені Інструкцією Збройних Сил України № 380, згідно з пунктом 25 розділу IV якої підлягають виселенню із службового жилого приміщення (зі службової жилої площі) без надання

іншого жилого приміщення:

- 1) військовослужбовці та члени їх сімей, які порушують умови утримання жилих приміщень, систематично його руйнують чи використовують його не за призначенням, або створюють умови, які унеможливають проживання інших осіб;
- 2) особи, звільнені з військової служби, які мають вислугу менше ніж 10 років, крім випадків, передбачених законодавством;
- 3) особи, які самоправно зайняли службове житлове приміщення (службову житлову площу);
- 4) колишні члени сім'ї військовослужбовця, які залишилися проживати у ньому після розірвання шлюбу (у двомісячний строк з дня розірвання шлюбу);
- 5) інші особи у випадках, встановлених законодавством.

Так, Котовським міськрайонним судом Одеської області у справі № 505/1497/15-ц за позовом квартирно-експлуатаційного відділу міста Одеси до колишньої дружини військовослужбовця про виселення було ухвалено рішення виселити відповідачку з гуртожитку без надання іншого житлового приміщення. Своє рішення суд мотивував тим, що відповідачка заселилась у гуртожиток в складі сім'ї військовослужбовця, згодом шлюб було розірвано, військовослужбовець виїхав з гуртожитку, вона не є військовослужбовцем або членом сім'ї військовослужбовця, добровільно більше двох років не проживає за адресою, є такою, що втратила право користування кімнатою. Крім того, невиконання відповідачкою обов'язку про звільнення житлового приміщення у гуртожитку призведе до порушення права на житло інших громадян, які дійсно проходять військову службу у ЗС України та не мають житла за місцем проходження служби. Таким чином, суд постановив: оскільки відповідачі не перебувають на військовій службі у ЗС України та не знаходяться на обліку військових пенсіонерів та військовослужбовців, які потребують поліпшення житлових умов в гарнізоні, тому не мають права на проживання у гуртожитку ЗС і підлягають виселенню без надання іншого

жилого приміщення [191].

Аналогічної позиції дотримався і суд апеляційної інстанції, переглядаючи в апеляційному порядку рішення у справі № 405/5250/13-ц за позовом квартирно-експлуатаційного відділу м. Кіровограда до членів сім'ї військовослужбовця про виселення. Військовослужбовцю та членам його сім'ї (дружині та дитині) на час проходження служби було надано кімнату в казармі, що пристосована для тимчасового проживання. Шлюб між ними було розірвано, а військовослужбовця переведено до нового місця проходження служби. Аналізуючи обставини справи, суд дійшов висновку, що право відповідачів на проживання у спірній кімнаті є похідним від права на отримання і проживання у цій кімнаті військовослужбовця. Оскільки право військовослужбовця на проживання у цій кімнаті припинилося у зв'язку із зміною місця проходження військової служби, відповідачі вже не є членами його сім'ї та військовослужбовцями, право на проживання у даній кімнаті вони втратили. Є безпідставними і доводи скарги щодо незаконного позбавлення житла неповнолітньої доньки та матері оскаржуваним рішенням суду, оскільки зазначені особи не набули у встановленому законом порядку права на проживання у спірній кімнаті, а позбавити осіб неіснуючого права неможливо [192].

Згідно з пунктом 26 розділу IV Інструкції Збройних Сил України № 380 особи, звільнені з військової служби, які були забезпечені службовим жилим приміщенням, жилою площею у гуртожитку (сімейному гуртожитку) та залишені на обліку військовослужбовців та членів їх сімей, які потребують поліпшення житлових умов шляхом надання жилих приміщень для постійного проживання, не підлягають виселенню до забезпечення їх встановленим порядком постійним житлом.

Згідно зі статтею 125 Житлового кодексу УРСР без надання іншого жилого приміщення не може бути виселено:

- 1) осіб з інвалідністю внаслідок війни та інших осіб з інвалідністю з числа військовослужбовців, які стали особами з інвалідністю внаслідок

поранення, контузії або каліцтва, що їх вони дістали при захисті СРСР чи при виконанні інших обов'язків військової служби, або внаслідок захворювання, зв'язаного з перебуванням на фронті; учасників Другої світової війни, які перебували у складі діючої армії; сім'ї військовослужбовців і партизанів, які загинули або пропали безвісти при захисті СРСР чи при виконанні інших обов'язків військової служби; сім'ї військовослужбовців; осіб з інвалідністю з числа осіб рядового і начальницького складу органів Міністерства внутрішніх справ СРСР, які стали особами з інвалідністю внаслідок поранення, контузії або каліцтва, що їх вони дістали при виконанні службових обов'язків;

2) осіб, які пропрацювали на підприємстві, в установі, організації, що надали їм службове жиле приміщення, не менш як десять років;

3) осіб, що звільнені з посади, у зв'язку з якою їм було надано жиле приміщення, але не припинили трудових відносин з підприємством, установою, організацією, які надали це приміщення;

4) осіб, звільнених у зв'язку з ліквідацією підприємства, установи, організації або за скороченням чисельності чи штату працівників;

5) пенсіонерів по старості, персональних пенсіонерів; членів сім'ї померлого працівника, якому було надано службове жиле приміщення; осіб з інвалідністю внаслідок нещасного випадку на виробництві або професійного захворювання I і II груп, осіб з інвалідністю I і II груп з числа військовослужбовців і прирівняних до них осіб та осіб рядового і начальницького складу Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України;

6) одиноких осіб з неповнолітніми дітьми, які проживають разом з ними.

Умови, які виключають можливість виселення із гуртожитку без надання іншого приміщення, беруться судом до уваги як у випадку, коли вони виникли на момент припинення трудових відносин, так і після, до вирішення судом справи про виселення [131, с. 292].

На думку О. В. Оніщенко та Ю. О. Козацької, єдиною наразі можливістю сприяння підвищенню соціальних конституційних гарантій для законних мешканців гуртожитків є встановлення мораторію на виселення громадян із гуртожитків, проте даний законопроект лише опрацьовується, коли його буде прийнято, і чи буде прийнято взагалі – невідомо [193, с. 112].

Не можемо погодитись з зазначеною позицією, оскільки основна функція гуртожитків – проживання громадян на період їх роботи або навчання, і передача їх у власність громадян, зокрема тих, кого може бути виселено без надання іншого житла, значно скоротить кількість службової житлової площі військових формувань, що є неприпустимим з огляду на кількість військовослужбовців, які потребують поліпшення житлових умов.

Що стосується заборони на виселення з гуртожитків без надання іншого житла осіб, які пропрацювали на підприємстві, в установі, організації, що надали їм службове жиле приміщення, не менш як десять років, зазначаємо наступне.

Законодавством прямо не визначено, чи повинен такий стаж бути безперервним чи сумарним, а отже, на думку деяких вчених, особи, які пропрацювали на підприємстві, в установі, організації, що надали їм жиле приміщення, не менше 10 років, користуються такою пільгою і в тому разі, коли цей стаж не переривався [131, с. 292].

Відмовляючи в задоволенні позову про виселення з гуртожитку без надання іншого житла у справі № 760/13777/15-ц, судом встановлено, що з огляду на положення статей 125, 132 ЖК Української РСР, у разі припинення трудових відносин, осіб, які пропрацювали на підприємстві, в установі, організації, що надали їм службове жиле приміщення, не менш як десять років, може бути виселено із гуртожитку за умови надання іншого житлового приміщення. Як видно з матеріалів справи, вислуга років відповідача ОСОБА_1 на момент звільнення склала 12 років 11 місяць 14 днів. Таким чином, приймаючи до уваги зазначені обставини, суд дійшов висновку, що оскільки відповідач ОСОБА_1 пропрацював в органах УДСО більше 10-ти

років, на нього поширюється гарантії встановлені ст. 125 ЖК Української РСР» [194].

Водночас, неможливість виселення особи з вислугою понад 10 років не стала вирішальною в справі № 759/12754/15-ц за позовом Управління Державної служби охорони при ГУМВС України в м. Києві до колишнього міліціонера, його дружини та трьох неповнолітніх дітей про виселення. Незважаючи на наявність у звільненого (за службову невідповідність) співробітника календарної вислуги понад 15 років, апеляційний Суд дійшов висновку, що відповідач разом з сім'єю проживає в кімнаті гуртожитка УДСО № 4-2 по АДРЕСА_1 без відповідної правової підстави, а тому вимоги позивача є обґрунтованими на законі, доведеними матеріалами справи та такими, що підлягають задоволенню, а саме відповідачі підлягають виселенню без надання іншого житлового приміщення» [195].

Аналогічної позиції дотримався і суд, ухвалюючи рішення у справі № 683/2598/13-ц, відповідно до якого ОСОБА_4 з 20.05.1997 р. по 18.11.1998 р., з 19.08.1999 р. по 19.08.2008 р. проходив службу у Збройних Силах України, однак він не перебував на обліку осіб, які потребують поліпшення житлових умов у ЗС України, а тому, незалежно від кількості вислуги років у календарному обчисленні, він та члени його сім'ї: дружина ОСОБА_5 та дочка ОСОБА_6 не набули законних прав на проживання у гуртожитку і підлягають виселенню з нього без надання іншого житлового приміщення [196].

Рішення деяких судів взагалі містять висновок про те, що оскільки жиле приміщення є гуртожитком, а не службовим житловим приміщенням, суд першої інстанції дійшов обґрунтованого висновку, що ОСОБА_1 із сім'єю не може бути виселена з нього з підстав ст. ст. 124, 125 ЖК України. Вказані норми права на приміщення в гуртожитках не поширюються [197].

Статтею 19 Закону України «Про забезпечення реалізації житлових прав мешканців гуртожитків» [198] забороняється виселення, переселення та відселення мешканців гуртожитків, на яких поширюється дія цього закону,

які були на правових підставах вселені в гуртожиток і фактично проживають у гуртожитку, без попереднього надання їм (їхнім сім'ям) іншого житла, придатного для постійного проживання людей, крім випадків, передбачених ч. 2 ст. 19. Виселення, переселення чи відселення громадян з гуртожитків відповідно до Закону України «Про забезпечення реалізації житлових прав мешканців гуртожитків» допускається лише у випадку визнання гуртожитку таким, що перебуває в аварійному стані або в стані, непридатному для проживання людей, на підставі рішення, прийнятого відповідно до ч. 1 ст. 20 цього закону.

При цьому, згідно зі статтею 1 Закону України «Про забезпечення реалізації житлових прав мешканців гуртожитків» сфера дії цього закону поширюється на громадян та членів їхніх сімей, одиноких громадян, які не мають власного житла, не використали право на безоплатну приватизацію державного житлового фонду, на правових підставах, визначених цим Законом, вселені у гуртожиток та фактично проживають у гуртожитку протягом тривалого часу.

Відповідно до ч. 3 ст. 1 Закону України «Про забезпечення реалізації житлових прав мешканців гуртожитків» сфера дії цього закону поширюється на гуртожитки, що є об'єктами права державної та комунальної власності, крім гуртожитків, що перебувають у господарському віданні чи в оперативному управлінні військових частин, закладів, установ та організацій Національної гвардії України, Служби безпеки України, Державної прикордонної служби України, Збройних Сил України та інших утворених відповідно до законів України військових формувань, Державної спеціальної служби транспорту, Міністерства внутрішніх справ України, Національної поліції України, Державної кримінально-виконавчої служби України, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, Державної служби України з надзвичайних ситуацій (крім тих, що знаходяться поза межами військових частин, закладів, установ, організацій), державних навчальних закладів (крім тих, яким надано статус гуртожитків

сімейного типу та призначених для проживання сімей викладачів і працівників), Національної академії наук України (крім тих, яким надано статус гуртожитків сімейного типу та призначених для проживання сімей).

Проте, саме ці положення законодавства стали вирішальними під час апеляційного перегляду рішення суду у справі № 686/22701/14-ц за позовом квартирно-експлуатаційного відділу м. Хмельницького до колишнього військовослужбовця та членів його сім'ї про виселення. Так, судом встановлено, що відповідачі проживають більше п'яти років у спірному житловому приміщенні, зареєстровані у ньому на законних підставах, здійснюють його ремонт, іншого житла не мають. Оцінивши зібрані у справі докази в їх сукупності, суд першої інстанції дійшов обґрунтованого висновку, що позовні вимоги КЕВ м. Хмельницького про виселення відповідачів з кімнати НОМЕР_1 будинку АДРЕСА_1 м. Хмельницькому без надання іншого житла задоволенню не підлягають» [199].

Отже, виселення військовослужбовців та членів їх сімей з гуртожитків без надання іншого житла спричиняє неоднакове застосування судами норм матеріального права, оскільки неможливість виселення з гуртожитку особи з вислугою понад 10 років (гарантія, встановлена ст. 125 ЖК Української РСР) фактично перекреслюється формальними причинами – відсутністю належно оформлених документів на вселення (спеціального ордеру). З огляду на зазначене, пропонуємо законодавчо закріпити неможливість виселення осіб з гуртожитку з формальних причин.

3.3 Інші форми забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей жилими приміщеннями

Згідно з абзацом третім пункту 1 статті 12 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» військовослужбовці (крім військовослужбовців строкової військової служби) та члени їх сімей, які проживають разом з ними, забезпечуються службовими

жилими приміщеннями, що повинні відповідати вимогам житлового законодавства.

Актом законодавства, яким відповідно до статті 119 Житлового кодексу УРСР встановлено перелік осіб, яким може бути надано службові жилі приміщення, є Перелік категорій працівників, яким може бути надано службові жилі приміщення, затверджений Постановою Ради Міністрів УРСР від 4 лютого 1988 року № 37 [201]. Зазначений перелік зазнав суттєвих змін та на сьогодні налічує 68 категорій осіб, яким може бути надано службові жилі приміщення. До цього переліку включено і військовослужбовців різних військових формувань.

А. Москаленко вважає, що службове житло сприяє ефективному виконанню військовослужбовцями своїх службових обов'язків, надає можливість перебувати в місці проходження служби протягом необхідного часу й оперативно залучатись до виконання службових завдань [23, с. 30].

На погляд Л. О. Мойсея, службове житло є тимчасовим засобом поліпшення житлових умов на час виконання військовослужбовцем обов'язків військової служби [25, с. 237].

На думку В. Я. Бондаря, державі необхідно взагалі відмовитися від надання житла у соціальному житловому фонді особам в зв'язку з службовими або трудовими відносинами, наприклад військовослужбовцям» [26, с. 12].

У положеннях чинного житлового законодавства України відсутнє визначення поняття службового житла, у законах та підзаконних нормативно-правових актах міститься здебільшого перелік ознак службового житла та основних вимог до нього.

Так, наприклад, статтею 118 Житлового кодексу УРСР закріплено, що службові жилі приміщення призначаються для заселення громадянами, які у зв'язку з характером їх трудових відносин повинні проживати за місцем роботи або поблизу від нього. Жиле приміщення включається до числа службових рішенням виконавчого комітету районної, міської, районної в

місті Ради народних депутатів. Під службові жилі приміщення виділяються, як правило, окремі квартири.

Згідно з пунктом 9 Порядку забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей житловими приміщеннями, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 3 серпня 2006 р. № 1081, під службові житлові приміщення виділяються окремі квартири.

Деякі вчені вважають, що видом службового житла може бути не тільки окрема квартира або кімната в комунальній квартирі [202, с. 574]. Так, А. Москаленко зазначає, що на практиці як службове житло виділяються й окремі квартири, й кімнати в квартирі, гуртожитку, що, на думку автора статті, є неприйнятним, оскільки призводить до труднощів вибору правового режиму порядку їх надання та породжує житлові спори в тому числі шляхом звернення до суду [23, с. 30].

Неоднозначну вимогу до службового житла висуває Положення про порядок надання службових жилих приміщень, пунктом 2 якого передбачено, що зазначені приміщення повинні знаходитися у безпосередній близькості від ділянки, яка ними обслуговується (їх робочого місця).

Проте, на практиці до переліку службового житла, що надається військовослужбовцям, включається житло без конкретної прив'язки до робочого місця військовослужбовця. Нерідкі випадки надання військовослужбовцю в якості службового житла квартири, що розташована в іншому населеному пункті (селах та селищах поблизу міста, де розташована військова частина), або навіть в іншій області.

У частині 1 статті 118 Житлового кодексу УРСР закріплено, що житлове приміщення включається до переліку службових рішенням виконавчого комітету районної, міської, районної в місті ради.

Змінами до Порядку забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей житловими приміщеннями, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 3 серпня 2006 р. № 1081, з 2018 року передбачено обов'язкову умову надання службового житла – відсутність у

військовослужбовців та членів їх сімей, які проживають разом з ними, житла для постійного проживання в населених пунктах за місцем проходження військової служби та (або) в безпосередній близькості від місця проходження військової служби, що дає змогу щодня своєчасно прибувати до місця проходження військової служби.

Проте незрозуміло, чи буде вважатися наявністю у військовослужбовця або членів його сім'ї житла для постійного проживання, якщо у когось з перелічених осіб є у власності частина квартири розміром, недостатнім для проживання всієї сім'ї (наприклад, однокімнатної квартири або частини квартири батьків).

В юридичній літературі службове житло визначається як: окреме житлове приміщення (квартира), що відповідає санітарним і технічним вимогам, включене до переліку службових приміщень рішенням виконавчого органу районної, міської, районної в місті ради, призначене для заселення особами, які у зв'язку з характером їхніх трудових чи службових відносин повинні проживати за місцем роботи, служби або поблизу від нього, та таке, що має особливий режим надання, використання та виселення з нього наймача і членів його сім'ї [23, с. 31–32]; окреме житлове приміщення або кімната в комунальній квартирі, що відповідає санітарним і технічним вимогам, належить до державного чи громадського житлового фонду або фонду житлово-будівельних кооперативів, включене до переліку службових приміщень рішенням виконавчого органу районної, міської, районної в місті ради, призначене для заселення особами, які у зв'язку з характером їх трудових чи службових відносин повинні проживати за місцем роботи, служби або поблизу від нього, та таке, що має особливий режим надання, використання та виселення з нього наймача і членів його сім'ї [24, с. 36].

Зазначені визначення досить повно відображають ознаки службового житла, проте не враховують вимогу до наймача такого жилого приміщення – відсутність житла для постійного проживання в населених пунктах за місцем проходження військової служби та (або) в безпосередній близькості від місця

проходження військової служби, що дає змогу щодня своєчасно прибувати до місця проходження військової служби.

Отже, службовим житлом в контексті житлового забезпечення військовослужбовців є жиле приміщення (окрема квартира), яке відповідає санітарним і технічним вимогам, включене в установленому законодавством порядку до числа службових, має особливий режим надання, використання та виселення з нього наймача і членів його сім'ї, призначене для заселення громадянами, які у зв'язку з характером їх трудових відносин повинні проживати за місцем роботи або поблизу від нього, а також не мають житла для постійного проживання в населених пунктах за місцем проходження військової служби та (або) в безпосередній близькості від місця проходження військової служби.

Необхідно звернути увагу на те, що одне з проблемних питань житлового забезпечення військовослужбовців шляхом надання їм службових квартир стосується положення пункту 15 Порядку забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей житловими приміщеннями, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 3 серпня 2006 р. № 1081, згідно з яким службове житлове приміщення надається незалежно від перебування військовослужбовця на квартирному обліку, без урахування пільг, передбачених для забезпечення громадян житлом.

З однієї точки зору такий підхід дозволяє забезпечити службовим житлом молодих військовослужбовців, які становлять для військового формування особливу цінність і як наслідок – стимулювати особу продовжувати військову службу в цьому підрозділі.

З іншої точки такий підхід створює сприятливу ситуацію для виникнення корупції, при якій службове житло може отримати не тільки цінний співробітник, а і той, хто бажає отримати житло фактично в обхід черги (обліку).

Розглянемо приклад умовної ситуації, за якою військовослужбовець протягом 20 років проходив військову службу в регіоні України, де він мав

власне житло (наприклад, у м. Львові), потім рішенням командира його переведено для подальшого проходження військової служби до м. Києва, де житла в нього не має. Оскільки житла за новим місцем проходження військової служби він не має, має пільгу щодо включення до списку позачергового забезпечення житлом (як такий, кого направили у порядку розподілу на роботу в іншу місцевість), тривалість часу проживання в населеному пункті до нього не застосовується згідно з абзацом другим пункту 15 Правил обліку, його зараховують на квартирний облік поточною датою. Наступного дня цьому військовослужбовцю та членам його сім'ї розподіляють трикімнатну службову квартиру. Після оформлення всіх документів та вселення у цю квартиру, військовослужбовець подає рапорт про звільнення з військової служби у запас за станом здоров'я та відповідно до пункту 8 статті 12 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» отримує право на безплатне одержання у приватну власність жилого приміщення, яке він займає у будинку державного житлового фонду. Таким чином військовослужбовець, перебуваючи на черзі з 2019 року, отримує житло для постійного проживання раніше ніж ті, хто на обліку перебуває десятки років.

Велика кількість судових справ стосується виселення військовослужбовців та членів їх сімей зі службового житла.

Так, згідно з позицією Верховного Суду України по справі стосовно виселення зі службового житла без надання іншого жилого приміщення (справа № 6-115цс13), розглядаючи справи цієї категорії, суди повинні враховувати інтереси сторін і вирішувати такі спори на підставі закону, а також ураховувати, що внаслідок виселення відповідачів без надання іншого жилого приміщення у зв'язку з переміщенням по службі одного із подружжя, пов'язаного з переїздом в іншу місцевість, без забезпечення житлом, порушується право цих осіб і членів їхніх сімей на житло [203].

За фабулою судової справи № 127/13601/13-ц за позовом військової частини до колишнього подружжя військовослужбовців та їх дітей про

виселення зі службового житлового приміщення зі зняттям з реєстрації з наданням іншого житла, зазначеним особам було надано службову трикімнатну квартиру під час проходження військової служби в цій військовій частині. Обидва з подружжя є військовослужбовцями, проте ордер було оформлено на ім'я чоловіка. Після розірвання шлюбу чоловіка було переведено для подальшого проходження військової служби до іншої військової частини, у зв'язку із цим, дружина просила переоформити ордер на себе. Їй було відмовлено у зв'язку з перевищенням допустимого рівня забезпеченості жилою площею на той склад сім'ї, в якому вона перебувала на квартирному обліку [204].

Суд першої інстанції частково задовольнив позов та ухвалив рішення про виселення громадян зі службового житла з наданням іншого житла. В результаті апеляційного перегляду суд апеляційної інстанції дійшов висновку, що враховуючи ті обставини, що житлова площа службової квартири, в якій проживає ОСОБА_2 разом з дітьми різної статі віком 12 і 10 років, перевищує норму забезпечення лише на 1,67 кв. м., а відповідно до ст. 50 ЖК України при наданні жилих приміщень не допускається заселення однієї кімнати особами різної статі, старшими за дев'ять років, крім подружжя, один з дітей – син ОСОБА_6, ІНФОРМАЦІЯ_4 хворіє з діагнозом нічний енурез, невротичний тік, колегія суддів приходить до висновку, що застосування такого примусового заходу як виселення, є непропорційним, і не може бути застосованим до апелянта та її неповнолітніх дітей» [205].

Перейдемо до наступної форми забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей жилими приміщеннями, якими є найм (оренда) житла або виплата військовослужбовцям грошової компенсації за найм (оренду) житла.

Згідно з абзацом п'ятим частини 1 статті 12 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» військовослужбовці рядового, сержантського і старшинського складу, які проходять військову службу за контрактом і не перебувають у шлюбі, розміщуються безплатно в спеціально пристосованих казармах у

розташуванні військової частини, а сімейні – у сімейних гуртожитках. У разі відсутності можливості розміщення зазначених військовослужбовців у спеціально пристосованих казармах у розташуванні військової частини та сімейних гуртожитках військова частина зобов'язана орендувати для військовослужбовців та членів їх сімей жиле приміщення або за їх бажанням виплачувати грошову компенсацію за піднайом (найом) жилого приміщення.

Для військовослужбовців офіцерського складу у разі відсутності службового жилого приміщення військова частина зобов'язана орендувати житло для забезпечення ним військовослужбовців та членів їх сімей або за їх бажанням виплачувати грошову компенсацію за піднайом (найом) жилого приміщення.

Перш ніж переходити до детального дослідження цих видів житлового забезпечення військовослужбовців, вважаємо за необхідне визначити та розмежувати поняття «оренда», «найом» та «піднайом» житлових приміщень.

Відповідно до статті 47 Конституції України держава створює умови, за яких кожний громадянин матиме змогу взяти житло в оренду.

В юридичних енциклопедіях термін «оренда» (польс. *arę Nęda*, від пізньолат. *arę Nędare* – здавати в найом, наймати) розглядається як надання майна в тимчасове (строкове) платне користування [206, с. 319]; тимчасове використання майна за плату на праві договору оренди [207, с. 293].

М. Миньо, досліджуючи питання застосування термінів «найм» і «оренда» в римському приватному праві, їх вживання та рецепції в Україні, дійшов висновку, що внаслідок історичного розвитку цивільного права на території України та вживання правової термінології поступово сформувалося розуміння «оренди» і «найму» як тотожних понять [208, с. 92].

Що стосується законодавчого визначення досліджуваних понять, Цивільний кодекс України ототожнює поняття «найм» та «оренда» житла, оскільки згідно зі статтею 810 зазначеного кодифікованого акту, за договором найму (оренди) житла одна сторона – власник житла

(наймодавець) передає або зобов'язується передати другій стороні (наймачеві) житло для проживання у ньому на певний строк за плату.

Термін «найом» в Цивільному кодексі України не вживається. Житловий кодекс УРСР містить термін «найом», зокрема стаття 144 Житлового кодексу УРСР регулює питання найому жилого приміщення в будинку житлово-будівельного кооперативу. А саме: член житлово-будівельного кооперативу вправі за згодою членів сім'ї, які проживають разом з ним, і правління кооперативу здавати в найом частину жилого приміщення, а в разі тимчасового виїзду всієї сім'ї – все приміщення. Проте вже частина третя зазначеної статті закріплює, що договір найму укладається в письмовій формі з наступною реєстрацією в правлінні житлово-будівельного кооперативу, чим фактично ототожнює поняття «найом» і «найм».

Ототожнення цих термінів вбачається і в статті 170 Житлового кодексу УРСР, згідно з якою при переході права власності на жилий будинок, (частину будинку, квартиру), в якому знаходиться здане в найом жиле приміщення, до іншої особи договір найму зберігає силу до закінчення зазначеного в ньому строку.

Отже, поняття «оренди», «найому» і «найму» житла є тотожними і означають тимчасове, строкове, платне користування житловим приміщенням на підставі договору, укладеного відповідно до закону.

Що стосується визначення поняття «піднайом» житла зазначаємо наступне.

Піднайом жилого приміщення являє собою договір, за яким наймач жилого приміщення, виступаючи в ролі наймодавця, надає все приміщення або його частину в тимчасове користування за плату [209, с. 264]. На думку Л. О. Єсіпової можливість здачі приміщення (або його частини) у піднайом, як і право на обмін, означає реалізацію права розпорядження, що належить наймачеві [210, с. 303].

Згідно зі статтею 823 Цивільного кодексу України за договором піднайму житла наймач за згодою наймодавця передає на певний строк частину або все найняте ним помешкання у користування піднаймачеві. Піднаймач не набуває самостійного права користування житлом. Договір піднайму житла є оплатним. Розмір плати за користування житлом встановлюється договором піднайму.

Відповідно до статті 91 Житлового кодексу УРСР, яка має назву «Піднайом жилого приміщення» наймач жилого приміщення вправі за згодою членів сім'ї, які проживають разом з ним, і за згодою наймодавця здавати в піднайом жиле приміщення у випадках і в порядку, встановлюваних цим кодексом. Наймач може здати в піднайом частину жилого приміщення, а в разі тимчасового виїзду – все приміщення. Жиле приміщення здається в піднайом без зазначення строку або на визначений строк, у тому числі на період збереження цього приміщення за тимчасово відсутнім наймачем. Договір піднайму укладається в письмовій формі з наступною реєстрацією у житлово-експлуатаційній організації.

Стаття 93 Житлового кодексу УРСР визначає умови, за яких здача жилого приміщення в піднайом не допускається. Так, здача жилого приміщення в піднайом не допускається, якщо:

1) в результаті вселення піднаймача розмір жилої площі, що припадатиме на кожну особу, яка проживає у цьому приміщенні, буде меншим від установленого для надання жилих приміщень;

2) як піднаймач жилого приміщення або член його сім'ї в квартиру, в якій проживає два або більше наймачі, вселяється особа, яка хворіє на тяжку форму хронічного захворювання, в зв'язку з чим не може проживати в такій квартирі.

Отже, поняття «піднайом» житла означає тимчасове, строкове, платне користування переданим у найм (оренду) житловим приміщенням або його частиною, на підставі письмового договору з наймачем (орендарем) такого приміщення відповідно до законодавства.

У зв'язку з відсутністю спеціального нормативно-правового акту, який би визначав особливості механізму оренди житла для військовослужбовців, зазначені питання регулюються загальними нормативно-правовими актами.

Так, сторонами в договорі оренди житла для військовослужбовців згідно зі статтею 810 Цивільного кодексу України, є власник житла (наймодавець) і наймач.

Наймачем за цими договорами виступають відповідні військові формування. За інформацією, наданою Міністерством оборони України, в 2019 році житло орендувалось для 96 сімей військовослужбовців, в 2018 році – для 729 сімей, в 2016 році – для 613 сімей військовослужбовців [167].

Управлінням державної охорони України в 2016 році житло орендувалось для 19 сімей військовослужбовців, в 2018 – для 53, а в 2019 – для 82 сімей військовослужбовців [143]. Служба безпеки України в 2019 році орендувала житло для 22 військовослужбовців, , в 2018 – 19, в 2015 – для 15 військовослужбовців та членів їх сімей [144].

Згідно зі статтею 820 Цивільного кодексу України розмір плати за користування житлом встановлюється у договорі найму житла. Якщо законом встановлений максимальний розмір плати за користування житлом, плата, встановлена у договорі, не може перевищувати цього розміру.

Законом максимального розміру плати за користуванням житла, що перебуває в приватній власності фізичних і юридичних осіб, не встановлено.

Але, наприклад, згідно з пунктом 3 розділу V Інструкції Збройних Сил України № 380 граничний розмір орендної плати визначається щороку з огляду на наявний фінансовий ресурс, передбачений в кошторисі Міноборони для цієї виплати на відповідний бюджетний період. Розмір орендної плати (без урахування вартості комунальних послуг та енергоносіїв, які військовослужбовець сплачує за рахунок власних коштів) не може перевищувати граничний розмір, визначений на відповідний рік.

Згідно з пунктом 13 наказу Міністерства оборони України від 25 січня 2019 року № 30 «Про бюджетну політику Міністерства оборони України на

2019 рік розмір орендної плати у 2019 році не може перевищувати такі максимальні розміри, зокрема, у місті Київ на склад сім'ї 1-2 особи – 4000 гривень, 3 особи – 4100 гривень, 4 і більше особи – 6000 гривень. В обласних центрах - на склад сім'ї 1-2 особи – 3000 гривень, 3 особи – 3350 гривень, 4 і більше особи – 4520 гривень [211].

Вартість оренди квартир в Україні стало предметом дослідження М. С. Садов'як. Так, згідно цим дослідженням, середня вартість оренди 1-кімнатної квартири в місті Києві у січні 2019 року становила 10 819 гривень, 2-кімнатної – 17 347 гривень, 3-кімнатної – 30 083 гривень. В обласних центрах, наприклад в Ужгороді, 1-кімнатна квартира в середньому коштувала 3 909 гривень, в Тернополі – 5 483 гривень, в Дніпрі – 6 704 гривні [212].

Отже, максимальні розміри орендної плати, що встановлюються кожним військовим формуванням, є значно меншими, ніж середня вартість оренди квартири по регіонах України. Це створює передумови до заниження орендної плати, вказаної в договорі оренди житла для військовослужбовців, з наступним неофіційним відшкодуванням таким військовослужбовцем власнику квартири різниці у вартості.

Як було зазначено вище, за бажанням військовослужбовця військова частина зобов'язана виплачувати грошову компенсацію за піднайом (найом) жилого приміщення.

Розмір та механізм виплати грошової компенсації за піднайом (найом) житлових приміщень визначені Порядком виплати грошової компенсації військовослужбовцям Збройних Сил, Національної гвардії, Служби безпеки, Служби зовнішньої розвідки, Державної прикордонної служби, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації, Державної спеціальної служби транспорту, Управління державної охорони та військовослужбовцям, відрядженим до Міністерства освіти і науки, Державного космічного агентства, за піднайом (найом) ними житлових приміщень, затвердженим Постановою Кабінету Міністрів України від 26 червня 2013 року № 450 (далі

– Порядок виплати грошової компенсації за піднайом (найом) житлових приміщень) [213].

Пунктом 2 Порядку виплати грошової компенсації за піднайом (найом) житлових приміщень встановлено, що військовослужбовцям грошова компенсація виплачується щомісяця (у поточному місяці за попередній) у розмірі, який не перевищує:

1) у м. Києві - двох розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб, встановленого на 1 січня календарного року;

2) у мм. Сімферополі, Севастополі та обласних центрах - півтора розміру прожиткового мінімуму для працездатних осіб, встановленого на 1 січня календарного року;

3) в інших населених пунктах – одного розміру прожиткового мінімуму для працездатних осіб, встановленого на 1 січня календарного року.

При цьому військовослужбовцям за наявності в них трьох і більше членів сім'ї зазначені розміри грошової компенсації збільшуються в 1,5 рази.

Проте, згідно з пунктом 3 Порядку виплати грошової компенсації за піднайом (найом) житлових приміщень, виплата грошової компенсації військовослужбовцям здійснюється у межах відповідних бюджетних призначень, передбачених військовим формуванням на відповідний рік. У зв'язку з цим, кожне військове формування встановлює свій розмір компенсації за найом (піднайом) житлових приміщень з урахуванням кількості військовослужбовців, які такої компенсації потребують, складу їх сімей та розміру бюджетних призначень на такі цілі.

Так, наприклад, за інформацією, що розміщена на офіційному сайті Міністерства оборони України [214], в 2019 році для військовослужбовця складом сім'ї 1–2 особи у місті Києві грошова компенсація складала 3 400 гривень, в обласному центрі – 2550 гривень. За наявності у військовослужбовця трьох і більше членів сім'ї, розмір компенсації становив 5 100 гривень в м. Києві, 3 825 гривень – в обласних центрах.

За інформацією, наданою Міністерством оборони України, в 2019 році компенсація за піднайом (найом) житлових приміщень виплачувалась 23 100 сім'ям військовослужбовців, в 2018 – 14 900, 2017 – 14 200 сім'ям військовослужбовців [167].

Службою зовнішньої розвідки України в 2015 році компенсація за найом (піднайом) жилих приміщень виплачувалась 106 військовослужбовцям, в 2017 – 165, в 2019 – 294 військовослужбовцям та членам їх сімей [104]. Служба безпеки України в 2019 році виплачувала компенсацію 334 військовослужбовцям, в 2018 – 174, в 2015 – 68 [144].

Аналіз наданої військовими інформації свідчить про щорічне зростання кількості військовослужбовців та членів їх сімей, яким виплачується компенсація за піднайом (найом) житлових приміщень.

Перелік документів, необхідних для отримання грошової компенсації за піднайом (найом) житлових приміщень, визначений пунктом 5 Порядку виплати грошової компенсації за піднайом (найом) житлових приміщень. Так, для отримання грошової компенсації військовослужбовці разом з рапортом подають такі документи:

- 1) копії документів, що посвідчують особу та підтверджують громадянство України військовослужбовця та членів його сім'ї;
- 2) копії документів, що засвідчують реєстрацію в Державному реєстрі фізичних осіб – платників податків (крім осіб, які через свої релігійні переконання відмовляються від прийняття реєстраційного номера облікової картки платника податків та повідомили про це відповідному контролюючому органу і мають відмітку в паспорті) військовослужбовця та членів його сім'ї;
- 3) інформацію (витяг, інформаційну довідку) з Державного реєстру речових прав на нерухоме майно та бюро технічної інвентаризації про нерухоме майно, яке належить військовослужбовцю та членам його сім'ї;
- 4) копії довідок про реєстрацію місця проживання (перебування), видані органом реєстрації, на військовослужбовця та кожного члена його

сім'ї, який проживає разом з ним (військовослужбовці військових частин, які дислокувалися в населених пунктах, на території яких органи державної влади тимчасово не здійснюють свої повноваження, і які переміщені з місць попередньої дислокації, подають довідку про склад сім'ї, видану командиром (начальником) цієї військової частини (підрозділу);

5) копії свідоцтв про державну реєстрацію актів цивільного стану (про шлюб, розірвання шлюбу, про народження тощо), інших документів, що підтверджують родинні стосунки;

б) належним чином завірену копію довідки про забезпечення житлом з попереднього місця проходження військової служби, видану квартирно-експлуатаційним органом (службою) Міноборони, Національної гвардії, відповідним підрозділом СБУ, Служби зовнішньої розвідки, Держприкордонслужби, Держспецзв'язку, Держспецтрансслужби, МОН, ДКА, Управління державної охорони (крім осіб, які прибули з тимчасово окупованої території України та населених пунктів, на території яких органи державної влади тимчасово не здійснюють свої повноваження).

Подання копії договору про піднайом (найом) житлового приміщення не вимагається. Це часто призводить до призначення і отримання грошової компенсації за піднайом (найом) житлового приміщення особами, які фактично житло не наймають, а проживають, наприклад, з батьками.

Вважаємо, що для цільового і ефективного використання бюджетних коштів подання копії договору про піднайом (найом) житлового приміщення для отримання військовослужбовцями грошової компенсації за піднайом (найом) житлових приміщень є необхідним.

Виходячи з викладеного, пропонуємо доповнити пункт 5 Порядку виплати грошової компенсації за піднайом (найом) житлових приміщень абзацом сьомим такого змісту: «копія договору найому (піднайому) житлового приміщення».

Згідно з пунктом 6 Порядку виплати грошової компенсації за піднайом (найом) житлових приміщень грошова компенсація не виплачується у разі:

1) наявності у військовослужбовця або членів його сім'ї житлового приміщення, яке відповідає встановленим санітарним і технічним вимогам, площа якого відповідає мінімальним нормам, визначеним житловим законодавством, або забезпечення службовим житлом, житловим приміщенням для постійного проживання (грошовою компенсацією за належне йому для отримання житлове приміщення), або проживання військовослужбовця у спеціально пристосованій казармі чи гуртожитку, в населених пунктах за місцем проходження військової служби та/або в безпосередній близькості від місця проходження військової служби, що дає змогу щодня своєчасно прибувати до місця її проходження.

2) нездачі службового жилого приміщення (у тому числі в гуртожитку) за попереднім місцем проходження військової служби, крім осіб, які прибули з тимчасово окупованої території України та населених пунктів, на території яких органи державної влади тимчасово не здійснюють або здійснюють не в повному обсязі свої повноваження;

3) штучного погіршення військовослужбовцем житлових умов шляхом обміну займаного житлового приміщення, його псування або руйнування, відчуження придатного і достатнього за розміром для проживання житлового будинку (частини будинку), а також внаслідок вилучення житлового приміщення, використовуваного для провадження господарської діяльності промислового характеру, в населених пунктах, зазначених в абзаці другому цього пункту, – протягом п'яти років з моменту вчинення таких дій.

Отже, за наявності у військовослужбовця або членів його сім'ї житлового приміщення, яке відповідає встановленим санітарним і технічним вимогам, площа якого відповідає мінімальним нормам, визначеним житловим законодавством, грошова компенсація за піднайом (найом) не виплачується. Чіткого визначення таких мінімальних норм площі, що не дає підстави на отримання цієї грошової компенсації, Порядком виплати грошової компенсації за піднайом (найом) житлових приміщень не

визначено. Тому залишається незрозумілим, що вважати мінімальною нормою площі:

1) площу, яка дає підстави постановки на облік потребуючих поліпшення житлових умов (по території України цей показник сягає від 5 до 7,5 квадратних метрів жилої площі на одну особу);

2) рівень середньої забезпеченості громадян у населеному пункті (від 7 до 9 квадратних метрів жилої площі на одну особу в різних областях та містах України);

3) норму жилої площі в розмірі 13,65 квадратного метру на одну особу.

На нашу думку, під мінімальною нормою площі в Порядку виплати грошової компенсації за піднайом (найом) житлових приміщень слід розуміти житлову площу, що перевищує площу, яка дає підстави постановки на облік потребуючих поліпшення житлових умов.

З метою однакового розуміння норм всіма військовими формуваннями, вважаємо за доцільне в пункті 6 Порядку виплати грошової компенсації за піднайом (найом) житлових приміщень слова «площа якого відповідає мінімальним нормам, визначеним житловим законодавством» замінити словами «перевищує площу, яка дає підстави для постановки на облік осіб, які потребують поліпшення житлових умов».

Грошова компенсація виплачується починаючи з дня реєстрації поданого в установленому порядку рапорту військовослужбовця:

1) особам офіцерського (у тому числі особам, які проходять військову службу за призовом осіб офіцерського складу), рядового, сержантського і старшинського складу, які проходять військову службу за контрактом, - за місцем проходження військової служби згідно з наказом командира (начальника) військової частини;

2) курсантам – за місцем проходження військової служби (навчання) згідно з наказом керівника вищого військового навчального закладу або військового навчального підрозділу вищого навчального закладу [213].

Виплата грошової компенсації припиняється з дня, наступного за днем:

- 1) отримання (придбання) військовослужбовцем жилого приміщення;
- 2) виключення із списків особового складу військової частини (за винятком військовослужбовців, направлених у складі підрозділів для участі в міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки);
- 3) вибуття військовослужбовця в закордонне відрядження разом із сім'єю;
- 4) встановлення факту подання військовослужбовцем недостовірної інформації, яка стала підставою для виплати грошової компенсації [213].

Висновки до розділу 3

Дослідження форм забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей жилими приміщеннями дозволило нам дійти таких висновків:

1. Забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей житлом для постійного проживання провадиться шляхом надання один раз протягом усього часу проходження військової служби житла новозбудованого, виключеного з числа службового, вивільненого або придбаного у фізичних чи юридичних осіб, надання кредиту для спорудження (купівлі) житла.

2. Надання кредиту для спорудження (купівлі) житла є перспективною формою житлового забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей, реалізація якої дозволить скоротити витрати державного бюджету на житлове забезпечення цієї категорії громадян, а також буде стимулом збільшення тривалості служби молодих військовослужбовців.

3. Виплата військовослужбовцям грошової компенсації за належне їм для отримання житлове приміщення є ефективним механізмом житлового забезпечення військовослужбовців, оскільки завдяки йому досягається баланс інтересів держави і конкретного військовослужбовця. Зокрема, виплативши особі, у власності якої вже є житло невеликої площі, компенсацію за належні їй додаткові метри, держава в особі військових формувань виконує свій обов'язок щодо житлового забезпечення і може

зняти таку сім'ю з квартирної обліку, а військовослужбовець, в свою чергу, більше не має чекати на поліпшення житлових умов і отримує змогу самостійно обрати і придбати собі житло.

4. Обов'язковою передумовою для реалізації військовослужбовцями свого права на отримання кредиту для спорудження (купівлі) житла є прийняття нормативно-правових актів для реалізації положень пункту 7 статті 12 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» та Порядку кредитування.

5. Такий вид житлового забезпечення військовослужбовців, як проживання у казармах (на кораблях), носить тимчасовий характер та застосовується лише щодо військовослужбовців строкової військової служби та військовослужбовців, призваних на військову службу під час мобілізації, на особливий період.

6. Виселення військовослужбовців та членів їх сімей з гуртожитків без надання іншого житла спричиняє неоднакове застосування судами норм матеріального права, оскільки неможливість виселення з гуртожитку особи з вислугою понад 10 років (гарантія, встановлена ст. 125 ЖК Української РСР) фактично перекреслюється формальними причинами – відсутністю належно оформлених документів на вселення (спеціального ордеру). З огляду на зазначене, пропонуємо законодавчо закріпити неможливість виселення осіб з гуртожитку з формальних причин.

7. Службовим житлом в контексті житлового забезпечення військовослужбовців є жиле приміщення (окрема квартира), яке відповідає санітарним і технічним вимогам, включене в установленому законодавством порядку до числа службових, має особливий режим надання, використання та виселення з нього наймача і членів його сім'ї, призначене для заселення громадянами, які у зв'язку з характером їх трудових відносин повинні проживати за місцем роботи або поблизу від нього, а також не мають житла для постійного проживання в населених пунктах за місцем проходження

військової служби та (або) в безпосередній близькості від місця проходження військової служби.

8. В разі відсутності службового житла військова частина в якості тимчасового житлового забезпечення зобов'язана орендувати житло для військовослужбовців. І лише за їх бажанням – виплачувати грошову компенсацію за піднайом (найом) жилого приміщення.

9. Поняття «оренди», «найому» і «найму» житла є тотожними і означають тимчасове, строкове, платне користування житловим приміщенням на підставі договору, укладеного відповідно до закону. Поняття «піднайом» житла означає тимчасове, строкове, платне користування переданим у найм (оренду) житловим приміщенням або його частиною, на підставі письмового договору з наймачем (орендарем) такого приміщення відповідно до законодавства.

10. Під мінімальною нормою площі в Порядку виплати грошової компенсації за піднайом (найом) житлових приміщень слід розуміти житлову площу, що перевищує площу, яка дає підстави постановки на облік потребуючих поліпшення житлових умов.

11. З метою дотримання єдиного підходу до реалізації житлових прав військовослужбовців, вважаємо за доцільне викласти абзац перший пункту 11 Порядку забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей житловими приміщеннями у новій редакції:

«11. Житлове приміщення виключається з числа службового, якщо відпала потреба в його використанні, а також якщо в установленому порядку його виключено з числа житлових приміщень. Також житлове приміщення виключається з числа службового, якщо особи, які в ньому проживають, мають право на безплатне одержання у приватну власність жилого приміщення, яке вони займають у будинках державного житлового фонду відповідно до пункту 8 статті 12 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей».

12. Для законодавчого врегулювання питань, пов'язаних з неоднаковим застосуванням державними органами та судовими інстанціями норми про забезпечення військовослужбовців житлом «один раз протягом проходження військової служби», вважаємо за доцільне доповнити пункт 1 статті 12 Закону України «Про соціальний та правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» нормою такого змісту:

«Зміна (в тому числі збільшення) складу сім'ї військовослужбовця, повторне виникнення інших підстав для поліпшення житлових умов не є підставою для повторного житлового забезпечення.

При переведенні для подальшого проходження служби в іншу місцевість житлове забезпечення за новим місцем служби може бути здійснене одночасно з поверненням житла за попереднім місцем служби».

13. Для цільового і ефективного використання бюджетних коштів в контексті отримання військовослужбовцями грошової компенсації за піднайом (найом) житлових приміщень підтвердження факту піднайому (найому) житлового приміщення має здійснюватися шляхом подання до відповідних органів копії договору піднайому (найому) житлового приміщення.

Виходячи з викладеного, пропонуємо доповнити пункт 5 Порядку виплати грошової компенсації за піднайом (найом) житлових приміщень абзацом сьомим такого змісту: «копія договору найому (піднайому) житлового приміщення».

14. З метою уніфікації законодавчої термінології вважаємо за доцільне в пункті 6 Порядку виплати грошової компенсації за піднайом (найом) житлових приміщень слова «площа якого відповідає мінімальним нормам, визначеним житловим законодавством» замінити словами «перевищує площу, яка дає підстави для постановки на облік осіб, які потребують поліпшення житлових умов».

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення та нове вирішення наукової проблеми, що виявилось у розробленні теоретичних основ забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей жилими приміщеннями за житловим законодавством України. Проведене дослідження дало можливість сформулювати пропозиції та рекомендації, спрямовані на удосконалення житлового законодавства України.

Найбільш вагомими науковими результатами роботи є такі положення.

1. Аналіз стану наукової розробки проблеми забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей жилими приміщеннями за житловим законодавством України свідчить про те, що зазначена проблематика є новою і теоретично не розробленою для науки житлового права і потребує подальшого наукового дослідження, необхідність проведення якого обумовлюється відсутністю комплексних монографічних праць щодо даного предмету.

2. Основою методології дослідження житлового забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей стали загальні та загальнонаукові (аналізу та синтезу, сходження від абстрактного до конкретного, індукції та дедукції, абстрагування, історичний, системний, функціональний, статистичний) та спеціальні методи пізнання правових явищ (порівняльно-правовий, формально-логічний (догматичний), юридичного модулювання, спеціально-юридичний методи), що обумовлено юридичною природою житлового забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей, а також з особливостями суспільних відносин, що виникають при забезпеченні цієї категорії осіб жилими приміщеннями.

3. Правове регулювання інституту забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей жилими приміщеннями нормами

житлового законодавства України пройшло декілька етапів, серед яких доцільно виокремити:

а) зародження правового регулювання забезпечення військовослужбовців жилими приміщеннями, що характеризувалося появою перших правових норм, які закріплювали квартирну повинність населення (XII–XIII ст. ст.);

б) правове регулювання інституту забезпечення військовослужбовців жилими приміщеннями в дореволюційний період, особливістю якого була правова регламентація виплати квартирних грошей, розмір яких залежав від військового звання, посади та сімейного стану (XIX ст. – початок XX ст.);

в) формування системи житлового законодавства, що характеризувалося появою спеціальних нормативно-правових актів, які закріплювали особливе пільгове становище військовослужбовців порівняно з іншими категоріями осіб (20-60-ті роки XX ст.);

г) остаточне формування засад житлового забезпечення військовослужбовців, характерною особливістю якого стала поява механізму надання жилих приміщень військовослужбовцям та членам їх сімей (70-ті роки 20 століття – початок 1990-х років);

г) розвиток інституту правового регулювання забезпечення військовослужбовців жилими приміщеннями за часи незалежної України (початок 1990-х років – до сьогодні).

4. Право військовослужбовців та членів їх сімей на забезпечення жилими приміщеннями необхідно розуміти у значенні права на задоволення потреби у користуванні конкретним житлом (приміщенням, призначеним для постійного або тимчасового проживання військовослужбовців, осіб, звільнених з військової служби, членів їх сімей, а також інших осіб) фізичних осіб (громадян України, осіб без громадянства та іноземців), які проходять військову службу в одному з військових формувань відповідно до законодавства України, а також їх подружжя, батьків та дітей, інших осіб, які

проживають спільно з військовослужбовцем, пов'язані з ним спільним побутом, мають взаємні права та обов'язки та визнані такими уповноваженим органом.

5. Правові підстави забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей жилими приміщеннями визначаються Житловим кодексом УРСР, Правилами обліку громадян, які потребують поліпшення житлових умов, Порядком забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей житловими приміщеннями та іншими актами законодавства. При цьому для визначення рівня забезпеченості жилою площею військовослужбовця при постановці його на облік осіб, які потребують поліпшення житлових умов, необхідно враховувати всю жилу площу, що належить військовослужбовцю та всім членам його сім'ї на праві приватної власності в цьому населеному пункті, без урахування площі орендованого чи наданого службового житла.

6. Порядок забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей жилими приміщеннями – це механізм забезпечення житловими приміщеннями військовослужбовців – осіб офіцерського (у тому числі осіб, які проходять військову службу за призовом осіб офіцерського складу), старшинського і сержантського, рядового складу (крім військовослужбовців строкової служби) Збройних Сил, інших утворених відповідно до законів України військових формувань, правоохоронних органів спеціального призначення та Держспецтрансслужби, Держспецзв'язку, посади в яких комплектуються військовослужбовцями, у тому числі звільнених в запас або у відставку, що залишилися перебувати на обліку громадян, які потребують поліпшення житлових умов, у військових частинах, закладах, установах та організаціях після звільнення та членів їх сімей.

7. Соціальна функція держави обмежується наданням військовослужбовцю соціального житла (житла II категорії), яке характеризується нормативною фіксацією верхньої і нижньої межі розміру загальної площі. Сучасний стан забезпечення житлом військовослужбовців свідчить про непоодинокі випадки прихованого забезпечення окремих

військовослужбовців комерційним житлом (житлом І категорії), в якому присутня істотна диспропорція загальної і житлової площі, оскільки таке житло не містить лімітованих її верхніх обсягів. Доведено, що у контексті житлового забезпечення військовослужбовцю має надаватися виключно житло II категорії (соціальне житло).

8. Забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей жилими приміщеннями для постійного проживання провадиться шляхом надання один раз протягом усього часу проходження військової служби житла новозбудованого, виключеного з числа службового, вивільненого або придбаного у фізичних чи юридичних осіб, надання кредиту для спорудження (купівлі) житла.

9. Встановлено, що у зв'язку з проведенням в Україні Антитерористичної операції та Операції об'єднаних сил суттєво збільшилася кількість осіб, які користуються правом першочергового та позачергового забезпечення житлом, що, своєю чергою, створює певну соціальну напругу серед тих, хто перебуває на обліку осіб, які потребують поліпшення житлових умов. Констатовано відсутність належної підзаконно-нормативної інфраструктури реалізації п. 7 ст. 12 Закону щодо одержання кредитів на індивідуальне житлове будівництво або придбання приватного жилого будинку (квартири) з погашенням загальної суми та відсоткових ставок за рахунок коштів державного бюджету. Виходячи з цього, запропоновано запровадження механізму надання таких кредитів, відбору військовослужбовців для кредитування шляхом прийняття відповідних нормативно-правових актів.

10. Особливості забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей жилими приміщеннями у розташуванні військової частини (казармах) або у гуртожитках визначаються тим, що такий вид житлового забезпечення військовослужбовців, як проживання у казармах (на кораблях), носить тимчасовий характер та застосовується лише щодо військовослужбовців строкової військової служби та військовослужбовців, призваних на військову

службу під час мобілізації, на особливий період. Водночас, у гуртожитках розміщуються військовослужбовці, які мають сім'ю.

11. Встановлено, що виселення військовослужбовців та членів їх сімей з гуртожитків без надання іншого житла спричиняє неоднакове застосування судами норм матеріального права, оскільки неможливість виселення з гуртожитку особи з вислугою понад 10 років (гарантія, встановлена ст. 125 ЖК Української РСР) фактично перекреслюється формальними причинами – відсутністю належно оформлених документів на вселення (спеціального ордеру). З огляду на зазначене, пропонуємо законодавчо закріпити неможливість виселення осіб з гуртожитку з формальних причин.

12. Іншими формами забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей жилими приміщеннями є: забезпечення службовим житлом, оренда житла, виплата грошової компенсації за піднайом (найом) жилого приміщення.

13. Службовим житлом в контексті житлового забезпечення військовослужбовців слід вважати жиле приміщення (окрема квартира), яке відповідає санітарним і технічним вимогам, включене в установленому законодавством порядку до числа службових, має особливий режим надання, використання та виселення з нього наймача і членів його сім'ї, призначене для заселення громадянами, які у зв'язку з характером їх трудових відносин повинні проживати за місцем роботи або поблизу від нього, а також не мають житла для постійного проживання в населених пунктах за місцем проходження військової служби та (або) в безпосередній близькості від місця проходження військової служби.

14. Здійснення державою забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей тимчасовим житлом (службовим житлом, орендованим житлом, виплатою компенсації за піднайом (найом) житлових приміщень) на час перебування в черзі на постійне житло є провідним напрямком підвищення мотивації військовослужбовців до тривалої служби.

15. Поняття «оренди», «найому» і «найму» житла є тотожними і означають тимчасове, строкове, платне користування житловим приміщенням на підставі договору, укладеного відповідно до закону. Поняття «піднайом» житла означає тимчасове, строкове, платне користування переданим у найм (оренду) житловим приміщенням або його частиною, на підставі письмового договору з наймачем (орендарем) такого приміщення відповідно до законодавства.

16. Виплата військовослужбовцям грошової компенсації за належне їм для отримання житлове приміщення є ефективним механізмом житлового забезпечення військовослужбовців, оскільки завдяки йому досягається баланс інтересів держави і конкретного військовослужбовця. Зокрема, виплативши особі, у власності якої вже є житло невеликої площі, компенсацію за належні їй додаткові метри, держава в особі військових формувань виконує свій обов'язок щодо житлового забезпечення і може зняти таку сім'ю з квартирного обліку, а військовослужбовець, в свою чергу, більше не має чекати на поліпшення житлових умов і отримує змогу самостійно обрати і придбати собі житло.

17. З метою уніфікації підходів до визначення кола членів сім'ї військовослужбовців в контексті житлового забезпечення, доцільно доповнити статтю 12 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» новим пунктом 11 такого змісту: «До членів сім'ї військовослужбовців в сфері житлового забезпечення належать: подружжя, батьки та діти, а також інші особи, які проживають спільно військовослужбовцем, пов'язані з ним спільним побутом, мають взаємні права та обов'язки і визнані такими уповноваженим органом».

18. З метою дотримання єдиного підходу до реалізації житлових прав військовослужбовців, вважаємо за доцільне викласти абзац перший пункту 11 Порядку забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей житловими приміщеннями у новій редакції:

«11. Житлове приміщення виключається з числа службового, якщо відпала потреба в його використанні, а також якщо в установленому порядку його виключено з числа житлових приміщень. Також житлове приміщення виключається з числа службового, якщо особи, які в ньому проживають, мають право на безплатне одержання у приватну власність жилого приміщення, яке вони займають у будинках державного житлового фонду відповідно до пункту 8 статті 12 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей».

19. Для законодавчого врегулювання питань, пов'язаних з неоднаковим застосуванням державними органами та судовими інстанціями норми про забезпечення військовослужбовців житлом «один раз протягом проходження військової служби», вважаємо за доцільне доповнити пункт 1 статті 12 Закону України «Про соціальний та правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» нормою такого змісту:

«Зміна (в тому числі збільшення) складу сім'ї військовослужбовця, повторне виникнення інших підстав для поліпшення житлових умов не є підставою для повторного житлового забезпечення.

При переведенні для подальшого проходження служби в іншу місцевість житлове забезпечення за новим місцем служби може бути здійснене одночасно з поверненням житла за попереднім місцем служби».

20. Для цільового і ефективного використання бюджетних коштів в контексті отримання військовослужбовцями грошової компенсації за піднайом (найом) житлових приміщень підтвердження факту піднайому (найому) житлового приміщення має здійснюватися шляхом подання до відповідних органів копії договору піднайому (найому) житлового приміщення.

Виходячи з викладеного, пропонуємо доповнити пункт 5 Порядку виплати грошової компенсації за піднайом (найом) житлових приміщень абзацом сьомим такого змісту: «копія договору найому (піднайому) житлового приміщення».

21. З метою уніфікації законодавчої термінології вважаємо за доцільне в пункті 6 Порядку виплати грошової компенсації за піднайом (найом) житлових приміщень слова «площа якого відповідає мінімальним нормам, визначеним житловим законодавством» замінити словами «перевищує площу, яка дає підстави для постановки на облік осіб, які потребують поліпшення житлових умов».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Акчурин З. Х. Актуальні аспекти правового регулювання забезпечення житловими приміщеннями військовослужбовців, що проходять військову службу за контрактом. М.: Військовий університет, 2004. 250 с.
2. Пчелинцева Л. М. Право на житло військовослужбовців: теоретичні аспекти та проблеми реалізації: автореф. дис... .док. юрид. наук: 12.00.03. Л. М. Пчелинцева; Рос. акад. при През. РФ. М., 2004. 53 с.
3. Аврамова О. А. Історичні засади виникнення житлового права України. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. № 4. 2012. С. 24–32.
4. Артамонов Н.В. Правовой статус советских военнослужащих (проблемы теории и практики реализации): Дис. .докт.юрид.наук. - М., 1984. 220 с.
5. Корольов С. С. Соціальний захист військовослужбовців Збройних Сил України (1991–2005 рр.): історичний аспект: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. істор. наук: спец. 20.02.22 військова історія. Київ, 2006. 22 с.
6. Кармаза О. О. Історія розвитку житлового законодавства в Україні. *Держава та регіони: науково-виробничий журнал*. Класичний приватний унт. Запоріжжя. 2012. С. 27–31.
7. Кудашкин А. В., Фатеев К. В. Жилищные права военнослужащих, граждан, уволенных с военной службы, и членов их семей: 2-е изд., доп. и перераб. М.: За права военнослужащих, 2001. С. 27–28.
8. Чубар І. Ю., Подрушак В. В. Правове регулювання житлового забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей. *Юридична наука*. 2012. № 12. С. 120–127.
9. Галянтич М. К. Приватноправові засади реалізації житлових прав громадян в Україні: автореф. дис... д-ра юрид. наук: 12.00.03. Київ. нац. унт ім. Т. Шевченка. К., 2008. 40 с.

10. Галянтич М. Проблеми нормативного визначення житлових відносин. *Юридична Україна*. 2013. № 5. С. 37–42.
11. Мойсей Л. О. Адміністративно-правові аспекти реалізації конституційного права військовослужбовців на житло: дис... канд. юрид. наук: 12.00.07. Військ. ін-т Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка К., 2016. 200 с.
12. Бирюкин В. Социальное обеспечение военнослужащих Великобритании. *Зарубежное военное обозрение*. 1991. № 2. С. 18.
13. Чімишенко С. М. Проблемні аспекти ефективного використання бюджетних коштів на житлове забезпечення військовослужбовців. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2012. № 29. с. 50–53.
14. Пасіка С. П. Адміністративно-правове регулювання соціального забезпечення військовослужбовців Збройних Сил України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право. Запоріжжя, 2011. 22 с.
15. Шишлюк М. О. Проблеми правового регулювання житлового забезпечення військовослужбовців. *Актуальні проблеми держави і права*. 2011. Вип. 57. С. 239–244.
16. Прудов Ю. О. Фінансово-правові засади соціальних гарантій військовослужбовців в Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право. Київ, 2007. 22 с.
17. Мінаєв А. В. Соціальні аспекти правового регулювання житлового забезпечення військовослужбовців. *Актуальні проблеми політики*. 1999. Вип. 67. С. 156–164.
18. Медвідь Л. П. Соціальні права й свободи військовослужбовців в Україні: характеристика та реалізація. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2014. № 1. С. 102–115.

19. Мойсей Л. О. Порівняльно-правове дослідження житлового забезпечення військовослужбовців іноземних держав. *Право і суспільство*. 2010. № 3. С. 55–59.
20. Федосєєва Т. Р. Право громадян на житло у фонді соціального призначення: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право. Харків, 2003. 23 с.
21. Мигачев Ю. И. Конституционные права военнослужащих (сравнительное исследование законодательства РФ, США, Франции и ФРГ): дис. ... канд. юрид. наук. ВКИ. М., 1993. 287 с.
22. Купянська Н. О. Зарубіжний досвід правового регулювання забезпечення військовослужбовців житлом. *Збірник наукових праць Військового інституту Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2013. Вип. № 39. С. 253–256.
23. Москаленко А. Інститут службового житла для військовослужбовців: загальна характеристика. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 6. С. 29–32.
24. Породько В. В. Ознаки службового житла в контексті проблем їх законодавчого закріплення. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2015. № 2. С. 28–39.
25. Мойсей Л. О. Поняття та особливості забезпечення службовим житлом військовослужбовців: шляхи вдосконалення законодавства. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України*. 2012. Вип. 28. С. 236–240.
26. Бондар В. Я. Договір найму житла: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.03. НАН України. Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. К., 2001. 18 с.
27. Мельник А. Стан наукової розробки проблеми забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей жилими приміщеннями за житловим законодавством. *Право і суспільство*. 2019. № 5. 220 с.

28. Литвин Д. О. Законодавче забезпечення права на житло працівників органів внутрішніх справ. *Приватне право і підприємництво*. 2016. Вип. 15. С. 124–127.
29. Шейко В. М., Кушнарєнко Н. М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності: Підручник. К.: Знання, 2004. 307 с.
30. Юринець В. Є. Методологія наукових досліджень: Навч. посібник. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2011. 178 с.
31. Цвік М. В., Петришин О. В., Авраменко Л. В. та ін. Загальна теорія держави і права: підручник для студ. юрид. вищ. навч. закл.; за ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України М. В. Цвіка, д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України О. В. Петришина. Харків: Право, 2009. 584 с.
32. Гусарєв С. Д., Тихомиров О. Д. Юридична деонтологія (Основи юридичної діяльності): Навч. посіб. К.: Знання, 2005. 655 с.
33. Рабінович П. М. Основи загальної теорії права та держави: Навч. посібник. Вид. 9-е, зі змінами. Львів, 2007. 192 с.
34. Основи методології та організації наукових досліджень: навч. посіб. для студентів, курсантів, аспірантів і ад'юнктів. за ред. А. Є. Конверського. К.: Центр учбової літератури, 2010. 352 с.
35. Керимов Д. А. Методологія права. Предмет, функції, проблеми філософії права. 2-е изд. М, 2001. 559 с.
36. Настрадін В. П., Хархун С. І. Вибір та затвердження теми дисертаційного дослідження здобувачів наукових ступенів: Навчальний посібник. К.: Національна академія СБ України, 2000. 28 с.
37. Тарахонич Т. І. Методологічні підходи та принципи дослідження правового регулювання. *Часопис Київського університету права*. Київ, 2009. № 3. С. 15–19.
38. Чиркін В. Формаційно-цивілізаційний підхід до класифікації правових систем і сімей. *Порівняльне правознавство*. 2012. № 34. С. 63–83.
39. Куцик К. В. Заходи процесуального примусу в цивільному судочинстві: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 (081). Київ, 2017. 187 с.

40. Теорія держави та права: Навч. посіб. За заг. ред. С. Д. Гусарєва, О. Д. Тихомирова. К. : НАВС, Освіта України, 2017. 320 с.
41. Веклич В. Методи дослідження прав і свобод людини і громадянина. *Віче*. 2009. № 22. С. 46.
42. Сидоренко О. П. та ін. Філософія: Підруч. для студ. та асп. вищ. агр. навч. закл. О.: Юридична література, 2003. 616 с.
43. Гусарєв С. Д., Тихомиров О. Д. Юридична деонтологія (Основи юридичної діяльності): Навч. посіб. К.: Знання, 2005. 655 с.
44. Скакун О. Ф. Теорія держави і права: Підручник. Харків: Консум, 2001. 656 с.
45. Волинка К. Г. Теорія держави і права: Навч. посіб. К.: МАУП, 2003. 240 с.
46. Кириченко В. М., Куракін О. М. Порівняльне конституційне право: модульний курс: Навчальний посібник. К., 2012. 256 с.
47. Мельник А. Методологія дослідження інституту забезпечення військовослужбовців та членів їхніх сімей житловими приміщеннями. Підприємництво, господарство і право. 2018. № 5. 294 с.
48. Горобець В. М. Соборне уложення 1649. URL: [http://www.history.org.ua/?termin=Soborne_ulozhennia_1649].
49. Стешенко Л. А., Шамба Т. М. Історія держави і права Росії: Академічний курс. Т. 1 (V початок XX ст.). М.: Норма, 2003. С. 334–338.
50. Офіцерський корпус російської армії. *Російський військовий збірник*. Вип. 17. 2000. С. 514–518.
51. Пчелінцева Л. М. Актуальні питання вдосконалення законодавства про забезпечення житлом військовослужбовців: проблеми використання вітчизняного та зарубіжного досвіду. М., 2003. 220 с.
52. Сборник постановлений о воинской квартирной повинности. Сост. и изд. Рудченко И. Я. Житомир. 1878. 324 с.
53. Синица А. А. Организационно-правовые вопросы обеспечения военнослужащих Вооруженных Сил Российской Федерации и членов их

семей квартирным довольствием. дис. канд. юр. наук. М.: ВАЭФиП., 1994. С. 21–22.

54. Тиванов В. В. Финансы русской армии. М.: Финансовая академия, 1993. 254 с.

55. Квартирный закон. В обсуждении Гражданского отделения Харьковского Общества юридических и экономических знаний. *Голос права (двух недельный юридический журнал)*. 1918. № 2 (15 декабря). С. 16–19.

56. Левицька Н. М. Історія України. Україна в світі: історія і сучасність: Навч. посіб. К. : Кондор, 2010. 416 с.

57. Декрет СНК от 17.11.1921 № 629 «О предоставлении командному составу Красной Армии и Флота, их семьям, семьям красноармейцев и ответственным лицам административных учреждений права невыселения из рабочих Домов Коммун». *Собрание узаконений и распоряжений правительства за 1921 г.* Управление делами Совнаркома СССР. М. 1944, стр. 1035.

58. Кобленц И. К. Жилищное право. Под общ. ред. А. Г. Гойхбарга. 2-е изд. М., 1924. 148 с.

59. Собрание законов и распоряжений СССР. 1924. № 21. Ст. 198.

60. Собрание законов и распоряжений СССР. 1930. № 23. Ст. 253.

61. Постановление ВЦИК и СНК РСФСР от 10 августа 1938 г. № 1124 «О закреплении за гарнизонами жилой площади в домах местных советов, занимаемой лицами командного и начальствующего состава военнослужащих Рабоче-Крестьянской Красной Армии и Рабоче-Крестьянского Красного Флота и их семьями». *СП СССР*. 1938. № 47. Ст. 274.

62. Циркуляр НКВД от 29 августа 1929 г. № 147 «О порядке выселения в административном порядке слушателей военных академий из домов общежитий, специально предназначенных для слушателей указанных академий». *Бюллетень НКВД*. 1929. № 18.

63. Мельник А. Забезпечення військовослужбовців та членів їхніх сімей житлом: історико-правовий аналіз. Підприємництво, господарство і право. 2018. № 4. 240 с.
64. Указ Президиума Верховного Совета СССР от 26 августа 1948 г. «О праве граждан на покупку и строительство индивидуального жилищного дома». *Ведомости Верховного Совета СССР*. 1948. № 36.
65. СПП СССР. 1981. № 11. Ст. 64.
66. Конституція України від 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
67. Закон України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» від 20 грудня 1991 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 15. Ст. 190.
68. Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015.
69. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права: від 16 грудня 1966 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042.
70. Указ Президії Верховної Ради Української РСР «Про ратифікацію Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права та Міжнародного пакту про громадянські і політичні права» від 19 жовтня 1973 року № 2148VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/214808>.
71. Мойсей Л. Джерела права на достатнє житло в межах міжнародних норм у галузі прав людини. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки*. 2014. Вип. 1. С. 86–90.
72. Галянтич М. К., Тирик Т. М. Поняття житлових прав. *Приватне право і підприємництво*. 2018. Вип. 18. С. 157–161.
73. Сліпченко С. О. Поняття «житло» у праві на недоторканість житла. *Реформування житлового законодавства: проблеми та перспективи*: Зб. наук. праць (за матеріалами круглого столу, м. Харків, 16 грудня 2006 р.). 2006. 172 с.

74. Мічурін Є. Особливості правового режиму житла та його співвідношення з іншими видами нерухомого майна. *Право України*. 2002. № 11. С. 91–93.
75. Седугин П. И. Жилищное право: учеб. для вузов. М., 2000. 384 с.
76. Скаржинський М. В. Житло як об'єкт цивільно-правових відносин: автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. юр. наук. 12.00.03 – цивільне право; цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право, Київ, 2006. 21 с.
77. Аврамова О. Понятие жилья и его правовое значение. *Предпринимательство, хозяйство и право*. 2000. № 6. С. 37–41.
78. Галянтич М. Правовий зміст поняття «житло». *Приватне право*. 2013. № 1. С. 176–185.
79. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/43515/print>.
80. Житловий кодекс Української РСР від 30 червня 1983 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/546410>.
81. Державні будівельні норми України. Будинки і споруди. Житлові будинки. ДБН В.2.2-15:2019: Наказ Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства 26.03.2019 р. № 87. URL: https://dbn.co.ua/load/normativy/dbn/dbn_v_2_2_15_2015_zhitlovi_budinki_osnovni_polozhennja/1-1-0-1184.
82. Податковий кодекс України від 02 грудня 2010 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/275517>.
83. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України: У 2 т. За ред. О. В. Дзери (кер. авт. кол.), Н. С. Кузнєцової, В. В. Луця. Т. 1. Київ: Юрінком Інтер, 2006. 832 с.
84. Постанова Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про злочини проти власності» від 06 листопада 2009 року № 10. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v001070009>.

85. Базарко І. М., Сапіга В. С.. Організаційно-правові засади державного управління процесом забезпечення військовослужбовців житлом на сучасному етапі. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Державне управління*. 2018. Т. 29(68). № 2. С. 46–51.

86. Закон України «Про військовий обов'язок і військову службу» від 25 березня 1992 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/223212>.

87. Корж І. Ф. Військова служба в Україні: вступ, просування, припинення: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. К., 2004. 222 с.

88. Пашинський В. Й. Конституційноправовий статус військовослужбовців в Україні: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02. К. 2007. 190 с.

89. Даль В. И. Толковый словарь живого великорусского языка. URL: <https://www.prlib.ru/item/457657>.

90. Ватрас В. А. Суб'єкти сімейних правовідносин: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.03. НАН України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. К., 2008. 17 с.

91. Галянтич М. К. Житлове право України: навч. посіб. К.: Юрінком Інтер, 2007. 528 с.

92. Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/294714>.

93. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/465117>.

94. Бюджетний кодекс України від 08 липня 2010 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/245617>.

95. Інструкція про грошове забезпечення та компенсаційні виплати військовослужбовцям Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, затвердженої наказом Адміністрації Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України від 13.03.2018 р. та

zareestrovanoї v Ministerstvi yustitsii Ukraїni 05.04.2018 p. za № 404/31856.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z040418>.

96. Мельник А. Право військовослужбовців та членів їх сімей на забезпечення жилими приміщеннями. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія “Право”. 2018. Випуск 50. Т. 4. С. 84-89.

97. Ухвала Вищого адміністративного суду України від 07 грудня 2016 року. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/63323392>.

98. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційними поданнями Служби безпеки України, Державного комітету нафтової, газової та нафтопереробної промисловості України, Міністерства фінансів України щодо офіційного тлумачення положень пункту 6 статті 12 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей», частин четвертої і п'ятої статті 22 Закону України «Про міліцію» та частини шостої статті 22 Закону України «Про пожежну безпеку» (справа про офіційне тлумачення терміна «член сім'ї») від 3 червня 1999 року № 5рп/99, справа № 18/99. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v005p71099>.

99. Звіт про результати аудиту ефективності використання бюджетних коштів, виділених Міністерству оборони України на будівництво (придбання) житла для військовослужбовців Збройних Сил України, затверджений рішенням Рахункової палати від 12.06.2018 № 141. URL: https://rp.gov.ua/uploadfiles/Activity/Collegium/2018/141_2018/R_RP_141_2018.pdf.

100. Звіт про стан виконання Комплексної програми забезпечення житлом військовослужбовців, осіб рядового і начальницького складу, посадових осіб митної служби, МВС та членів їх сімей за 2014–2016 роки. URL: <http://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=ukUA&id=f4ce46d765bc42baa262fb88ca2cc4d9&title=StanVikonanniaKompleksnoiProgramiZabezpechenniaZhitlo>

mViiskovosluzhbovtivOsibRiadovogoINachalnitskogoSkladuPosadovikhOsibMit
noiSluzhbiMvsTaChlenivYikhSimei.

101. Біла книга 2011. Збройні Сили України. К.: Вид-во МО України, 2012. 83 с.

102. Актуальні проблеми реформування Збройних Сил України. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія». Серія: Соціологія.* 2013. Т. 225, Вип. 213. С. 42–45.

103. Медвідь Л. П. Права, свободи та обов'язки військовослужбовців в Україні: конституційно-правові аспекти: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.02. МВС України; НАВС Київ: 2016. 249 с.

104. Відповідь Служби зовнішньої розвідки України на запит про доступ до публічної інформації № 16/1950/П від 15.11.2019 р.

105. Закон Республіки Таджикистан «Про статус військовослужбовців» від 01.03.2005 № 90. URL: http://base.spininform.ru/show_doc.fwx?rgn=8065#B54F0HHXAS.

106. Сергиенко А. О жилищном обеспечении военнослужащих ВС Молдавии. *Зарубежное военное обозрение.* 2015. № 4/2015 С. 46–47.

107. Непомнящий О. Особливості реалізації житлової політики у США та Канаді. URL: <http://www.kbuara.kharkov.ua/ebook/putp/20132/doc/3/04.pdf>.

108. Шаляхин А. *Зарубежное военное обозрение.* 2011. № 4. 110 с.

109. Яка ситуація із соціальним житлом в Європі? URL: <http://zemlyany.blox.ua/2008/08/YakasituatsiyaizsotsialnimzhitlomvYevropi.html>.

110. Долматов А. Финансово-экономическое обеспечение военнослужащих Франции. *Зарубежное военное обозрение.* 2004. № 4/2004. С 10–16.

111. Гомельский В. Социальноправовое и финансовое обеспечение военнослужащих Вооружённых сил Болгарии. *Зарубежное военное обозрение.* 2012. № 7/2012. С. 26–29.

112. Рыбин А. О подходах руководства ФРГ к повышению привлекательности военной службы в бундсвере. *Зарубежное военное обозрение*. 2016. № 4/2016. С. 31–34.

113. Шевчук Т. В. Забезпечення населення соціальним житлом: світовий досвід. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2014. Вип. 24.5. С. 309.

114. Алмазов Н. О некоторых аспектах социального обеспечения военнослужащих ВС Саудовской Аравии. *Зарубежное военное обозрение*. 2015. № 10/2015 с. 44–48.

115. Карельский С. Социальная защищенность военнослужащих вооружённых сил Турции. *Зарубежное военное обозрение*. 2014. № 10/2014. С. 34–38.

116. Правила обліку громадян, які потребують поліпшення житлових умов, і надання їм жилих приміщень в Українській РСР, затверджені Постановою Ради Міністрів УРСР і Укрпрофради від 11.12.1984 р. № 470. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ru/47084%D0%BF>.

117. Порядок забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей житловими приміщеннями, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 03.08.2006 р. № 1081. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/10812006%D0%BF>.

118. Офіційний веб-сайт Луцької міської ради. URL: <https://www.lutskrada.gov.ua/documents/pro-kvartyrnyi-oblik-hromadian>.

119. Офіційний веб-сайт Житомирської міської ради. URL: [http://zt-rada.gov.ua/?3398\[0\]=4248](http://zt-rada.gov.ua/?3398[0]=4248).

120. Офіційний веб-сайт Івано-Франківської міської ради. URL: <http://www.mvk.if.ua/kvch>.

121. Порядок застосування в м. Львові Правил обліку громадян, які потребують поліпшення житлових умов, і надання їм житлових приміщень в Українській РСР, затверджений Постановою Львівської обласної державної адміністрації від 13.03.2017 № 1, об'єднання ради профспілок від 13.03.2017 № ВК-35. URL: https://archive.lvivoblrada.gov.ua/document.php?doc_id/995.

122. Офіційний інформаційний сайт Вінницької обласної ради. URL: <https://vinrada.gov.ua/doc/6759/>.

123. Постанова Виконавчого комітету Хмельницької обласної Ради народних депутатів та президії обласної ради професійних спілок від 02.01.1985 р. № 8 «Про порядок обліку громадян, що потребують поліпшення житлових умов, і надання їм жилих приміщень в Хмельницькій області». URL: <https://khm.gov.ua/en/node/12224>.

124. Офіційний веб-сайт Уманської міської ради. URL: <http://uman-rada.gov.ua/index.php/kvartyrnyi-oblik/item/13628-vziattia-hromadian-na-kvartyrnyi-oblik>.

125. Рішення Херсонської обласної державної адміністрації та Херсонської обласної міжгалузевої ради профспілок від 19.09.2017 р. № 686/02-71 «Про порядок надання житлової площі в області в 2018–2020 роках». URL: <http://document.ua/pro-porjadok-nadannja-zhitlovoyi-ploshi-v-oblasti-v-2018-202-doc324815.html>.

126. Постанова Виконавчого комітету міської ради народних депутатів та Президії Київської міської ради профспілок від 15.07.1985 р. № 582 «Про порядок застосування в м. Києві Правил обліку громадян, які потребують поліпшення житлових умов, і надання їм жилих приміщень в Українській РСР». URL: [https:// http://kmr.ligazakon.ua/SITE2/1_docki2.nsf/2cb81fc6e918119e422569b20056482e/8e6fb26f74098507c22573c0004ca1ba?OpenDocument](https://kmr.ligazakon.ua/SITE2/1_docki2.nsf/2cb81fc6e918119e422569b20056482e/8e6fb26f74098507c22573c0004ca1ba?OpenDocument).

127. Закон України «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи» від 28 лютого 1991 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/79612>.

128. Дейненко О. Т. Правові колізії забезпечення науковців додатковою житловою площею. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія»*. Сер.: Державне управління. 2014. Т. 235. Вип. 223. С. 20–23.

129. Львов В. Є. Правові аспекти вирішення житлової проблеми в Україні. *Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії*. 2008. Вип. 34. С. 132–144.

130. Конюхова Є. О. Виникнення правовідносин із соціального найму (оренди) житла. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія: Юриспруденція. 2014. Вип. 101(1). С. 194–196.

131. Житловий кодекс України: науково-практичних коментар. За заг. ред. Є. О. Харитонова, Н. Ю. Голубевої. Х: Одиссей, 2010. 480 с.

132. Постанова Ради Міністрів Української РСР «Про порядок обстеження стану жилих будинків з метою встановлення їх відповідності санітарним та технічним вимогам та визнання жилих будинків і жилих приміщень непридатними для проживання» від 26.04.1984 р. № 189. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/18984%D0%BF>.

133. Перелік хронічних захворювань, при яких особи, які страждають цими захворюваннями, не можуть проживати в комунальній квартирі або в одній кімнаті з членами своєї сім'ї, затверджено наказом Міністерства охорони здоров'я УРСР наказом від 08 лютого 1985 року № 52. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v005228285/print>.

134. Положення про гуртожитки, затверджене наказом Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України від 27 квітня 2015 року № 84, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 03 липня 2015 року за № 778/27223. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/43515/print>.

135. Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» від 20 жовтня 2014 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z077815/ed20150427#n16>.

136. Інструкція щодо заповнення форми державного статистичного спостереження № 1 житлофонд (річна) «Житловий фонд», затверджена Наказом Держкомстату України від 7 вересня 2007 року № 338,

zareestrovana v Ministerstvi yustitsii Ukrainy 26 veresnya 2007 roku za № 1110/14377. URL: <https://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/170618>.

137. Rishennya Chuhuiv's'kogo mis'skogo sudu Har'kiv's'koї oblasti u spravi № 21340/2010 p. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/13209009>.

138. Zakon Ukrainy «Pro reabilitatsiynu zherstv repressii komunistychnoho totalitarnoho rezhymu 1917–1991 rokiv» vid 17 kvitnya 1991 roku. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/96212>.

139. Zakon Ukrainy «Pro status veteraniv viyni, garantiї їх sotsial'nogo zakhystu» vid 22 zhovtnya 1993 roku. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/355112>.

140. Polozhennya pro pil'gy dlya viys'kovosluzhbovciv, viys'kovozobov'yazanykh, osib, zvilynnykh z viys'kovoї sluzhby u vidstavku, ta їх simей, zatverdzhene Postanovoyu Rady Ministriv SPSR vid 17 lyutoho 1981 p. № 193. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/v019340081>.

141. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 2 bereзня 1998 roku № 255 «Pro garantiї ta kompensatsii pri pereїzdi na robotu v inshu mis'cevis'ty». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/25598%D0%BF>.

142. Postanova Odess'kogo apelyatsiynoho administratyvnoho sudu vid 27 travnya 2009 roku. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/3972036>.

143. Vidpovid' Upravlinnya Derzhavnoї Okhrony Ukrainy na zapyt pro dostup do piblichnoї informatsii № 12/9/22068 vid 14.11.2019 p.

144. Vidpovid' Sluzhby bezpeky Ukrainy na zapyt pro dostup do piblichnoї informatsii № 19/10M23p/164866 vid 28.11.2019 p.

145. Instrukciya z organizatsii zabezpechennya viys'kovosluzhbovciv Zbroynykh Sil Ukrainy ta chleniv їх simей jilimy primishchennamy, zatverdzhena nakazom Ministerstva oborony Ukrainy vid 31 lipnya 2018 roku № 380 ta zareestrovana v Ministerstvi yustitsii Ukrainy 06 veresnya 2018 roku za № 1020/32472. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z102018>.

146. Інструкція про порядок забезпечення і надання співробітникам Служби зовнішньої розвідки України та членам їх сімей житлових приміщень, затверджена Наказом Служби зовнішньої розвідки України від 20 жовтня 2008 року № 242 та зареєстрована в Міністерстві юстиції України 13 листопада 2008 року за № 1105/15796. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z110508>.

147. Інструкція про організацію забезпечення і надання військовослужбовцям Служби безпеки України та членам їх сімей житлових приміщень, затверджена Наказом Служби безпеки України від 06 листопада 2007 року № 792 та зареєстрована в Міністерстві юстиції України 26 листопада 2007 року за № 1308/14575. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z130807>.

148. Комплексна програма забезпечення житлом військовослужбовців, осіб рядового і начальницького складу, посадових осіб митної служби, Міністерства внутрішніх справ та членів їх сімей, затверджена Постановою Кабінету Міністрів України від 29 листопада 1999 р. № 2166 (у редакції Постанови Кабінету Міністрів України від 15 грудня 2010 р. № 1191). URL <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/216699%D0%BF>.

149. Постанова Верховної Ради України «Про Рекомендації парламентських слухань «Про стан забезпечення житлом та іншими гарантіями соціального захисту військовослужбовців, осіб начальницького і рядового складу органів внутрішніх справ та деяких інших осіб» від 23 лютого 2006 року № 3507. URL: <https://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3507iv>.

150. Харечко Д. О. Проблеми застосування нормативно-правового механізму щодо забезпечення житлом окремих категорій громадян. *Ефективність державного управління*. 2017. Вип. 1. С. 110–118.

151. Олійник Н. Державні житлові програми: стан реалізації і шляхи вдосконалення системи будівництва та придбання житла для громадян. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України*. 2009. Вип. 3. С. 101–110.

152. Інструкція про порядок проведення технічної інвентаризації об'єктів нерухомого майна, затверджена Наказом Державного комітету будівництва, архітектури та житлової політики України від 24 травня 2001 року № 127, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 10 липня 2001 року за № 582/5773. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/546410/print>.

153. Рішення Апеляційного суду Одеської області від 11 травня 2017 року. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/66418962>.

154. Проект Житлового кодексу України № 2307 від 17 березня 2009 року. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=32171.

155. Порядок надання державної підтримки для забезпечення громадян доступним житлом, затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 11 лютого 2009 року № 140. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/8192018%D0%BF/conv/print>.

156. Бернацький М. В. Житло як об'єкт права власності: дис... канд. юрид. наук: 12.00.03. Науково-дослідний інс-т прив. права і підприємництва ім. академіка Ф. Г. Бурчака К., 2016. 236 с.

157. Тимчасове положенням про порядок передачі громадянами житла, що перебуває у їх приватній власності, орану, який здійснює поліпшення житлових умов, затверджене Наказом Державного комітету України по житлово-комунальному господарству від 01 червня 1995 року № 24, зареєстроване в Міністерстві юстиції України 8 червня 1995 року за № 171/707. URL: [URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z017195](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z017195).

158. Закон України «Про приватизацію державного житлового фонду» від 19 червня 1992 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/248212>.

159. Кримінальний кодекс України від 05 квітня 2001 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/234114>.

160. Рішення Новоград-Волинського міськрайонного суду Житомирської області від 09 листопада 2018 року. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/77791194>.

161. Постанова Вінницького апеляційного адміністративного суду в від 23 липня 2015 року. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/47711395>.

162. Постанова Рівненського окружного адміністративного суду від 02 квітня 2015 року. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/43501566>.

163. Постанова Львівського окружного адміністративного суду від 27 березня 2014 року. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/38176131>.

164. Постанова Окружного адміністративного суду міста Києва від 05 грудня 2014 року. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/41753190>.

165. Ухвала Вищого адміністративний суд України ухвалою від 28 січня 2016 року. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/55420916>.

166. Положення про порядок надання службових жилих приміщень і користування ними в Українській РСР, затверджене Постановою Ради Міністрів УРСР від 4 лютого 1988 року № 37. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3788%D0%BF>.

167. Відповідь Міністерства оборони України від 09.12.2019 р. № 303/4/2713.

168. Рішення Шевченківського районного суду м. Львова від 7 червня 2019 року. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/82519066>.

169. Рішення Європейського суду з прав людини від 2 грудня 2010 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_774.

170. Постанова Апеляційного суду Харківської області від 8 травня 2018 року. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/73984596>.

171. Ухвала Вищого адміністративного суду України в ухвалі від 30 травня 2013 року. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/31643362>.

172. Постанова Київського апеляційного адміністративного суду від 26 січня 2016 року. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/55406941>.

173. Порядок кредитування будівництва на придбання житла для військовослужбовців Збройних Сил та інших військових формувань, затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 28 січня 2004 року № 88. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/882004%D0%BF>.

174. Ухвала Київського апеляційного адміністративного суду від 11 червня 2015 року. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/45114994>.

175. Жежерун К. В. Сучасний стан ринку іпотечного кредитування в Україні. URL: http://www.confcontact.com/2017ekonomikaimenedzhment/12_zhezherun.htm.

176. Соколовський Є. А. Система іпотечного житлового кредитування у забезпеченні соціального розвитку держави: автореф. дис... канд. юрид. наук: 08.00.08. Одеський нац. економічний ун-т. Одеса, 2016. 19 с.

177. Мойсей Л. О. Проблеми правового регулювання фінансування будівництва житла для військовослужбовців. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права*. 2010. Вип. 5. С. 250–252.

178. Зіняк Л. В., Ахметханов М. М. Сучасний стан житлового забезпечення військовослужбовців: порівняльний аналіз. *Юрист України*. 2018. № 2. С. 49–55.

179. Мельник А.Р. Забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей жилими приміщеннями для постійного проживання. *Visegrad journal on human rights*. 2019. № 6/2. Р. 239-245. (Словацька Республіка).

180. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України з питань забезпечення житлом громадян» від 11 червня 2009 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/151017>.

181. Порядок визначення розміру і надання військовослужбовцям та членам їх сімей грошової компенсації за належне їм для отримання жиле приміщення, затверджене Постановою Кабінету Міністрів України від 2 вересня 2015 року № 728. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/7282015%D0%BF>.

182. Відповідь Адміністрації Державної прикордонної служби України від 06.12.2019 р. № 704/M2103.

183. Закон України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» від 21 жовтня 1993 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/354312>.

184. Статут внутрішньої служби Збройних Сил України, затверджений Законом України від 24 березня 1999 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/54814>.

185. Орел О. В. Варіанти побудови типових службових приміщень для забезпечення повсякденної діяльності військовослужбовців Національної гвардії України. *Честь і закон*. 2016. № 4. С. 90–98.

186. Савченко Ю. С. Деякі особливості правового статусу військовослужбовців-жінок у Збройних Силах України. *Юридична наука*. 2011. № 6. С. 175–181.

187. Примірне положення про користування гуртожитками, затверджене Постановою Кабінету Міністрів України від 20 червня 2018 року № 498. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4982018%D0%BF>.

188. Ухвала Апеляційного суду Полтавської області від 18 травня 2015 року. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/44513890>.

189. Рішення Апеляційного суду Хмельницької області від 6 червня 2012 року. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/24566848>.

190. Аналіз судової практики застосування Закону України «Про забезпечення реалізації житлових прав мешканців гуртожитків» Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних в кримінальних справ від 1 серпня 2013 року URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n000374013>.

191. Рішення Котовського міськрайонного суду Одеської області від 22 січня 2016 року. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/55896536>.

192. Ухвала Апеляційного суду Кіровоградської області від 20 травня 2014 року. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/38762514>.

193. Оніщенко О. В., Козацька Ю. О. Приватизація житлових кімнат у гуртожитках: проблеми сьогодення. *Юридичний вісник. Повітряне і космічне право*. 2016. № 3. С. 106–112.

194. Рішення Солом'янського районного суду міста Києва від 10 травня 2016 року. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/73616499>.

195. Рішення Святошинського районного суду міста Києва від 22 березня 2016 року. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/56762565>.

196. Рішення Старокостянтинівського районного суду Хмельницької області від 13 лютого 2014 року. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/37916277>.

197. Ухвала Апеляційного суду Чернівецької області від 12 березня 2014 року. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/37584206>.

198. Закон України «Про забезпечення реалізації житлових прав мешканців гуртожитків» від 04 вересня 2008 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/50017>.

199. Рішення Хмельницького міськрайонного суду Хмельницької області від 28 травня 2015 року. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/50889357>.

200. Мельник А. Деякі питання забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей жилими приміщеннями у гуртожитках. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 5. С. 23-29.

201. Перелік категорій працівників, яким може бути надано службові жилі приміщення, затверджений Постановою Ради Міністрів УРСР від 4 лютого 1988 року № 37. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3788%D0%BF>.

202. Берlach А. І., Бичкова С. С., Карпенко Д. О. та ін. Правознавство: Підручник. К.: Правова єдність, 2008. 792 с.

203. Постанова Верховного Суду України від 13 листопада 2013 року. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/35667393>.

204. Рішення Вінницького міського суду Вінницької області від 31 березня 2014 року. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/38201031>.

205. Рішення Апеляційного суду Вінницької області від 7 червня 2014 року. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/39366416>.

206. Юридична енциклопедія: у 6 т. Редкол.: Ю. Шемшученко (гол. редкол.) та ін. К.: Українська енциклопедія, 1998 –2004. Т. 4 : НП. 2002. 768 с.

207. Популярна юридична енциклопедія. Кол. авт.: В. Гіжевський, В. Головченко, В. Ковальський (кер.) та ін. К.: Юрінком Інтер, 2003. 528 с.

208. Миньо М. Застосування термінів «найм» і «оренда» в римському

приватному праві, їх рецесія та вживання в Україні. *Вісник Львівського університету. Сер.: Юридична*. 2013. Вип. 58. С. 88–94.

209. Гражданское право: В 2 т. Том II. Полутом 1: Учебник /Отв. ред. проф. Е.А. Суханов. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Издательство БЕК, 2000. – 704 с.

210. Єсіпова Л. О. Піднайом жилого приміщення в державному та громадському житлових фондах за чинним законодавством України. *Актуальні проблеми держави і права*. 2010. Вип. 53. С. 303–309.

211. Наказ Міністерства оборони України «Про бюджетну політику Міністерства оборони України на 2019 рік» від 25 січня 2019 року № 30. URL: http://www.mil.gov.ua/content/mou_orders/30_nm_2019.pdf.

212. Садов'як М. С. Аналіз факторів ринку оренди житлової нерухомості в Україні. *Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету. Серія: Економічні науки*. 2019. Вип. 52. С. 21–29.

213. Порядок виплати грошової компенсації військовослужбовцям Збройних Сил, Національної гвардії, Служби безпеки, Служби зовнішньої розвідки, Державної прикордонної служби, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації, Державної спеціальної служби транспорту, Управління державної охорони та військовослужбовцям, відрядженим до Міністерства освіти і науки, Державного космічного агентства, за піднайом (найом) ними житлових приміщень, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 26 червня 2013 року № 450. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4502013%D0%BF>.

214. Офіційний сайт Міністерства оборони України. URL: <http://www.mil.gov.ua/news/2019/01/24/kompensacziyazapidnajomzhitlau2019rocziumovidokumentizmini/>.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Мельник А. Методологія дослідження інституту забезпечення військовослужбовців та членів їхніх сімей житловими приміщеннями. Підприємництво, господарство і право. 2018. № 5. С. 52–56.
2. Мельник А. Забезпечення військовослужбовців та членів їхніх сімей житлом: історико-правовий аналіз. Підприємництво, господарство і право. 2018. № 4. С. 92–96.
3. Мельник А. Право військовослужбовців та членів їх сімей на забезпечення жилими приміщеннями. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія “Право”. 2018. Випуск 50. Т. 4. С. 84–89.
4. Мельник А. Стан наукової розробки проблеми забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей жилими приміщеннями за житловим законодавством. Право і суспільство. 2019. № 5. С. 149–155.
5. Мельник А. Р. Забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей жилими приміщеннями для постійного проживання. Visegrad journal on human rights. 2019. № 6/2. Р. 239–245. (Словацька Республіка)
6. Мельник А. Деякі питання забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей жилими приміщеннями у гуртожитках. Підприємництво, господарство і право. 2020. № 5. С. 23–29.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

7. Мельник А. Р. Основні методи дослідження інституту забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей жилими приміщеннями.

Реформування національного та міжнародного права: перспективи та пріоритети: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, Україна, 19–20 січня 2018 р.). Одеса: ГО «Причорноморська фундація права». 2018. С. 53–56.

8. Мельник А. Р. Право військовослужбовців та членів їх сімей на забезпечення жилими приміщеннями. Актуальні питання юридичної теорії та практики: наукові дискусії: Міжнародна науково-практична конференція, м. Харків, 30 листопада – 1 грудня 2018 р. У 2-х частинах. Х. Східноукраїнська наукова юридична організація. 2018. Ч. II. С. 55–58.

9. Мельник А. Р. Члени сім'ї військовослужбовця в контексті житлового забезпечення. Сучасні проблеми правової системи та державотворення в Україні: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Запоріжжя, 22-23 лютого 2019 року. Запоріжжя. Запорізька міська громадська організація «Істина». 2019. С. 72–75.

10. Мельник А. Р. Зарубіжний досвід житлового забезпечення військовослужбовців. Міжнародні та національні правові виміри забезпечення стабільності: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Львів, 19-20 квітня 2019 р. Львів. Західноукраїнська організація «Центр правничих ініціатив». 2019. С. 76–79.

11. Мельник А. Р. Надання кредитів на індивідуальне житлове будівництво або придбання приватного жилого будинку (квартири) як форма житлового забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей. Die wichtigsten Vektoren für die Entwicklung der Wissenschaft im Jahr 2020 : der Sammlung wissenschaftlicher Arbeiten «ΛΟΓΟΣ» zu den Materialien der internationalen wissenschaftlich - praktischen Konferenz (B. 2), 24 Januar, 2020. Luxembourg, Grand Duchy of Luxembourg: Europäische Wissenschaftsplattform. С. 70–72

12. Мельник А. Р. Забезпечення військовослужбовців житловими приміщеннями для постійного проживання шляхом надання житла, виключеного з числа службового. Формування сучасної наукової думки :

матеріали міжнародної наукової конференції, 31 січня, 2020 рік.
Кропивницький, Україна. МЦНД. С. 174–176.

ДОВІДКА

**про впровадження результатів дисертаційного дослідження
аспіранта кафедри цивільно-правових дисциплін Національної академії
внутрішніх справ Мельник Анни Романівни на тему
«Забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей жилими
приміщеннями за житловим законодавством України»
на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за
спеціальністю 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право;
міжнародне приватне право**

Результати дисертаційного дослідження аспіранта кафедри цивільно-правових дисциплін Національної академії внутрішніх справ Мельник Анни Романівни на тему «Забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей жилими приміщеннями за житловим законодавством України» можуть бути впроваджені у діяльність Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України.

Зважаючи на актуальність та наукову значущість окресленої проблематики, результати дисертаційного дослідження, в тому числі, що опубліковані у наукових працях Мельник А.Р. (Мельник А. Право військовослужбовців та членів їх сімей на забезпечення жилими приміщеннями. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія "Право". 2018. Випуск 50. Т. 4. С. 84–89; Мельник А. Р. Забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей жилими приміщеннями для постійного проживання. Visegrad journal on human rights. 2019. № 6/2. Р. 239–245; Мельник А. Деякі питання забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей жилими приміщеннями у гуртожитках. Підприємництво, господарство і право. 2020. № 5. С. 23–29) містять науково обґрунтовані теоретичні положення і практичні рекомендації, які можуть бути використані під час здійснення забезпечення військовослужбовців Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України та членів їх сімей жилими приміщеннями.

**Заступник Голови Державної
служби спеціального зв'язку
та захисту інформації України**

Володимир ТРОФИМЕНКО

ДОДАТОК В

ЗАТВЕРДЖУЮ

Перший проректор Національної
академії внутрішніх справ
доктор юридичних наук, професор

Станіслав ГУСАРЄВ

27. 01. 2021

АКТ

впровадження результатів дисертаційного дослідження
Мельник Анни Романівни на тему «Забезпечення військовослужбовців та
членів їх сімей жилими приміщеннями за житловим законодавством
України» на здобуття наукового ступеня доктора філософії за
спеціальністю 081 Право в навчально-методичну роботу Національної
академії внутрішніх справ

Комісія у складі: завідувача кафедри конституційного права та прав людини Національної академії внутрішніх справ, доктора юридичних наук, професора Калиновського Б.В.; начальника навчально-методичного відділу Національної академії внутрішніх справ, підполковника поліції Колодейчак С.І.; заступника директора навчально-наукового інституту заочного та дистанційного навчання Національної академії внутрішніх справ, кандидата юридичних наук, доцента Пилипенко С. А. – склала цей акт про те, що результати дисертаційного дослідження аспіранта кафедри цивільно-правових дисциплін Національної академії внутрішніх справ Мельник А. Р. на тему «Забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей жилими приміщеннями за житловим законодавством України» впроваджені в навчально-методичну роботу академії. А саме:

1. Матеріали дисертаційного дослідження Мельник А. Р. застосовуються в освітньому процесі Національної академії внутрішніх справ шляхом їх використання: 1) в навчальних і робочих програмах навчальних дисциплін «Цивільне право та процес», «Житлове право», «Сучасні аспекти цивільного права та процесу»; 2) при підготовці навчально-методичних матеріалів для

проведення лекційних, семінарських і практичних занять з навчальних дисциплін «Цивільне право та процес», «Житлове право»; 3) при підготовці навчально-методичних матеріалів для організації самостійної та дистанційної роботи здобувачів вищої освіти з навчальних дисциплін «Цивільне право та процес», «Житлове право».

2. Результати дисертаційного дослідження Мельник А. Р. відображені у навчально-методичних матеріалах для здобувачів вищої освіти, де, як джерела для опрацювання, рекомендовані такі публікації:

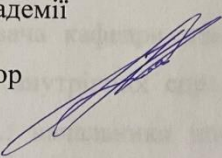
1. Мельник А. Методологія дослідження інституту забезпечення військовослужбовців та членів їхніх сімей житловими приміщеннями. Підприємництво, господарство і право. 2018. № 5. С. 52–56.
2. Мельник А. Забезпечення військовослужбовців та членів їхніх сімей житлом: історико-правовий аналіз. Підприємництво, господарство і право. 2018. № 4. С. 92–96.
3. Мельник А. Право військовослужбовців та членів їх сімей на забезпечення жилими приміщеннями. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія “Право”. 2018. Випуск 50. Т. 4. С. 84–89.
4. Мельник А. Стан наукової розробки проблеми забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей жилими приміщеннями за житловим законодавством. Право і суспільство. 2019. № 5. С. 149–155.
5. Мельник А. Р. Забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей жилими приміщеннями для постійного проживання. Visegrad journal on human rights. 2019. № 6/2. Р. 239–245. (Словацька Республіка)
6. Мельник А. Деякі питання забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей жилими приміщеннями у гуртожитках. Підприємництво, господарство і право. 2020. № 5. С. 23–29.
7. Мельник А. Р. Основні методи дослідження інституту забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей жилими приміщеннями. Реформування національного та міжнародного права: перспективи та пріоритети: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, Україна, 19–20 січня 2018 р.). Одеса: ГО «Причорноморська фундація права». 2018. С. 53–56.

8. Мельник А. Р. Право військовослужбовців та членів їх сімей на забезпечення жилими приміщеннями. Актуальні питання юридичної теорії та практики: наукові дискусії: Міжнародна науково-практична конференція, м. Харків, 30 листопада – 1 грудня 2018 р. У 2-х частинах. Х. Східноукраїнська наукова юридична організація. 2018. Ч. II. С. 55–58.

Зазначені праці підтвердили високий теоретичний і навчально-практичний рівень, практичну доступність і доцільність за результатами використання під час підготовки до усіх видів занять.

Комісія:

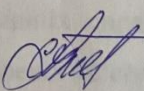
Завідувач кафедри конституційного права
та прав людини Національної академії
внутрішніх справ
доктор юридичних наук, професор

 Богдан КАЛИНОВСЬКИЙ

Начальник навчально-методичного відділу
Національної академії внутрішніх справ
підполковник поліції

 Станіслава КОЛОДЕЙЧАК

Заступник директора
Навчально-наукового інституту
заочного та дистанційного навчання
Національної академії внутрішніх справ
кандидат юридичних наук, доцент

 Світлана ПИЛИПЕНКО